

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky

SPRÁVA O MLÁDEŽI 2010

**Národná správa o štátnej politike vo vzťahu
k deťom a mládeži v Slovenskej republike**

Apríl 2010

Na obsahovej príprave kapitol k národnej správe o štátnej politike vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike sa podieľali: Mgr. Dagmar Augustínska (Program celoživotného vzdelávania EÚ), PhDr. Lucia Auxtová (MŠ SR), plk. PhDr., PhD Juraj Bačík (Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých), PaedDr. Mgr. Mária Benedikovičová (MP SR), Mgr. Mária Bošňáková (MŠ SR), Bc. Jana Budáčová (Strana Zelených), Mgr. Magdaléna Bugáňová (MŠ SR), PhDr. Lucia Fančová (MŽP SR), Mgr. Miriam Fecenková (MH SR), Mgr. Ján Gombala (Rada mládeže Slovenska), Mgr. Marcela Hajtmánková (IUVENTA), Ing. Jozef Halcin (Rada vlády pre prevenciu kriminality), Mgr. Marcela Havrilová (Junior Achievement Slovensko), Ing. Gabriela Horecká (ŠIOV), Mgr. Milan Hrabovský (MPSVR SR), Ing. Margita Hulmanová (Rada mládeže Slovenska), PhDr. Viktória Jakubková (Ústav verejného zdravotníctva SR), Mgr. Jozefína Jambrichová (IUVENTA), Ing. Alena Janátová (MH SR), MUDr. Hana Janechová (Ústav verejného zdravotníctva SR), Ing. Irena Jankovičová (ŠIOV), Mgr. Jana Kostanjevcová (MPSVR SR), Ing. Juraj Kováč (Uni2010), Mgr. Daniela Kuhnová (MK SR), Mgr. Jarmila Lahká (MŠ SR), Mgr. Peter Lenčo (Rada mládeže Slovenska), Mgr. Janette Maziniová (IUVENTA), PhDr. Alena Mičicová (SAIA), Mgr. Jana Miháliková (IUVENTA), Ing. Peter Pacek (NARMSP - NADSME), Mgr. Markéta Paulusová (MZ SR), Mgr. Soňa Pekarovičová – Javorková (OZ ODYSEUS), Ing. Tomáš Pešek (IUVENTA), RNDr. Tatiana Piovarčiová (Nadácia pre deti Slovenska), Ing. Peter Pospíšil (NARMSP - NADSME), pplk Ing. Mária Pšenáková (Prezídium PZ SR), PhDr. Hana Rajkovičová (MZ SR), Mgr. Anna Sládeková (IUVENTA), Ing. PhD. Ján Solík (Združenie podnikateľov Slovenska), Mgr. Tibor Škrabský (IUVENTA), Mgr. Radoslava Šoltéssová (IUVENTA), Ing. Eva Šurániová (MVR SR), Mgr. Natália Urblíková (IUVENTA), Ing. Dana Vargová (MPSVR SR), Jozefína Vnenčáková (IUVENTA), Ing. PhD. Marián Zajko (Vysoká škola technická).

OBSAH

I. ÚVOD	4
II. DETI A MLÁDEŽ NA SLOVENSKU – CELKOVÁ SITUÁCIA	5
III. FORMÁLNE VZDELÁVANIE.....	8
IV. ZAMESTNANOSŤ.....	14
V. PODNIKANIE.....	23
VI. RODINA.....	29
VII. BÝVANIE A SAMOSTATNOSŤ MLADÉHO ČLOVEKA	35
VIII. ÚČASŤ MLÁDEŽE NA SPOLOČENSKOM A POLITICKOM ŽIVOTE.....	37
IX. INFORMÁCIE A KOMUNIKAČNÉ TECHNOLOGIE.....	41
X. MOBILITA	47
XI. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	53
XII. VIDIECKA MLÁDEŽ	60
XIII. NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE	64
XIV. VOĽNÝ ČAS MLÁDEŽE	68
XV. KULTÚRA.....	72
XVI. ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL	74
XVII. SOCIÁLNO-PATOLOGICKÉ JAVY A ICH PREVENCIA.....	82

I. ÚVOD

Národná správa o štátnej politike vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike (ďalej len „Správa o mládeži 2010“) je výsledkom spolupráce mnohých odborníkov v oblasti problematiky mládeže a mládežníckej politiky na Slovensku. Proces prípravy Správy o mládeži 2010 vychádza z dokumentu Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013 a kopíruje jeho tematické bloky. Jej hlavným cieľom je zmapovať aktuálne podmienky života mladých ľudí a na tomto základe zabezpečiť kontinuitu v oblasti stanovovania cieľov štátnej politiky pre oblasť detí a mládeže. Ide o komplexný dokument, monitorujúci rôzne stránky života mladých ľudí v Slovenskej republike, informujúci o reálnej situácii a aktuálnych výzvach v špecifických oblastiach politiky vo vzťahu k mládeži.

Garantom Správy je Odbor detí a mládeže Ministerstva školstva Slovenskej republiky. Koordináciou tvorby textu a organizačným zabezpečením projektu bola poverená inštitúcia v priamej pôsobnosti ministerstva školstva – IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. V prvej fáze prípravy (október 2009 – marec 2010) sa uskutočnili focusové diskusie k jednotlivým kapitolám Správy o mládeži 2010. Diskusii sa zúčastnili členovia medzirezortnej pracovnej skupiny¹, členovia pracovných skupín pre jednotlivé oblasti správy, odborníci a zástupcovia štátnych inštitúcií, občianskych združení aj verejnosti. Diskusie poodhalili rozličné uhly pohľadu na podmienky, problémy aj výzvy v tej ktorej oblasti života mladých ľudí. Jednotlivé texty Správy o mládeži 2010 nemusia preto odrážať názory a postoje všetkých zapojených účastníkov do jej tvorby a pripomienkovania.

Slovensko nie je jediný štát, kde sa tvorí takýto dokument. Z iniciatívy Riaditeľstva pre mládež a šport Rady Európy sa rovnaký proces uskutočňuje vo viacerých európskych krajinách už od roku 1997². Správa o mládeži 2010 má ambíciu dať odpoveď na otázku, do akej miery je súčasná spoločnosť priateľská voči deťom a mládeži. Správa neponúka hotové riešenia, ale poukazuje na základné výzvy a prekážky rozvoja v jednotlivých oblastiach a slúži ako materiál k príprave budúcich opatrení v rámci medzirezortnej a medzi sektorovej spolupráce, ktorá sa stáva stále viac nevyhnutnejšou.

¹ Medzirezortná pracovná skupina bola zriadená na základe dokumentu vlády Kľúčové oblasti a akčné plány vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013 (

² V roku 1995 na neformálnom stretnutí ministrov zodpovedných za mládež Rady Európy vystúpil minister kultúry Fínska p. Claes Anderson s iniciatívou projektu zameraného na vypracovanie správy o postavení a perspektívach mladých ľudí v jednotlivých členských krajinách Rady Európy. Vychádzal pritom zo skúseností z podobného projektu OECD v oblasti vyššieho vzdelávania a projektu Rady Európy zameraného na situáciu v oblasti kultúrnej politiky. Iniciatíva bola akceptovaná a zaradená medzi medzivládne programy Rady Európy pod názvom “National Youth Policy Review”. Slovenská republika prezentovala túto správu v roku 2005.

II. DETI A MLÁDEŽ NA SLOVENSKU – CELKOVÁ SITUÁCIA

Ku koncu roka 2009 mala Slovenská republika 5 412 254 obyvateľov: 51,41% tvorili ženy a 48,59% muži. Z celkového počtu obyvateľov tvorí 40,68 % mládež do 30 rokov t.j. 2 201 798 ľudí (51,13% mužov a 48,87% žien). Pri rozlohe Slovenskej republiky 49 035 km² pripadlo na jeden km štvorcový 109 obyvateľov. Obyvatelia Slovenskej republiky žijú v 2 883 obciach, z ktorých je 138 miest. Z celkového počtu obyvateľov žije 55,03 % v mestách a 44,97% na vidieku.³ Veľkostné rozdiely medzi jednotlivými okresmi sú značné. Rôznorodá je i skladba obyvateľov a životné podmienky, čo sa v konečnom dôsledku premieta do rozdielností podľa jednotlivých demografických ukazovateľov.

V roku 2008 sa v SR narodilo 57 586 detí, z čoho 57 360 bolo živonarodených. 30,2% detí sa narodilo mimo manželstva. Priemerný vek matky bol 28,32 rokov a priemerný vek matky pri prvom dieťati bol 26,59 rokov.

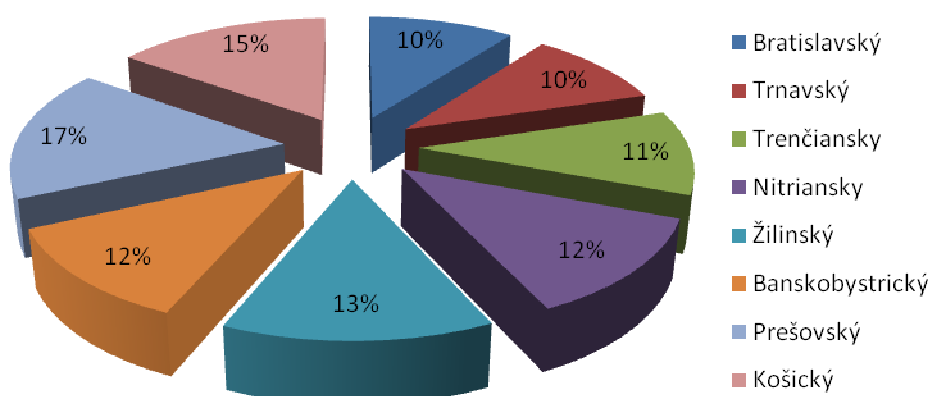
Ku koncu roka 2008 bolo na Slovensku uzavretých 28 293 manželstiev. 12 675 rozvedených manželstiev a na 100 sobášov pripadlo 44,799 rozvodov. Priemerný vek ženicha bol 31,44 rokov a priemerný vek nevesty 28,37 rokov.

Percentuálne rozdelenie mladých ľudí podľa krajov k 31.12.2009

Kraj	Počet ľudí			Počet mladých ľudí (0-30)				
	celkom	muži	ženy	celkom	% z regiónu	% zo všetkých mladých (0-30)	muži	ženy
Bratislavský	616 578	292 757	323 821	227 574	36,91%	10,34%	115 241	112 333
Trnavský	559 934	272 988	286 946	218 101	38,95%	9,91%	111 357	106 744
Trenčiansky	599 859	293 902	305 957	232 848	38,82%	10,58%	119 395	113 453
Nitriansky	706 375	341 889	364 486	269 419	38,14%	12,24%	138 291	131 128
Žilinský	696 347	341 446	354 901	294 308	42,26%	13,37%	150 559	143 749
Banskobystrický	653 697	315 306	338 391	258 713	39,58%	11,75%	131 927	126 786
Prešovský	803 955	395 241	408 714	367 415	45,70%	16,69%	188 477	178 938
Košický	775 509	376 275	399 234	333 420	42,99%	15,14%	170 631	162 789
Slovensko	5 412 254	2 629 804	2 782 450	2 201 798	40,68%	100,00%	1 125 878	1 075 920

³ Štatistický úrad SR

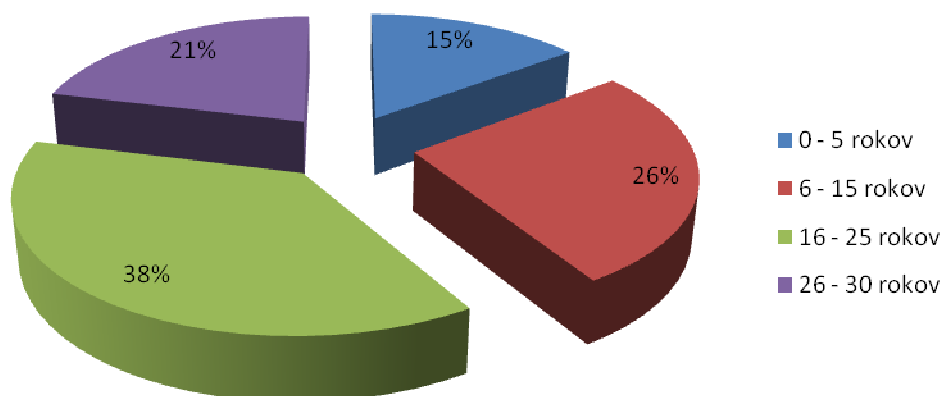
Percentuálne rozloženie mladých ľudí podľa krajov

Rozdelenie mladých ľudí podľa vekových kategórií k 31.12.2009

Veková kategória	Počet mladých ľudí (0-30)				
	celkom	% zo všetkých ľudí SR	% zo všetkých mladých (0-30)	muži	ženy
0 - 5 rokov	323 962	5,99%	14,71%	166 150	157 812
6 - 15 rokov	584 362	10,80%	26,54%	299 411	284 951
16 - 25 rokov	827 966	15,30%	37,60%	422 553	405 413
26 - 30 rokov	465 508	8,60%	21,14%	237 764	227 744
SPOLU	2 201 798	40,68%	100,00%	1 125 878	1 075 920

Percentuálne rozloženie podľa vekových kategórií

Rozdelenie mladých ľudí podľa miesta bydliska k 31.12.2009

Miesto bydliska	Počet ľudí			Počet mladých ľudí (0-30)			
	celkom	muži	ženy	celkom	% zo všetkých ľudí v bydlisku	muži	ženy
mestá	2 978 401	1 431 098	1 547 303	1 179 844	39,61%	602 394	577 450
vidiek	2 433 853	1 198 706	1 235 147	1 021 954	41,99%	523 484	498 470
Slovensko	5 412 254	2 629 804	2 782 450	2 201 798	40,68%	1 125 878	1 075 920

Slovensko je z hľadiska demografického vývoja rôznorodé na viacerých úrovniach. Hlavnými diferenciačnými osami je línia južný a severný a východný a západný región, ďalej je to mesto a priemyselné oblasti s koncentráciou obyvateľstva verzus vidiek, a napokon prímestské oblasti oproti izolovaným oblastiam. V rámci uvedených línií sa vytvorili oblasti s odlišným demografickým správaním. Značná heterogenita demografickej situácie na Slovensku je výsledkom odlišnej skladby obyvateľstva, ale aj odlišných životných podmienok a tradícií. Jednotlivé demografické procesy závisia od viacerých činiteľov. Dôležitú úlohu zohrávajú kultúrne faktory, sociálna a ekonomická situácia obyvateľov, pohlavná a veková skladba v jednotlivých regiónoch, štruktúra obyvateľov podľa rodinného stavu a vzdelania, ale i etnická príslušnosť a náboženská orientácia. Najmä posledné tri v podmienkach Slovenska silne intervenujú do rodinného života a reprodukčného správania. Do konečného výsledku určitým spôsobom zasahuje aj priebeh industrializácie a urbanizácie v minulosti, ktorý na jednej strane spôsobil veľkú koncentráciu obyvateľstva a na druhej strane vyludňovanie určitých regiónov a ich starnutie. Po roku 1989 k týmto tradičným alebo industriálne vytvoreným rozdielom pribudli i rozdiely v životných podmienkach. V SR sa vytvorili oblasti s vysokou úrovňou nezamestnanosti a bez pracovných príležitostí, vznikli celé regióny, z ktorých sa dlhodobo a masovo odchádza za prácou, často aj do zahraničia. Vo všeobecnosti možno o dnešných mladých ľuďoch povedať, že je to najcitlivejšia sociálna skupina, ktorú ostro zasiahli sociálne zmeny v spoločnosti. Spôsob života a prístup mladých ľudí k životu má dnes iné dimenzie, niekedy ťažko akceptovateľné staršími generáciami vyrastajúcimi v tradičnej kultúre zaťaženej totalitnými praktikami. Dnešná mládež sa kultúrne osamostatňuje, vytvára osobitný štýl života, módu, osobitné hodnotové orientácie, ale aj nové formy partnerských vzťahov – manželstvá sa uzatvárajú neskôr, narastá počet mladých ľudí, ktorí žijú samostatne, tradičné manželstvo sa mení na partnerstvo.⁴

⁴ Správa o štátnej politike voči mládeži pre Radu Európy (Sobihardová a kol.). MŠ SR 2005

III. FORMÁLNE VZDELÁVANIE

Vymedzenie oblasti

Súčasný školský systém na Slovensku tvoria: materské a základné školy, gymnáziá, stredné odborné školy, konzervatóriá, školy pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, základné umelecké školy, jazykové školy, vysoké školy, zariadenia pre výchovu a vzdelávanie dospelých, školské výchovné zariadenia pre výchovu mimo vyučovania a špeciálne školy. Povinná školská dochádzka na Slovensku trvá desať rokov.

Téma formálneho vzdelávania je mimoriadne široká a komplexná - pre potreby Správy o mládeži 2010 sa zameria len na oblasti školskej reformy, vzdelávania detí so zdravotným postihom, odborné vzdelávanie a celoživotné vzdelávanie.

Súčasná situácia - školská reforma a pedagogické inovácie

Najvýznamnejšou zmenou v oblasti školstva bolo prijatie nového zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý mal položiť základy dlho očakávanej reformy školského systému. Zmeny vo vzdelávaní sa týkajú stupňov vzdelania, plnenia povinnej školskej dochádzky, cieľov výchovy a vzdelávania, obsahu výchovy a vzdelávania, zosúladenia stupňov vzdelania na školách Slovenskej republiky s medzinárodnou klasifikáciou ISCED.

Podstatné zmeny deklarované novým zákonom možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. Zvýšenie slobody školy pri spracovaní školského kurikula (stanovenie dvojúrovňového kurikula: štátny a školský vzdelávací program).
2. Redukcia obsahu učiva, zaradenie prierezových tém, ktoré budú vyučované novými učebnými metódami.
3. Zníženie počtu žiakov v triedach.
4. Zavedenie povinnej výučby 2 cudzích jazykov.
5. Bezplatné predprimárne vzdelávanie detí, ktoré majú jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia

Pre úspešné realizovanie reformy je potrebná viacročná príprava, hlavne v oblasti zvyšovania kompetencií pedagógov. Monopolným poskytovateľ kontinuálneho vzdelávania učiteľov je v súčasnosti metodicko-pedagogické centrum.

Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý Národná rada Slovenskej republiky schválila 24. júna 2009 komplexne rieši problematiku pedagogického zamestnanca a odborného zamestnanca, jeho profesijný rozvoj a kariérový rast, výkon činnosti pedagogického zamestnanca (zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie, starostlivosť a regenerácia pracovnej sily, prevencia pred nárastom agresie a násillia, morálne oceňovanie, študijné voľno, platové náležitosti v prípade obmedzenia výkonu činnosti),

kariérový systém (profesijné štandardy, kariérový stupeň, kariérová pozícia, kariérová cesta a atestácie), kontinuálne vzdelávanie (povinnosti a práva pedagogického zamestnanca, zamestnávateľa, zriaďovateľa a ústredných orgánov štátnej správy, kreditový systém, akreditáciu, organizácie poskytujúce kontinuálne vzdelávanie), hodnotenie a princípy odmeňovania pedagogických zamestnancov.

Keďže pedagógovia sú rozhodujúcim článkom školskej reformy, právna norma je jedným z pilierov reformných zmien vo vzdelávaní na Slovensku. Nový zákon zrovnoprávňuje postavenie pedagogických a odborných zamestnancov z hľadiska ich postavenia, kontinuálneho vzdelávania i odmeňovania. Jeho uplatnením v praxi bude výraznejšia diferenciacia odmeňovania pedagógov podľa ich kontinuálneho vzdelávania. V súvislosti so zákonom boli schválené vykonávacie predpisy o kontinuálnom vzdelávaní, nariadenie vlády o rozsahu priamej vyučovacej povinnosti a priamej výchovnej povinnosti pedagogického zamestnanca.

Oblasť financovania bola a zrejme vždy bude veľmi aktuálna, nakoľko od nej sa odvíjajú možnosti skvalitňovania výchovno-vzdelávacieho procesu, realizácia odmeňovania pedagogických zamestnancov, zlepšovanie materiálno-technického zabezpečenia škôl a školských zariadení. Slovenské školstvo je dlhodobo finančne poddimenzované. Napriek zvyšovaniu verejných výdavkov na vzdelávanie, ich podiel na HDP nepresiahol 5%. Verejné výdavky na školstvo dosiahli v roku 2008 3,71% HDP, v roku 2009 4,56% HDP a v roku 2010 4,6% HDP. Pretrvávajúcim problémom je aj upadajúci status slovenských učiteľov.⁵

Ministerstvo školstva SR pristúpilo k takej novelizácii zákona č. 597/2003 Z.z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení, ktorá umožnila zmenu financovania jednotlivých kategórií škôl a školských zariadení z pohľadu ich špecifickej finančnej náročnosti.

Informatizácia školstva je ďalšou prioritnou oblasťou súčasnej politiky v oblasti vzdelávania⁶ a je kľúčová pre väčšinu pedagogických inovácií.

Súčasná situácia - výchova a vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením

Výchova a vzdelávanie týchto detí sa uskutočňuje:

- a) v školách pre deti so zdravotným znevýhodnením a žiakov so zdravotným znevýhodnením; tieto školy sú špeciálne školy,
- b) v ostatných školách podľa zákona č. 245/2008 Z. z., a to:
 1. v špeciálnych triedach, ktoré sa zriaďujú spravidla pre deti s rovnakým druhom zdravotného znevýhodnenia alebo žiakov s rovnakým druhom zdravotného znevýhodnenia; časť výchovno-vzdelávacieho procesu sa môže

⁵ http://www.ineko.sk/sluby/sluby_dokazy.php?id_slub=123

⁶ *Informatická výchova a informatika sa zavádza od 1. stupňa základnej školy.*

uskutočňovať v triede spoločne s ostatnými deťmi alebo žiakmi školy; niektoré vyučovacie predmety alebo činnosti môže dieťa alebo žiak absolvovať mimo špeciálnej triedy,

2. v triedach alebo výchovných skupinách spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi školy; ak je to potrebné, takéto dieťa alebo žiak je vzdelávaný podľa individuálneho vzdelávacieho programu, ktorý vypracúva škola v spolupráci so školským zariadením výchovnej prevencie a poradenstva; zákonný zástupca dieťaťa alebo žiaka má právo sa s týmto programom oboznámiť.

Výchova a vzdelávanie detí so zdravotným znevýhodnením sa uskutočňuje v materských, základných, stredných, praktických školách a odborných školách⁷.

Pri výchove a vzdelávaní detí so zdravotným znevýhodnením alebo žiakov so zdravotným znevýhodnením sa postupuje podľa špeciálnych vzdelávacích programov určených pre rôzne skupina: pre deti a žiakov s mentálnym postihnutím, so sluchovým postihnutím, so zrakovým postihnutím, s telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami, chorých a zdravotne oslabených, deti a žiakov hluchoslepých, žiakov s vývinovými poruchami učenia, žiakov s poruchami aktivity a pozornosti, s viacnásobným postihnutím a deti a žiakov s poruchami správania.

Pre deti a žiakov s nadaním, ktorí sú deťmi a žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa zriaďujú materské, základné a stredné školy.⁸

Základnými zložkami systému výchovného poradenstva a prevencie, ktoré poskytujú odbornú starostlivosť deťom z hľadiska potrieb sú zariadenia výchovného, psychologického a špeciálnopedagogického poradenstva a prevencie, a to :

a) centrá špeciálno-pedagogického poradenstva

Poskytujú starostlivosť deťom so zdravotným postihnutím (sú to deti s mentálnym, sluchovým, zrakovým, telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom a ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami). Tiež poskytujú starostlivosť deťom s vývinovými poruchami (vývinové poruchy učenia, poruchy aktivity a pozornosti).

b) centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

Činnosť týchto centier je zameraná na všetky deti s výnimkou detí so zdravotným postihnutím. Sú zamerané na deti s nadaním, choré a zdravotne oslabené, deti s poruchami správania, ktoré sú dôsledkom ich sociálneho a emocionálneho narušenia a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

K ďalším zložkám systému výchovného poradenstva a prevencie patrí školský psychológ, výchovný poradca, školský špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, sociálny pedagóg a koordinátor prevencie.

⁷Viac informácií vo Vyhláške MŠ SR č. 322/2008 Z. z.

⁸ Upravuje Vyhláška MŠ SR č. 307/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní žiakov s intelektovým nadaním.

Súčasný stav - odborné vzdelávanie mládeže

V oblasti odborného vzdelávania a prípravy (ďalej len „OVP“) vláda Slovenskej republiky schválila v júni 2007 koncepciu dvojúrovňového modelu vzdelávacích programov. Jej podstatou je tvorba kurikulárnych dokumentov na dvoch úrovniach – štátnej a školskej. Dvojúrovňový model vzdelávacích programov v oblasti odborného vzdelávania umožnil flexibilnejšiu profiláciu absolventov podľa potrieb štátu, regionálneho trhu práce, podmienok školy, vývoja študijných a učebných odborov, schopností a záujmov žiakov, ale zároveň zabezpečil, aby sa všetkým žiakom poskytlo porovnateľné vzdelanie zodpovedajúce potrebám ich osobného, občianskeho a pracovného života.

Štátny vzdelávací program (ďalej len „ŠVP“) predstavuje 1. stupeň programového systému vytvorený na celoštátnej úrovni, ktorý definuje požiadavky spoločné pre celú skupinu odborov. ŠVP definuje na úrovni štátu minimálne požiadavky na absolventa vzdelávacieho programu pre celú skupinu príbuzných odborov štúdia, vymedzuje pre jednotlivé stupne vzdelania a skupiny odborov vzdelávania povinný rámec štátom garantovaného vzdelávania. Stanovuje základné cieľové požiadavky na kompetencie absolventov a od nich odvodené výkonové a obsahové štandardy všeobecnej a odbornej zložky vzdelávania, profil absolventa, základné podmienky realizácie programu, jasné pravidlá a zásady pre tvorbu školských vzdelávacích programov a ďalšie pravidlá. Zabezpečuje porovnateľnosť úrovní získaného vzdelania a kvalifikácií na danom stupni vzdelania.

ŠVP schvaľuje a vydáva Ministerstvo školstva SR (ďalej len „MŠ SR“). Zavedenie ŠVP v systéme stredoškolského odborného vzdelávania vytvorilo podmienky pre uplatnenie základných vývojových trendov, nových vzdelávacích prístupov na školskej a regionálnej úrovni, ktorými sú najmä: rozvoj kľúčových kompetencií a pripravenosť na celoživotné vzdelávanie, integrácia všeobecného a odborného vzdelávania, dôraz na široký profil absolventov, rozvoj progresívnych spôsobov konštrukcie vzdelávacieho programu (moduly) a metód výučby a prispôbenie odborného vzdelávania a výchovy požiadavkám jednotného európskeho trhu práce.

Dvojúrovňový model vzdelávacích programov v oblasti OVP je systém vzájomne prestupných a navzájom vzdelávacích programov na štátnej a regionálnej úrovni s pružnou štruktúrou, ktorá umožní korigovať alebo spresniť voľbu povolania v priebehu vzdelávania a umožní absolventom po absolvovaní čiastočného alebo komplexného vzdelávacieho programu získať certifikovaný výstup tak, aby nikto nemusel odchádzať zo školy bez základnej kvalifikácie. ŠVP zároveň vyjadruje aj zmenu pedagogického myslenia a vnáša ju do života a práce škôl.

Tvorba školských vzdelávacích programov (ďalej len „ŠkVP“) ako 2. stupňa programového systému predstavuje významnú zmenu vo vzdelávacej politike škôl, nakoľko posilňuje ich autonómiu a zodpovednosť za spracovanie a kvalitu školských vzdelávacích programov. ŠkVP si školy vytvárajú podľa svojich zámerov a potrieb regiónu. Obsahuje organizované aktivity školy, vzdelávacie ciele, obsah výučby a vzdelávacie výstupy. Vzniká doplnením ŠVP o špecifické potreby na základe návrhov a potrieb regiónu, podnikov, rodičov, žiakov, a ďalších zainteresovaných. ŠkVP má zabezpečiť súlad

s regionálnymi potrebami trhu práce za aktívnej účasti zamestnávateľov na regionálnej alebo miestnej úrovni. Tým sa zvýšia predpoklady pre lepšiu zamestnanosť a uplatnenie absolventov škôl. ŠkVP schvaľuje riaditeľ školy po jeho prerokovaní s orgánmi štátnej správy a zamestnávateľmi. Vzájomný súlad ŠkVP a ŠVP bude posudzovať Štátna školská inšpekcia.

Vytvorenie dvojúrovňového systému vzdelávacích programov na štátnej a školskej úrovni posilňuje nielen samostatnosť a zodpovednosť škôl, ale buduje vzdelávanie na začlenených kľúčových kompetenciách v ŠVP a ŠkVP. Prepojenosť kľúčových kompetencií s obsahom vzdelávania zaručuje posilnenie medziodborového prístupu vo vzdelávacích oblastiach a odboroch štúdia, chápanie vzdelávacích výstupov a učiva na základe vykonaných činností.

Zákon č. 184/2009 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 23. apríla 2009 nadobudol účinnosť od 1. septembra 2009.

Zákon upravuje odborné vzdelávanie a prípravu v stredných odborných školách a školských zariadeniach, systémovo - v jednom predpise tak, aby výsledky výchovy a vzdelávania boli kompatibilné s výchovno-vzdelávacími systémami ostatných krajín Európskej únie a aby absolventi boli kvalitne pripravení na život a prácu v podmienkach vedomostnej spoločnosti a podľa potrieb trhu práce.

Špecifikuje postavenie a úlohy subjektov štvorstrannej spolupráce v oblasti OVP, ktorými sú štátna správa, samospráva, zamestnávateľia a zamestnanci. Vytvára funkčný systém koordinácie odborného vzdelávania a prípravy pre trh práce prostredníctvom zriadenia poradných orgánov na celoštátnej úrovni a na úrovni samosprávnych krajov. Vytvára motivujúci priestor pre vstup zamestnávateľov a zamestnávateľských zväzov do OPV a pre vstup investičného kapitálu do OVP.

Umožňuje vstup zamestnávateľov a zamestnávateľských zväzov do OVP v oblasti plánovania potrieb trhu práce, spoluúčasti pri tvorbe nového obsahu vzdelávania a pri inovácii existujúceho obsahu vzdelávania, spoluúčasti pri realizácii OPV, podielu na hodnotení kvality OVP v rámci ukončovania štúdia na stredných školách.

Zákon v nadväznosti na Zákonník práce umožňuje zamestnávateľovi, aby poskytoval finančné zabezpečenie (motivačné štipendium) a hmotné zabezpečenie (stravovanie, ubytovanie, cestovné, poskytovanie osobných ochranných pracovných prostriedkov) žiakovi ktorý sa pripravuje na povolanie. V prípade ak má zamestnávateľ so žiakom uzatvorenú pracovnú zmluvu, môže si výdavky vynaložené na jeho výchovu a vzdelávanie uplatniť ako daňový výdavok a na základe uzatvorenia dohody so žiakom môže dočeliť, že žiak po skončení štúdia zotrvá u zamestnávateľa určitý čas (najviac tri roky).

Súčasná situácia - celoživotné vzdelávanie

Cieľom celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike je poskytnúť všetkým skupinám populácie v priebehu celého života príležitosti k získavaniu a uznávaniu kvalifikácií použiteľných na trhu práce

a k zdokonaľovaniu kľúčových kompetencií potrebných pre uplatnenie v pracovnom, občianskom aj osobnom živote. Rozvoj stratégie celoživotného vzdelávania by mal v konečnom dôsledku viesť k vytvoreniu prostredia motivujúceho k účasti na celoživotnom vzdelávaní a to hlavne pre osoby s nízkou kvalifikáciou alebo pre osoby, ktoré potrebujú svoju kvalifikáciu rýchlo a efektívne zmeniť, zvýšiť či rozšíriť.

Hlavným politickým opatrením v súvislosti s dobudovaním systému celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva je prijatie zákona o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (30. september 2009 s účinnosťou od 1. februára 2010), ktorý legislatívne dotvára súčasnú úpravu systému školského vzdelávania a rozširuje ho o úpravu ďalšieho vzdelávania, ktoré nadväzuje na stupeň vzdelania dosiahnutý v školskom vzdelávaní a zavádza nové podporné nástroje na sprehľadnenie a sprístupnenie komplexných informácií o vzdelávacích možnostiach a potrebách pre občanov, aby sa mohli ľahšie uplatniť na trhu práce.

Hlavným cieľom zákona je vytvoriť predpoklady pre zabezpečenie fungovania ďalšieho vzdelávania ako súčasť celoživotného vzdelávania tak, aby sa zvýšila kvalita poskytovaného ďalšieho vzdelávania a umožnilo sa uznávanie výsledkov vzdelávania vedúcich k dosiahnutiu čiastočnej a úplnej kvalifikácie. Zákon o celoživotnom vzdelávaní pritom berie do úvahy zámer vytvoriť Národnú sústavu kvalifikácií, ktorá je základom otvoreného systému celoživotného vzdelávania. Kumuluje v sebe na jednej strane zosúladenie výstupov vzdelávacieho systému s potrebami trhu práce, na strane druhej zrovnoprávňuje výstupy zo školského a ďalšieho vzdelávania a súčasne motivuje jednotlivcov k účasti na celoživotnom vzdelávaní. Zákon o celoživotnom vzdelávaní zavádza aj pravidlá a postupy pre uznávanie výsledkov ďalšieho vzdelávania na získanie osvedčenia o čiastočnej alebo úplnej kvalifikácii prostredníctvom skúšky na overenie odbornej spôsobilosti v súlade so štandardmi stanovenými v národnej sústave kvalifikácií. Možnosť udeliť absolventovi vzdelávacieho programu ďalšieho vzdelávania osvedčenie budú mať školy a vysoké školy, ktorým bude udelené oprávnenie na vykonávanie skúšky na overenie odbornej spôsobilosti. Prostredníctvom inštitútu vykonania skúšky odbornej spôsobilosti sa rozširuje možnosť udeliť osvedčenie o nadobudnutí čiastočnej alebo úplnej kvalifikácie aj inou vzdelávacou cestou ako len prostredníctvom školského vzdelávania.

Špecifickým stimulom na zvýšenie účasti dospelých na celoživotnom vzdelávaní je zavádzanie informačných služieb pre celoživotné vzdelávanie. Informačný systém pre celoživotné vzdelávanie a celoživotné poradenstvo bude účinným nástrojom voľného prístupu občanov a inštitúcií k vzdelaniu a poradenstvu. V roku 2008 bol prijatý „Návrh štruktúry projektu informačného systému akreditovaných vzdelávacích ustanovizní ďalšieho vzdelávania (ISDAV)“. Vytvorenie informačného systému zabezpečí podľa tohto materiálu zhromažďovanie, monitorovanie a priebežnú aktualizáciu všetkých relevantných informácií týkajúcich sa ponuky akreditovaných vzdelávacích aktivít sprostredkovaných rôznym skupinám užívateľov. Zároveň zefektívni systém odborného posudzovania projektov vzdelávacích inštitúcií uchádzajúcich sa o akreditáciu. ISDAV zároveň zavedie elektronizáciu akreditácií v oblasti ďalšieho vzdelávania.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

V školách aj napriek naštartovanej reforme prevládajú tradičné spôsoby vyučovania. Nový školský zákon (2008) umožňuje školám vytvárať školské vzdelávacie programy, avšak ich využitie ako nástroja premeny tradičnej školy závisí od pripravenosti učiteľov pracovať na svojom osobnostnom a odbornom rozvoji, na schopnosti manažmentu podporovať osobnostný a odborný rast pedagógov na škole.

Snahy mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti ďalšieho vzdelávania pedagógov o komplexné, systémové riešenia, podporu reformy školského systému zdola sú dlhodobo veľmi málo úspešné (napr. Súbor nástrojov na podporu pedagogických inovácií, 2007). Overené inovačné edukačné programy (napr. Vysoko efektívne učenie/ITV, overené v rokoch 1993 - 2001), ktoré reagujú na potreby detí, potrebu zmysluplného učenia, potrebu rešpektu osobnosti dieťaťa, potrebu učiť sa v podporujúcom prostredí, učiť sa spolupracovať, vyžadujú dlhodobú prípravu pedagógov (3-5 rokov). Závisí od iniciatívy učiteľov, vedenia školy, či vytvoria podmienky pre vzdelávanie, rast svojich učiteľov, či získajú potrebné financie. Príprava študentov na pedagogických fakultách, tiež nereaguje na spomínané potreby detí v dostatočnej miere. Už samotné prijímanie adeptov učiteľstva nie je podmienené ich záujmom pracovať s deťmi, osobnostnými kvalitami potrebnými pre toto povolanie. Ako kľúčové sa javí už v príprave učiteľov na VŠ osobnostný rozvoj pedagógov, neustála reflexia a sebareflexia osobného rastu aj v ďalšom, kontinuálnom vzdelávaní pedagógov.

Ďalšou oblasťou je uplatnenie absolventov prvého stupňa vysokoškolského štúdia. V súčasnosti je v praxi uplatnenie osôb s titulom bakalár nedostatočné a neexistuje ani dostatočná ponuka miest vhodných pre týchto absolventov.

Sféra odborného školstva potrebuje nové vízie, v prepojení na celkový rozvoj hospodárstva. V tomto smere je potrebné aj posilniť spoluprácu s rodičmi, ktorí nie sú vo väčšej miere ochotní umiestňovať deti na odborných školách a motivujú ich k štúdiu na všeobecných školách a neskôr na vysokých školách.

IV. ZAMESTNANOSŤ

Vymedzenie obsahu

Tak ako mladí ľudia predstavujú významnú skupinu obyvateľstva, predstavujú aj významnú súčasť trhu práce na Slovensku. Z objektívnych dôvodov mladého veku a z neho vyplývajúceho nedostatočného vzdelania, absencie praxe a nerozvinutých pracovných návykov sa však podieľajú značnou mierou aj na nezamestnanosti. Napriek tomu, že väčšina mladých ľudí zvládne prechod od prípravy na povolanie vo vzdelávacom systéme k zapojeniu sa na trh práce úspešne a bez väčších problémov, ktoré by si vyžadovali osobitnú pomoc, mnoho iných musí čeliť prekážkam a znevýhodneniam pri vstupe na trh práce. Viacnásobnej marginalizácii čelia najmä mladí ľudia so zdravotným postihnutím a príslušníci rómskej etnickej skupiny. Potenciálnou hrozbou oneskoreného alebo neúspešného začlenenia mladých ľudí do trhu práce je nenadobudnutie pracovných návykov, znemožnenie neskoršej integrácie do

pracovného procesu, existenčná frustrácia, deformácie v osobnostnom vývoji až vznik sociálno-patologických javov. Mimoriadne závažným problémom sú mladí ľudia, ktorí nikdy nepracovali a nezískali pracovné návyky.

Súčasná situácia - nezamestnanosť mladých ľudí v SR

Ukazovateľ/Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Počet uchádzačov o zamestnanie (UoZ)	409 112	340 401	299 181	250 938	230 433	340 243
Počet dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie	197 179	178 520	156 341	131 511	112 452	119 972
Podiel dlhodobo nezamestnaných UoZ na celkovom počte UoZ v %	48,20	52,44	52,26	52,41	48,80	35,26

Miera nezamestnanosti mladých ľudí často dosahuje viac ako dvojnásobné hodnoty celkovej miery nezamestnanosti. Podľa údajov Eurostat bola sezónne upravená celková miera nezamestnanosti v SR v decembri 2009 13,6%, pričom miera nezamestnanosti mladých v tom istom období dosahovala 32,9%, čím sme sa zaradili na tretie miesto v rámci štátov EÚ s najvyššou nezamestnanosťou mladých ľudí do 25 rokov⁹.

V 1. štvrtroku 2009 bolo v evidencii Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny za celú SR 52048 nezamestnaných mladých ľudí od 15 do 24 rokov. V 2. štvrtroku ich bolo za celú SR 54363, v 3. štvrtroku počet nezamestnaných mladých ľudí od 15 do 24 rokov stúpol na 67717. V 4. štvrtroku 2009 bolo v evidencii Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny za celú SR 65989 nezamestnaných mladých ľudí od 15 do 24 rokov.

Jedným z najpálčivejších problémov na Slovensku aj napriek poklesu počtu dlhodobo nezamestnaných osôb, je dlhodobá nezamestnanosť, ktorá do roku 2008 tvorila polovicu celkovej nezamestnanosti. V roku 2009 bol podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte uchádzačov o zamestnanie na úrovni 35,26%. V súvislosti s dopadmi globálnej ekonomickej krízy sa predpokladá jej opätovný nárast tak, ako aj nárast počtu dlhodobo nezamestnaných osôb.

Za dlhodobo nezamestnaného uchádzača o zamestnanie sa považuje občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 mesiacov z predchádzajúcich 16 mesiacov. V celoeurópskom priemere je miera nezamestnanosti mladých od 15 do 24 rokov, ktorí sú v evidencii 2-4 roky v súčasnosti 18%. Podiel mladých na celkovom počte nezamestnaných dlhšie ako 4 roky predstavuje 5%. Mladí ľudia v tejto oblasti preukazujú väčšiu schopnosť nájsť si prácu po niekoľkomesačnej nezamestnanosti ako starší ľudia. Jedným z dôvodov je tiež fakt, že mnohí nezamestnaní mladí sa rozhodnú pokračovať vo formálnom vzdelávaní.¹⁰

⁹ Eurostat Press Office: Euro area unemployment rate up to 10.0% EU27 up to 9.6%. 16/2010 December 2009. Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/16&type=HTML>

¹⁰ Hijman, R.: One in three unemployed persons in the EU have been jobless for over a year. Long term unemployment set to rise in the aftermath of the crisis. KS-SF-10-013-EN-N. ISSN 1977-0316. Dostupné 23.3.2010 na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-013/EN/KS-SF-10-013-EN.PDF

Súčasná situácia - zamestnanosť mladých ľudí

Miera zamestnanosti (vo vekovej skupine 15 - 64 ročných) oproti 2. štvrťroku 2008 klesla v 2. štvrťroku 2009 o 1,3 p. b. na 60,4 %¹¹. Nízka miera zamestnanosti mladých ľudí od 15 do 24 rokov v SR môže súvisieť s ich vysokou mierou ekonomickej neaktivity z dôvodu štúdia. Podľa údajov Štatistického úradu SR počet študujúcej populácie rástol plynule od roku 1994. Z analýzy štatistických údajov vyplynulo, že počet mladých ľudí vo formálnom systéme školského vzdelávania nad rámec povinnej školskej dochádzky rastie¹², čím sa oddaľuje potreba ich zaradenia do trhu práce.

Vplyv vzdelania na uplatnenie absolventov na trhu práce

Štruktúra uchádzačov o zamestnanie v SR podľa dosiahnutého stupňa vzdelania

Zdroj: ÚPSVaR, december 2009

Dosiahnuté vzdelanie	Počet uchádzačov o zamestnanie december 2009
vedecká výchova	248
vysokoškolské	18821
vyššie vzdelanie	4635
úplné stredné odborné s maturitou	55086
úplné stredné všeobecné s maturitou	11861
úplné stredné s maturitou	41386
stredné odborné bez maturity	1811
vyučenie	130586
základné	97351
bez vzdelania	17768
SPOLU SR	379553

Najväčšie problémy nájsť si uplatnenie na trhu práce majú uchádzači o zamestnanie s dosiahnutým nízkym stupňom vzdelania. Pomerne vysoká miera zastúpenia medzi uchádzačmi o zamestnanie je aj medzi absolventmi vysokoškolského vzdelávania (18 821), ktorí tvoria 4,9% z celkového počtu absolventov.

Nízke počty pri niektorých skupinách možno vysvetliť rozhodnutím absolventov pokračovať v osobnom vzdelávaní, čím sa vyhnú zaradeniu medzi uchádzačov o zamestnanie.

¹¹ Štatistický úrad SR: Vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti v 2. štvrťroku 2009 Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=18786>

¹² Kešelová, D: Príčiny zaostávania SR v plnení lisabonských cieľov v oblasti zamestnanosti – hĺbková analýza miery zamestnanosti a postavenia na trhu práce osobitných skupín. Výskumná úloha: VÚ 2140-2009. Inštitút pre výskum práce a rodiny. Bratislava 2009, str. 53. Dostupné na: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2009/Keselova/Priciny_Keselova.pdf

Aktívne opatrenia na trhu práce

V roku 2007 bol priemerný počet nezamestnaných absolventov škôl na celkovom počte uchádzačov o zamestnanie (ďalej len UoZ) 5,6 %. Vplyvom globálnej ekonomickej krízy bolo od septembra 2008 zaznamenané zvýšenie ich absolútneho počtu a aj podielu na celkovom počte UoZ, čo poukazuje na skutočnosť, že absolventi škôl, ktorí ukončili štúdium v rokoch 2008 a 2009, sa z dôvodu nedostatku voľných pracovných miest na trhu práce, umiestňovali iba s veľkými ťažkosťami (viď tabuľka č. 1).

Tabuľka č. 1

Priemerný počet nezamestnaných absolventov škôl a ich percentuálny podiel na celkovom počte UoZ v SR

Rok	Celkový počet UoZ	UoZ - absolventi	% podiel
2007	250 938	14 070	5,6
2008	230 433	13 431	5,8
2009	340 243	23 330	6,9

Pre absolventov škôl, u ktorých sa prejavili veľké ťažkosti nájsť si zamestnanie, sa najmä pomocou odborných poradenských služieb a aktívnych oparení na trhu práce zabezpečujú kroky potrebné pre ich zaradenie na niektorý z nástrojov aktívnych opatrení na trhu práce, ktorými sa podporu zvyšovanie ich zamestnateľnosti alebo zamestnanosti.

A. Informačné a poradenské služby

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „úrad“) poskytuje informačné a poradenské služby pri

- a) voľbe povolania,
- b) výbere zamestnania vrátane zmeny zamestnania
- c) výbere zamestnanca,
- d) adaptácii zamestnanca v novom zamestnaní.

Jednou z foriem poradenstva pri voľbe povolania je preventívne poradenstvo zamerané na žiakov základných škôl (ďalej len „ZŠ“) a žiakov stredných škôl (ďalej len „SŠ“). Jeho cieľom je predchádzať nesprávnej voľbe povolania u žiakov ZŠ a ich následnému zaradeniu do evidencie UoZ. Poradenstvo určené žiakom SŠ je vo väčšej miere zamerané na zamestnanie, podnikanie, ďalšie vzdelávanie a informácie o trhu práce.

Skupinové stretnutia so žiakmi sú realizované na školách s ponukou možného následného individuálneho, prípadne skupinového poradenstva žiakom priamo na úrade v Informačno-poradenskom stredisku (ďalej len „IPS“), ktoré je zriadené na každom úrade. Sú obsahovo zamerané na informácie o regionálnom trhu práce, na informácie o možnostiach uplatnenia sa absolventov škôl po skončení školy, informácie o aktívnom sa uchádzaní o zamestnanie a zároveň sa ponúkajú možnosti individuálneho poradenstva v IPS (identifikácia predpokladov pre výkon povolania, konkrétne informácie pre konkrétneho uchádzača).

V rámci služieb IPS je klientovi k dispozícii odborná literatúra, informačné materiály z oblasti služieb zamestnanosti a z oblasti sociálnych vecí a rodiny, propagačné materiály, prehľad SŠ a VŠ, aktuálny katalóg zamestnávateľov (zoznam zamestnávateľov, ktorý obsahuje napr. základné informácie o organizáciách, ich kontaktných údajoch a osobách, charakteristike ich prevádzok, počte a štruktúre zamestnancov, počte a zozname obsadzovaných profesií, podmienkach výberu na pracovné pozície, sociálnom programe). Pre uplatnenie sa na trhu práce môže klient využiť internetové portály Informačný systém typových pozícií a Sprievodca svetom povolání. Občania so zdravotným postihnutím (ďalej len „ZP“) majú možnosť získať informácie prostredníctvom informačného systému pre občanov so ZP ReHis Slovensko (www.rehis.sk). Vyhľadávanie informácií týkajúcich sa trhu práce je samoobslužné. V prípade potreby je občanovi nápomocný odborne pripravený zamestnanec.

Poskytovanie informácií o aktivitách, ktoré organizuje úrad prostredníctvom poskytovania skupinových aktivít, sú propagované na rôznych podujatiach napr.: Burzy informácií, Burzy práce, výberové konania pre zamestnávateľa, VAPAC – Veľtrh práce a cestovania, Národné dni kariéry a pod. Na podujatiach sa úrad zameriava na poskytnutie informácií o vývoji zamestnanosti v regióne, o strategických investoroch a zamestnávateľoch, o voľných pracovných miestach (ďalej len „VPM“) a na prehľad vývoja miery nezamestnanosti v regióne s dôrazom na evidenciu absolventov podľa škôl a študijných zameraní. Úrad prezentuje nástroje aktívnych opatrení trhu práce podľa zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o službách zamestnanosti“) vhodné pre budúcich absolventov SŠ a zamestnávateľov a programy a projekty, ktoré úrad realizuje. K dispozícii je zoznam zamestnávateľov regiónu, agentúr sprostredkovania zamestnania za úhradu, podporovaného a dočasného zamestnávania, špecializovaných pracovísk pre občanov so ZP, zoznam existujúcej siete SŠ v regióne, prehľad učebných a študijných odborov s dôrazom na tie, ktoré sú žiadané v rámci regionálneho trhu práce. Zamestnanci úradu v rámci informačných a poradenských služieb informujú klientov o aktívnom uchádzaní sa o zamestnanie (žiadosť o prijatie do zamestnania, motivačný list, životopis, zásady komunikácie so zamestnávateľom, príprava na výberové konanie alebo na prijímací pohovor, pracovná zmluva a jej náležitosti). Žiaci ZŠ a SŠ môžu prostredníctvom programov „Sprievodca svetom povolání“, „Cesta k povolaniu“ a „Integrovaný systém typových pozícií“ získať základné informácie o voľbe povolania a profesijnej orientácii a majú možnosť otestovať svoje osobnostné predpoklady, záujmy a zručnosti pri výbere vhodného povolania a zároveň sa zúčastniť prezentácie regionálnych SŠ.

Cestou medzinárodnej siete EURES má UoZ možnosť hľadať si prácu v zahraničí a získať informácie o životných a pracovných podmienkach v krajinách EÚ/EHP. Môže si pripraviť a vytlačiť materiály potrebné pre uchádzanie sa o zamestnanie – žiadosť o prijatie do zamestnania, životopis, motivačný list, Europass a pod. (k dispozícii sú vzory a návody ako písať tieto písomnosti).

Z dôvodu zvýšenia kvality poskytovania služieb pre klientov úradov bol v roku 2008 na desiatich úradoch pilotovaný nový systém poskytovania služieb zamestnanosti tzv. „3-zónový systém poskytovania služieb zamestnanosti“ (ďalej len „3-zónový systém“), ktorý je založený na princípe

efektívneho nastavenia systému poskytovania služieb zamestnanosti. Nakoľko sa pilotným overovaním aplikácia 3-zónového systému na úradoch osvedčila, od 1. mája 2009 bola realizácia 3-zónového systému zavedená na všetkých úradoch. Klienti sú zaradení do zón na základe profilácie podľa toho, akú má možnosť umiestniť sa na trhu práce:

I. zóna - Informačno-poradenské a sprostredkovateľské služby - je zameraná pre aktívnych UoZ, ktorí sa potrebujú na trhu práce iba zorientovať a prácu si hľadajú sami. Klient môže využiť pomoc odborného zamestnanca, ktorý sa mu venuje individuálne.

II. zóna - Sprostredkovateľské služby v spolupráci s agentmi pre pracovné miesta - je klasické sprostredkovanie zamestnania, ktoré je viac individuálne a sprostredkovateľ sa stáva manažérom UoZ pri jeho umiestnení sa na trhu práce. V II. zóne je sprostredkované zamestnanie najmä tým UoZ, ktorí majú presnú predstavu o svojich potrebách.

III. zóna - Odborné poradenské služby a nástroje aktívnych oparení na trhu práce - je pomyselné označenie pracovísk, v ktorých zamestnanci úradu zabezpečia UoZ odborné poradenské služby a úkony potrebné pre zaradenie UoZ na niektorý z nástrojov aktívnych oparení na trhu práce.

B. Aktívne opatrenia na trhu práce

Vláda SR sa vo svojom Programovom vyhlásení v roku 2006 zaviazala prijať rózne opatrenia na uplatňovanie programového a projektového prístupu zameraného na predchádzanie vylúčeniu z trhu práce a podporu integrácie znevýhodnených skupín do zamestnania, najmä **absolventov škôl**, občanov so zdravotným postihnutím, matiek s deťmi a osôb vo veku blízkom dôchodkovému veku, zníženiu regionálnych rozdielov z hľadiska zamestnanosti, nezamestnanosti a produktivity práce, najmä v zaostávajúcich regiónoch s vysokou nezamestnanosťou.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR pripravilo novú stratégiu podpory tvorby pracovných miest, umiestňovania nezamestnaných na voľné pracovné miesta a udržateľnosť pracovných miest¹³, ktorá je zakomponovaná v Národnom programe reforiem Slovenskej republiky na roky 2008-2010, v Národnom strategickom referenčnom rámci na obdobie rokov 2007 až 2013 a v Operačnom programe Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Podpora zamestnanosti je realizovaná z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu (ESF) a spolufinancovaná zo zdrojov štátneho rozpočtu (ŠR).

V súlade s požiadavkami aplikačnej praxe, ako aj vývojom na trhu práce v dôsledku dopadov globálnej ekonomickej krízy, boli v rámci zákona o službách zamestnanosti v rokoch 2008 a 2009 realizované vo vzťahu k znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie – absolventom škôl nasledujúce opatrenia prijaté na podporu ich zamestnatelnosti a zamestnanosti:

1. Vypracovanie **individuálneho akčného plánu (IAP)**; IAP sa vypracúva na základe ponuky úradu alebo na základe žiadosti znevýhodneného uchádzača o zamestnanie na podporu jeho pracovného uplatnenia v rámci odborných poradenských služieb; povinne sa IAP vypracúva pre vybrané skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie vrátane absolventov škôl

¹³ *stratégia bola premietnutá do zákona č. 139/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, s účinnosťou od 1. mája 2008 (ďalej len „zákon č. 139/2008 Z. z.“)*

2. Upravil sa systém **vzdelávania a prípravy pre trh práce** UoZ¹⁴ - definovanie jednotlivých foriem vzdelávania a prípravy pre trh práce a ich realizácia sa zabezpečuje formou pilotných projektov alebo projektov na lokálnej, regionálnej a národnej úrovni, poskytovanie príspevku na vzdelávanie a prípravu pre trh práce UoZ vo výške 100 % nákladov na každé vzdelávanie a prípravu pre trh práce a ďalších súvisiacich nákladov pre jedného UoZ, ktoré zabezpečí úrad priamo alebo prostredníctvom dodávateľa, poskytovanie dávky účastníkom vzdelávania a prípravy pre trh práce počas vzdelávania a prípravy pre trh práce, ktoré trvá viac ako 1 kalendárny mesiac, vo výške sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu
3. **Príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť (§ 49)** - upravila sa dĺžka vedenia uchádzača o zamestnanie v evidencii uchádzačov o zamestnanie - skrátenie zo 4 mesiacov na 3 mesiace; pri poskytovaní príspevku sa neprihliada na príslušnosť uchádzača o zamestnanie k niektorej skupine znevýhodnených UoZ¹⁵. Od roku 2007 do roku 2009 sa podiel absolventov na celkovom počte UoZ, ktorí boli podporení prostredníctvom príspevku na samostatnú zárobkovú činnosť, postupne zvyšoval. V roku 2009 z celkového počtu podporených UoZ podiel absolventov škôl predstavoval 7,8%. Splnenie 3-mesačnej podmienky vedenia uchádzača o zamestnanie v evidencii uchádzačov o zamestnanie sa na prechodné obdobie od 1.12.2009 do 31.12.2010 nevyžaduje- opatrenie súvisiace s riešením dopadov globálnej ekonomickej krízy.¹⁶
4. **príspevok na podporu zamestnávania znevýhodneného uchádzača o zamestnanie (§ 50)** - rozšíril sa okruh znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, na ktorých zamestnávanie môže úrad zamestnávateľovi poskytnúť tento príspevok pre všetky skupiny znevýhodnených UoZ, ak spĺňajú podmienku ich vedenia v evidencii UoZ najmenej 3 mesiace. Percentuálny podiel umiestnených absolventov na trh práce prostredníctvom príspevku na podporu zamestnávania znevýhodneného UoZ v období rokov 2007 až 2009 je stabilný na úrovni 12% až 14%. V roku 2009 zaznamenávame pokles záujmu zamestnávateľov o tento príspevok, čo môže byť spôsobené aj rozšírením aktívnych opatrení na trhu práce, zameraných na podporu umiestnenia znevýhodnených UoZ, ktoré boli prijaté v roku 2008, keď sa podstatne rozšírila škála poskytovaných nástroj na podporu zamestnanosti tejto skupiny občanov
5. Zvýšil sa príspevok za vykonávanie **absolventskej praxe**, ktorou sa podporuje získavanie alebo prehĺbovanie odborných zručností alebo praktických skúseností absolventov škôl – príspevok poskytovaný účastníkovi absolventskej praxe sa z pevnej čiastky (63,07 Eur) zvýšil na sumu životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, t.j. 185,19 Eur¹⁷. Na prechodné obdobie (do 31.12.2010) možno na absolventskú prax zaradiť absolventa školy hneď po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o jeho zaradení do evidencie UoZ¹⁸. Toto opatrenie súvisí s riešením dopadov ekonomickej krízy.
6. Podporila sa **pracovná mobilita**, a to zavedením nového príspevku na presťahovanie za prácou (vo výške najviac 1 327,76 Eur), príspevku na dopravu zamestnancov (vo výške najviac

¹⁴ zákon č. 139/2008 Z. z., účinnosť od 1. mája 2008

¹⁵ zákon č. 139/2008 Z. z., účinnosť od 1. mája 2008

¹⁶ Zákon č. 463/2009 Z.z., účinnosť od 1. decembra 2009

¹⁷ zákon č. 139/2008 Z. z., s účinnosťou od 1. mája 2008

¹⁸ vyhláška MPSVR SR č. 420/2009 Z. z., účinnosť od 1. novembra 2009

50 % vynaložených nákladov). Súčasne sa zvýšil príspevok na dochádzku za prácou, vrátane rozšírenie jeho poskytovania pre všetkých nezamestnaných UoZ, ktorí boli vedení v evidencii UoZ najmenej 3 mesiace a boli vyradení z tejto evidencie z dôvodu nástupu do zamestnania alebo začali vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť.

V súvislosti s podporou začleňovania najmä znevýhodnených UoZ sa od 1. mája 2008 zaviedli zmeny v oblasti aktívnych opatrení na trhu práce:

- Príspevok na zapracovanie znevýhodneného uchádzača o zamestnanie (§ 49a)
- Príspevok na podporu udržania v zamestnaní zamestnancov s nízkymi mzdami (§50a)
- Príspevok na zamestnávanie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie v sociálnom podniku (§ 50c)
- Príspevok na podporu zamestnávania absolventov vzdelávania a prípravy pre trh práce (§ 51a)

19

V súvislosti s riešením dopadov globálnej ekonomickej krízy boli od 1. marca 2009²⁰ na prechodné obdobie do 31. decembra 2010 zavedené ďalšie nové aktívne opatrenia na trhu práce

- Príspevok na podporu udržania zamestnanosti (§ 50d)
- Príspevok na podporu vytvárania nových pracovných miest (§ 50e)
- Príspevok ku mzde zamestnanca (§ 50f)
- Príspevok na podporu samostatnej zárobkovej činnosti (§ 50g)
- Príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi (§ 50h)“.

Z dôvodu postupného nárastu UoZ z radov absolventov škôl, ktorí v dôsledku znižovania počtu voľných pracovných miest nenachádzali svoje uplatnenie na trhu práce sa na prechodné obdobie do 31. decembra 2010 vytvorili priaznivejšie podmienky pre vstup absolventov škôl na trh práce za účelom získania zamestnania na vytvorenie nového pracovného týždňa (§ 50e) pracovných miestach u zamestnávateľov, ktorým sa poskytuje príspevok na podporu vytvárania nových pracovných miest, a to vylúčením podmienky ich vedenia v evidencií UoZ najmenej 3 mesiace²¹.

Z vyššie uvedených nových aktívnych opatrení na trhu práce bol vo vzťahu k absolventom škôl najviac využívaným nástrojom príspevok na zapracovanie znevýhodneného UoZ (§49a). Jeho prostredníctvom bolo v roku 2008 podporených 31% absolventov škôl z celkového počtu UoZ a v roku 2009 to bolo 61 absolventov, čo predstavovalo 24 % z celkového počtu umiestnených UoZ. Podpora začleňovania na trh práce absolventov škôl prostredníctvom ostatných vyššie uvedených nových nástrojov aktívnych opatrení na trhu práce sa pohybovala v rozsahu od 4 do 9 %.

¹⁹ zákon č. 139/2008 Z. z., účinnosť od 1. mája 2008

²⁰ zákon č. 49/2009 Z.z., účinnosť od 1. marca 2009

²¹ zákon č. 463/2009 Z. z., účinnosť od 1. decembra 2009

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Vzdelanostná úroveň určuje aj mieru prispôsobivosti spoločnosti na rýchlo sa meniace podmienky rozvoja, ako na národnej úrovni, tak na celom svete a je nevyhnutou podmienkou pre udržateľný hospodársky rast a zamestnanosť priaznivý hospodársky rozvoj. Polarizácia na základe vzdelania, vedomostí a zručností vytvára také prostredie na trhu práce, že občania s nízkym vzdelaním, resp. bez požadovaných vedomostí a zručností potrebných na uplatnenie sa na trhu práce, sú vytláčaní na jeho okraj. Najväčšou výzvou v pokračujúcej politike mládeže v oblasti zamestnateľnosti je riešenie najzávažnejších javov:

- dlhodobá nezamestnanosť a následná nezamestnateľnosť kvôli strate zručností a absencii pracovných návykov
- nesúlad formálneho vzdelávania s potrebami trhu práce - s tým spojená degradácia vyššieho stupňa univerzitného vzdelania, ktoré často nedokáže absolventov pripraviť na realitu pracovného trhu
- vysoká digitálna negramotnosť

V. PODNIKANIE

Vymedzenie oblasti

Kvalitné podnikateľské prostredie je základom pre dlhodobý rozvoj podnikateľskej aktivity, udržateľné zvyšovanie výkonnosti hospodárstva a životnej úrovne obyvateľov. Skúsenosti z predchádzajúcich rokov ukázali, že systematické zavádzanie pozitívnych zmien v podnikateľskom prostredí v SR môže v strednodobom horizonte výrazne akcelerovať rozvoj ekonomiky. Je to prostredie, v ktorom štát podporuje a chráni hospodársku súťaž, vytvára jasné a stabilné pravidlá, efektívne zabezpečuje ich dodržiavanie všetkými účastníkmi trhu a zároveň minimalizuje administratívne prekážky a požiadavky smerom k podnikateľom. Malé a stredné podniky sa právom označujú za hlavný pilier európskeho hospodárstva a hlavného zamestnávateľa. Európske inštitúcie vkladajú všetky nádeje najmä do rýchlo rastúcich inovatívnych firiem, ktoré by dokázali plne konkurovať americkým malým a stredným podnikom. Dlhodobou víziou Slovenska je práve to, že sa trvalo zaradí medzi krajiny s najlepšimi podmienkami pre podnikanie v Európskej únii.

Podnikanie a podnikateľské myslenie

V definícií kľúčových kompetencií potrebných pre celoživotné vzdelávanie má svoje zaslúžené miesto iniciatíva a podnikateľské myslenie.²² Táto kompetencia je definovaná ako schopnosť pretaviť myšlienku do reality. Zahŕňa kreativitu, inovácie a prijímanie rizika, ako aj schopnosť plánovať a riadiť projekty so zámerom dosiahnuť ciele. Podnikateľské myslenie (niekedy pomenované aj ako podnikavosť) je schopnosť jedinec umožňujúca vytvárať pridanú hodnotu a uplatňuje sa v akejkoľvek pracovnej pozícii či

²² Dokument *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie- Európsky referenčný rámec tvorí prílohu k odporúčaniu Európskeho Parlamentu a Rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie, ktoré bolo 30. decembra 2006 zverejnené v Úradnom vestníku Európskej únie číslo L394. Získané 10. marca 2010 z http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf*

pracovnom kontexte – nie je zameraná len na podnikanie samotné. Podnikateľom sa nemusí stať každý študent, ale všetci by mali byť viac podnikaví. Hoci nie všetci mladí ľudia, ktorí sa zúčastňujú na podnikateľskom vzdelávaní, sa stanú podnikateľmi, každému dynamickému malému či strednému podniku, ktorý chce rásť, prinesú mladí ľudia s podnikateľskými schopnosťami prospech.²³ Podnikanie je možné definovať cez podnik. Podnikom je každý subjekt, bez ohľadu na právnu formu, ktorý vykonáva hospodársku činnosť.

Odraz podpory podnikania mládeže v legislatíve

Vláda Slovenskej republiky dňa 4. júna 2008 schválila *Modernizačný program Slovensko 21*. V rámci strednodobých opatrení je zadefinovaná úloha „podpora rozvoja podnikateľských zručností a osvojenie si základných poznatkov o podnikaní a ekonomike na úrovni stredných škôl.“²⁴ Tak isto *Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013*²⁵ uvádzajú že štát Slovenská republika „podporuje rozvoj podnikania mládeže“ (4.2.7.) ako jednu z priorit v rámci rozvoja zamestnanosti mladých ľudí.

Súčasná situácia

Mladí Európania oproti mladým Američanom majú len 45% záujem o podnikanie (USA 61%). Na Slovensku však narástol záujem mladých ľudí zo 17% na 39%, ktorí preferujú v budúcnosti samostatnú zárobkovú činnosť ako hlavný zdroj obživy (pre porovnanie Česká republika – 30%).²⁶ Napriek tomu, že kvalita podnikateľského prostredia sa výrazne neodlišuje od iných Európskych krajín a na Slovensku existuje aj dostatok príležitostí na vzdelávanie v rámci Úradov práce, niektorých škôl a ďalších štátnych alebo neštátnych subjektov - mladí ľudia na Slovensku nepodnikajú vo väčšej miere.

Odborníci sú toho názoru, že za nízkym počtom malých a stredných podnikateľov (či už z radov mládeže alebo vo všeobecnosti) môže byť aj klesajúci záujem o štúdium na odborných školách na Slovensku, keďže absolventi týchto škôl sú typickým subjektom malého podnikania. Znižuje sa počet absolventov a samotná príprava na podnikanie v odbornom školstve nie je motivujúca natoľko, aby výsledkom bol výraznejší záujem o podnikanie a samostatnú zárobkovú činnosť. Situáciu komplikuje aj vznik škôl a rôznych odborov, ktoré nezodpovedajú charakteru a perspektíve regiónu (poľnohospodársky, strojársky a p.) a tým sa možnosť na samostatné podnikanie absolventov odborných škôl v regiónoch stáva ešte menej reálnou.

²³ *Správa svetového ekonomického fóra k problematike výchovy k podnikavosti, apríl 2009. Zdroj:*

http://www.weforum.org/pdf/GEI/2009/Entrepreneurship_Education_Report.pdf

²⁴ *Modernizačný program Slovensko 21, Úrad vlády SR, máj 2006 (Strednodobé opatrenie č.13). Získaný 10. marca 2010 z*

<http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/D3CDBBA86AC1B334C125745200418846?OpenDocument>

²⁵ *Koncepčný materiál Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 - 2013 bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 184 z 26. marca 2008. Kľúčové oblasti definujú ciele, princípy, prioritné oblasti pôsobnosti štátu, samosprávy a iných subjektov vo vybraných oblastiach života detí a mládeže. Tiež pomenúvajú základné úlohy štruktúr, podieľajúcich sa na ich vykonávaní a popisujú kroky, ktoré zabezpečia ich efektívne naplnenie.*

http://www.minedu.sk/data/USERDATA/DetiMladedz/KMAT/2008/20080326_klucove_oblasti.pdf (Získané 10. marca 2010).

²⁶ *Flash Eurobarometer 192, Podnikateľská štúdia v 25 členských štátoch EÚ, Spojených štátoch Amerických, Islande a Nórsku, Apríl 2007, The Gallup Organisation. Získané 10. marca 2010.*

Zdroj: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/survey/eurobarometer2007/eb2007summ_en.pdf

Niektoré novovytvorené nástroje ako napr. Zákon o odbornom vzdelávaní a z neho vzniknuté Krajské rady pre odborné vzdelávanie sú orientované skôr na prípravu mladých ľudí ako zamestnancov než na výchovu budúcich zamestnávateľov (rozumej podnikateľov).

Kľúčoví hráči

Podpora iniciatívy, podnikavosti a podnikania nie je záležitosťou len jedného rezortu. Do oblasti „podnikania“ vstupuje priamo niekoľko rezortov a organizácií štátnej a verejnej správy ako aj organizácie tretieho sektora: MŠ SR, MPSVR (UPSVaR), MH SR (NADSME), MS SR, MV SR a MF SR, Junior Achievement SR, Združenie podnikateľov Slovenska, Slovenská asociácia malých podnikov, Slovenská obchodná a priemyselná komora, Topcentrum podnikateliek, Slovenský živnostenský zväz, Slovenská živnostenská komora a mnoho ďalších. O to viac vystupuje do popredia potreba synergie a koordinácie opatrení a aktivít jednotlivých kľúčových hráčov.

Vzdelávanie vedúce k podnikateľským zručnostiam

Najlepší spôsob ako získať podnikateľské zručnosti je umožniť deťom a mládeži získať vlastný zážitok a skúsenosť s podnikaním alebo jeho časťou. Na základných školách sú to najmä programy realizované prostredníctvom organizácie Junior Achievement SR.²⁷ Na stredných školách existujú tri významné iniciatívy: už spomenuté programy JASR (Podnikanie v cestovnom ruchu, Aplikovaná ekonomika a ďalšie krátkodobé moduly, národný projekt Združenia podnikateľov Slovenska: Kvalitní v škole – úspešní v živote²⁸ a projekt Cvičných firiem Štátneho inštitútu odborného vzdelávania (od roku 1992).²⁹ Dlhodobé sledovanie ďalšej kariéry sa síce nerealizuje, ale záujem odborných škôl o účasť v projekte každoročne rastie. Podľa informácií zo škôl 80% cvičných firiem podporujú reálne firmy v danom meste alebo regióne a mnohí podnikatelia využívajú tento projekt ako zdroj perspektívnych zamestnancov pre svoje firmy. Na stredných odborných školách sa vyučujú aj ďalšie predmety na podporu podnikateľských zručností: Podnikanie v cestovnom ruchu, Úvod do sveta práce, Manažment osobných financií a čiastočne aj predmet Ekonomika, ktorý sa nachádza v pedagogickej dokumentácii všetkých študijných odborov a jeho súčasťou sú tematické celky zamerané na jednotlivé právne formy podnikania a tvorbu podnikateľského plánu.

Témy podpory inovácie, podnikavosti a podnikania sa týkajú aj ďalšie programy ako Business schoolgames³⁰, Myslíim ekonomicky³¹ alebo Poznaj svoje peniaze.³² Na vysokých školách sa realizovali

²⁷ Zdroj: www.jasr.sk. JASR pôsobí na 38% škôl. Niektoré z programov sú schválené a registrované Ministerstvom školstva SR, čo umožňuje školám zapojiť sa vo väčšej miere do projektov a iniciatív prípravy mladých ľudí na prechod zo školy do praxe. Programy sú určené školám a ich študentom ako voliteľné a nepovinné predmety schválené Ministerstvom školstva SR alebo ako voľno-časové aktivity.

²⁸ Zdroj: <http://www.svetvzdelavania.sk>

²⁹ Zdroj: www.siov.sk/slovenske-centrum-cvicnych-firiem/9429s Slovenské centrum cvičných firiem (SCCF) metodicky a organizačne podporuje odborné vzdelávanie žiakov stredných škôl prostredníctvom simulácie firemného života. Cestou predmetu "cvičná firma" (ďalej CF) motivuje osvojovanie zručností a činností potrebných pre uplatnenie sa absolventov škôl pri zakladaní a riadení malých a stredných podnikov. SCCF v tomto procese simuluje orgány štátnej správy: registrový súd, odbor živnostenského podnikania a daňový úrad, banku, sociálnu a zdravotnú poisťovňu a úrad práce. SCCF radí pri zakladaní a prevádzkovaní CF na školách, organizuje odborné vzdelávacie akcie a medzinárodné veľtrhy pre CF. SCCF je od januára 2008 riadnym členom EUROPEN PEN International – svetového združenia CF, kde je združených cca. 45 krajín sveta. Na slovenskom trhu cvičných firiem pracuje 645 CF na 170 stredných odborných školách (z celkového počtu 490).

³⁰ Zdroj: www.schoolgames.sk

³¹ Zdroj: www.myslimekonomicky.sk. Ide o alternatívny vzdelávacie projekt, ktorý na stredných školách iniciuje realizáciu pravidelných diskusných klubov. Jednotlivé stretnutia diskusných klubov sú orientované ekonomickými témami. Študenti si prostredníctvom diskusií, diskusných hier, analýzy a interpretácie textov prakticky zvažujú obsah základných ekonomických pojmov. Technické termíny ekonomickej vedy rozoberajú

najmä pilotné projekty JASR (Povolanie podnikateľ a Manažérske simulačné cvičenie) alebo UNI2010³³ (Najlepší nápad, Biznis fórum, Biznis Inkubátor, Biznis Start up atď.).

Súčasný stav podpory podnikania mládeže

MH SR prostredníctvom NARMSP ponúka portfólio programov a projektov na podporu malého a stredného podnikania určených širokému spektru záujemcov, medzi ktorých patrí aj skupina mladých a začínajúcich podnikateľov a záujemcov o podnikanie (napr. Podpora MSP prostredníctvom siete inkubátorov, Pomoc MSP na trhu EU, Program vzdelávania, školení a poradenstva pre vybrané skupiny záujemcov o podnikanie, Podpora podnikania žien, Podnikateľka Slovenska). Poradensko-vzdelávacie programy NARMSP pokrývajú širokú oblasť tém relevantných pre záujemcov o podnikanie alebo podnikateľov, neposkytujú však priestor pre dlhodobé kontinuálne pravidelné individuálne poradenstvo a vzdelávanie (mentoring, coaching), nakoľko NARMSP disponuje limitovanými finančnými zdrojmi na realizáciu týchto aktivít. Do popredia tak vystupuje potreba zabezpečiť absolventom lepší kontakt s reálnym svetom podnikania.

Pozitívnym trendom je prezentácia príkladov úspešnej podnikateľskej praxe, rôzne súťaže mladých podnikateľov o najlepší podnikateľský plán organizované organizáciami tretieho sektora (JASR, Vynikajúca podnikateľka Slovenska a i.). NADSME reagovala na celoeurópske trendy (klesajúci záujem mladých ľudí o podnikanie, rastúci dôraz na podnikateľské vzdelávanie a výchovu k podnikavosti, prezentáciu pozitívnych vzorov v podnikaní...) a v uplynulom období doplnila portfólio existujúcich programov o program zameraný na systematickú podporu aktivít zameraných na prezentáciu úspešných príkladov podnikateľskej praxe.

Podporu podnikateľských zručností a kľúčových kvalifikácií absolventov cvičných firiem pozitívne vnímame na vývoji študentov v rámci súťaží cvičných firiem, ktoré vrcholia na Medzinárodnom veľtrhu cvičných firiem v kategóriách katalóg, stánok, logo, slogan, reprezentant/ka a elektronická prezentácia. V decembri 2009 sa uskutočnil desiaty ročník.

MH SR sa prostredníctvom svojich ďalších inštitúcií ako je SARIO, SACR, SIEA snaží napomáhať rozvoju podnikania a podporuje aj rôzne projekty Európskej komisie. Enterprise Europe Network (2008) je databázová sieť zameraná na komplexné a ľahko dostupné poradenstvo a podporu v oblasti podnikania, inovácií a výskumu. „ERASMUS pre mladých podnikateľov“ je nový európsky program (2009), ktorý si kladie za cieľ pomôcť začínajúcim podnikateľom, zameraný aj na podporu snahy

prirodeným jazykom za pomoci učiteľa – moderátora. Primárnym cieľom realizácie takýchto klubov na školách bude podpora samostatného a tvorivého myslenia študentov. Projekt má napomáhať pedagógom rozvíjať u študentov tie kľúčové kompetencie, ktoré im výrazne uľahčia vstup a pohyb na trhu práce, resp. ich lepšie pripraví na štúdium na vysokej škole (kreativita, samostatné myslenie, zodpovednosť, sebavedomie, spolupráca; komunikačné zručnosti apod.). Z pedagogického hľadiska je projekt postavený na metódach zážitkového učenia. Dôležitou súčasťou projektu je jeho e-learningový rozmer.

³² Zdroj: www.poznaj.sk Projekt Poznaj svoje peniaze vznikol z iniciatívy Nadácie pre deti Slovenska v spolupráci s Junior Achievement Slovensko - Mládež pre budúcnosť s podporou Citibank (Slovakia) a. s. Impulzom na vytvorenie takéhoto projektu bola potreba venovať sa nedostatocnému finančnému vzdelávaniu na Slovensku, zvlášť v oblasti manažmentu osobných financií. Zároveň projekt rozvíja životné zručnosti mladých ľudí, ktoré sú spojené s rozhodovaním, nezávislosťou, zodpovednosťou a dobrovoľníctvom

³³ Zdroj: <http://www.uni2010.sk>

mladých ľudí stať sa podnikateľmi, ide o 1-6 mesačné stáže v zahraničí, ktoré sú zabezpečené cez obchodné komory. Na Slovensku sa realizuje napr. prostredníctvom Prešovskej regionálnej komory SOPK.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Vzdelávanie a výchova

Napriek tomu, že v „Hodnotiacej správe SR“ z júla 2009 uvádza Medzinárodný menový fond (MMF), že Slovensko patrí k najlepším ekonomikám strednej a východnej Európy v období posledných piatich rokov, v oblasti podnikateľského vzdelávania Slovensko zaostáva oproti ostatným krajinám EÚ.³⁴ Vzdelávanie a výchova žiakov a študentov na všetkých školách je v drvivej väčšine implicitne zameraná na výchovu zamestnancov a nie zamestnávateľov - podnikateľov.

V nadväznosti na prijatie zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) Ministerstvo školstva SR vydalo k 1.septembru 2008 Štátne vzdelávacie programy pre jednotlivé úrovne vzdelania. Vo všetkých Štátnych vzdelávacích programoch (ŠVP) na jednotlivých úrovniach vzdelania (ISCED 2C, ISCED 3C, ISCED 3A, ISCED 4A, ISCED 5B) v súlade so Spoločným európskym rámcom kľúčových kompetencií je stanovená Podnikateľská spôsobilosť ako jedna zo ôsmich kľúčových kompetencií. Táto špecifikuje kompetencie, ktorými má absolvent po ukončení vzdelávacieho programu disponovať. Podnikateľská spôsobilosť je definovaná ako jedna zo vzdelávacích oblastí a nie ako samostatný odborný predmet. Obsahové okruhy vzdelávacej oblasti Ekonomické vzdelávanie vymedzujú učivo spoločné pre všetky skupiny odborov bez ohľadu na ich profiláciu. Prostredníctvom výkonových štandardov zahŕňajúcich aj podnikateľské spôsobilosti sa dotvára odborný profil absolventa z hľadiska jeho uplatnenia sa na trhu práce.

Existujú však názory, že vzdelávacie postupy na mnohých školách, ktoré podnikateľské vzdelávanie majú vo svojom kurikulu sú zastaralé a nie sú motívom pre mladých ľudí venovať sa tejto oblasti v budúcnosti (aj napriek možnostiam spolupráce s renomovanými partnermi a ich projektmi – JASR, ŠIOV a i.).

Na základných, stredných a vysokých školách sa realizuje niekoľko projektov výchovy k podnikavosti a podnikateľského vzdelávania, no neexistuje „podnikateľské minimum“, ktoré by absolvovali študenti na jednotlivých stupňoch vzdelávania napriek tomu, že podnikavosť patrí ku kľúčovým kompetenciám. Existujúce vzdelávacie programy sú realizované väčšinou mimovládnyimi organizáciami a zdroje financovania pochádzajú väčšinou zo súkromného sektora. Rozsah týchto aktivít je na jednej strane limitovaný množstvom zdrojov a na strane druhej obmedzovaný nedostatočne vytvoreným prostredím zo strany verejných autorít. Výsledkom je, že len malá časť detí a mládeže prejde niektorým z moderných programov podnikateľského vzdelávania. Niektorí experti poukazujú aj na absenciu aspoň voliteľného predmetu Úvod do podnikania na všetkých stredných školách. Iní sa obávajú, že takýto

³⁴ Zdroj: JASR

predmet môže byť len ďalším teoretickým predmetom, ktorý nebude odrážať potrebu a silu zážitku s podnikaním ako motiváciou pre podnikanie v skutočnom živote. V každom prípade kontinuita podnikateľského vzdelávania na rôznych typoch škôl chýba.

Aj keď prijatie „Školského zákona“ pripravilo prostredie na zmenu aj v podnikateľskom vzdelávaní, súčasný stav sa dá v tomto momente zhodnotiť vo vzťahu k verejnej správe ako ešte ako nedostačujúci, nevytvárajúci vhodné prostredie pre jeho rozvoj a plnenie cieľov Lisabonskej stratégie.

Odborné školstvo

Odborné školstvo na Slovensku je v kríze, keďže klesá záujem o učebné odbory a hlavne o tzv. „čierne remeslá.“ Rodičia v snahe zabezpečiť svojim deťom čo najlepšiu budúcnosť sa orientujú pri výbere skôr na „manažérske“ profesie a záujem o remeslo ako zdroj obživy zákonite klesá. Záujem o odborné školy závisí od spolupráce školy a zamestnávateľov v regióne ale aj od podpory miestnej či regionálnej samosprávy. Podnikateľské vzdelávanie, sa môže vyučovať na všetkých školách (povinný alebo voliteľný predmet), ale musí mať podporu aj zriaďovateľa. Ďalším paradoxom je, že vznikajú školy v regiónoch, ktoré nemôžu pripraviť podnikateľov pre charakter toho ktorého regiónu (technické zameranie v poľnohospodárskom regióne a pod.)

Motivácia k prepájaniu školy a praxe

Neexistuje motivačný mechanizmus pre zapojenie podnikateľských subjektov, subjektov štátnej správy a samosprávy a samotných škôl do tvorby obsahu podnikateľského vzdelávania. Tento proces musí byť decentralizovaný, vytvárajúci obsah, ktorý nebude rigidný, ale naopak, jeho modulárna štruktúra bude umožňovať flexibilnú a neustálu adaptáciu na požiadavky praxe, ako aj na špecifické lokálne, či regionálne požiadavky.

Zákon o odbornom vzdelávaní síce dáva zamestnávateľom kompetencie vstupovať do obsahu vzdelávania, no na množstvo úloh spojených s reálnou (nie len formálnou) aplikáciou zákona si majú zabezpečiť finančné prostriedky z vlastných zdrojov. Vzniká riziko formálneho uplatňovania zákona bez želaných pozitívnych efektov.

Nedostatočná pozornosť je venovaná plynulému prechodu mládeže, ktorá absolvovala podnikateľské vzdelávanie zo školy do biznisu. Počet podnikateľov, ktorí prešli podnikateľským vzdelávaním a pokračujú v podnikaní je veľmi nízky.

Podnikanie ako životná cesta

Na Slovensku chýba kultúra „vnímam potreby – hľadám riešenia ako ich uspokojiť“. Mladí ľudia nemajú „nasadenú podnikateľskú optiku“. Drvivá väčšina nosí okuliare „chodím do školy a potom uvidím, čo ďalej“. Nenapomáha tomu ani prevládajúca predstava v rodinách o budúcnosti dieťaťa súvisiaca s nájdením si dobrého zamestnania a rodičia sa snažia byť v tomto smere príkladom. Obraz podnikateľa

ako tvorcu hodnôt je čiastočne sprofanovaný na špekulanta. Situácia sa mierne zlepšuje – existujú pozitívne príklady.

Podpora médií

Rola médií minimálne verejnoprávnych v propagácii podnikania mladých je málo výrazná, ba až mizivá. Publicita a propagácia úspešných a nasledovaniahodných vzorov v rôznych oblastiach súčasného podnikania v SR a vo svete absentuje najmä v elektronických médiách. Uvedený stav v mediálnej oblasti je dôsledkom toho, že neexistuje žiadna *komunikačná* stratégia pre podporu podnikania mládeže a výchovu k podnikaniu. Existujú ojedinelé kampane na podporu podnikania mladých (najčastejšie v súvislosti s rôznymi projektmi), ale chýba ich koordinácia a sledovanie ich dopadu.

Podnikateľský mentoring

Aj keď príkladov dobrej praxe a úspešných podnikateľov je stále viac (Účasť Prešovskej obchodnej komory v projekte ERAZMUS pre mladých podnikateľov) chýbajú *organizačné a koordinačné* aktivity zamerané na vytvorenie *siete* dobrovoľných mentorov - súčasných alebo bývalých podnikateľov v oblasti podnikania a podnikavosti zo strany štátnych orgánov (MPSVR, MH SR, MŠ SR ...).

Koordinácia a synergia opatrení rôznych subjektov

Podnikateľské vzdelávanie a podpora podnikania mladých je prierezová téma rezortu školstva a hospodárstva, zároveň sa do nej vo výraznejšej miere začínajú zapájať podnikateľské organizácie, mimovládne organizácie a regionálne samosprávy. Aj keď je dostatok legislatívnych dokumentov a rôznych „stratégií a koncepcií“ – ich realizácia v praxi nie je dostačujúca. Chýbajú nástroje na koordináciu, vzájomné informovanie a finančné zabezpečenie danej politiky ako aj koncepčný prístup štátu a verejných inštitúcií k problematike podnikateľského vzdelávania a následného podnikania mladých. Absentuje gestorský rezort – chýba jasné prepojenie medzi problematikou mládeže (MŠ SR) a nástrojmi podpory podnikania (MH SR).

VI. RODINA

Vymedzenie obsahu

Od polovice 19. storočia dochádza k uvoľňovaniu rodinných vzťahov, rodičia s deťmi si hľadajú samostatné bývanie, čoraz menej detí býva pod jednou strechou so starými rodičmi. V mestách fungujú zväčša už len nukleárne rodiny. Stúpa rozvodovosť, väčšina rodín s jedným rodičom je vedená matkou. Narastá počet párov, žijú v spoločnej domácnosti bez uzavretia manželstva. Rodičia sú pohltení prácou, kariérou, trpiaci závislosťou alebo vzájomným odcudzením či neznášanlivosťou.

Keďže čas patrí medzi obmedzené zdroje musia ho rodičia deliť medzi viaceré oblasti svojho života. V súčasnosti na Slovensku dominantnú časť zaberá čas rodičov spojený so získaním obživy, financií a úspechu v zamestnaní. Súčasne s tlakom zamestnávateľov na výkon, sa dôležitým faktorom nielen u mužov, ale aj u žien, stáva snaha presadiť sa a uspieť.

Práca a rodina sú dve podstatné oblasti v živote každého človeka obzvlášť mladých ľudí zakladajúcich rodinu. Zaujímavé dáta je možné vidieť z výskumnej práce Inštitútu pre výskum práce a rodiny „Mladé rodiny: deti a zamestnanie. Z existujúceho výskumu možno poukázať na existujúce rozdiely medzi skutočným a ideálnym vekom pre vstup do manželstva. Kým priemerný reálny vek vstupu do manželstva bol u respondentov 23,49 roka, ideálny priemerný vek pre vstup do manželstva bol podľa odpovedí vyšší a bol na hodnote 24,95 roka. Priemerný ideálny vek pre narodenie prvého dieťaťa dosiahol hodnotu 26,36 roka a priemerný ideálny vek pre narodenie posledného dieťaťa zase 33,05 roka – čo je vekové rozpätie, kedy by mal v mladej rodine prebiehať reprodukčný proces.³⁵

Rodičia sa snažia aby mohli svojim deťom zabezpečiť to, čo sa dnes považuje za štandardné zabezpečenie života detí (bývanie, jedlo, mobil, PC, oblečenie, dovolenky, financovanie záujmov, koníčkov detí a i.). Stále menej času im ostáva pre svoje deti. Problémom sa stáva ich neprítomnosť, či neviditeľnosť v rodine tak fyzická (pracovná vyťaženosť rodičov, práca mimo bydliska, v zahraničí, neúplná rodina, ...) ako aj v súvislosti emocionálnym chýbaním rodičov (nedostatok času, nízka kvalita času stráveného spolu s deťmi a pod.). V súčasných rodinách je bežná absencia otcov, ktorí bežne pracujú dlho do noci a deti vidia len veľmi neskoro alebo počas víkendov.

Súčasná situácia

Aj keď údaje z posledných rokov signalizujú rozširovanie foriem rodinného spolužitia, na Slovensku stále prevažná časť populácie vstúpi aspoň raz za život do manželstva. Demografické dáta ukazujú, že sa zvyšuje priemerný vek vstupu do manželstva³⁶. Pre súčasnú dobu sú charakteristické zmeny v rodine (rozširovanie foriem rodinného spolužitia, zmeny v oblasti rodinného života, v štruktúre i veľkosti rodiny) – obrovský vplyv na fungovanie rodiny má práca a zamestnanie rodičov.

Nové technológie i celé nové odvetvia v ekonomike prinášajú zmeny v pracovnej kariére, v ich dôsledku môže nastať pre určité skupiny pracujúcich kratší alebo dlhodobjší výpadok z trhu práce. Zamestnávateľia zároveň od svojich zamestnancov žiadajú, aby boli svojimi znalosťami a zručnosťami konkurencieschopnými a podávali dobré pracovné výkony. Tí, pracovníci/čky, ktorí/é majú rodinu a deti majú voči nim rozsiahle povinnosti. Zladiť tieto dva okruhy povinností – pracovné a rodinné - nie je jednoduché. Často je veľmi ťažké rozhodnúť, kedy ktorú oblasť uprednostniť, čo možno odložiť na neskôr, aké dôsledky bude mať preferencia rodinných povinností na zamestnanie, platenú prácu a naopak.

³⁵ „Mladé rodiny: deti a zamestnanie“ 2008, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2008

³⁶ Priemerný vek sobášiacich sa na Slovensku zvyšuje a v roku 2006 dosiahol hodnotu 31 rokov za mužov a u žien 28 rokov. Stúpa i priemerný vek tých, ktorí vstupujú do manželstva prvýkrát a je trochu nižší ako priemerný vek vstupu za všetky manželstvá. V roku 2006 sa najviac prvých sobášov uzavrelo vo vekovej skupine 25-29 ročných snúbencov. (Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike 2007. ŠÚ SR, Bratislava 2007.

Rodina a rovnosť pohlaví

Na základe výskumov Inštitútu pre výskum práce a rodiny je rodová stereotypizácia navyše utvrdzovaná aj glorifikáciou materstva a vylučovaníu otcov zo starostlivosti o vlastné deti. Glorifikácia matky ako primárnej opatrovateľky odrádza otcov v ich úsilí zaujať aktívnejšiu pozíciu v starostlivosti o malé deti. Rodovo neutrálne formulované opatrenia nepodporujú otcov v ich aktívnejšej účasti na starostlivosti o deti a nevytvárajú časový priestor pre ich otcovstvo. Pritom určitý generačný posun v podieľaní sa otcov na starostlivosti o deti bol zaznamenaný, nie však univerzálne. Participatívny model, t. z. účasť otcov približne rovným dielom na väčšine aktivít starostlivosti o dieťa, ani zďaleka nie je rozšíreným modelom v slovenských rodinách a vzťahuje sa stále iba na niektoré, najmä voľno - časové činnosti. Nízka participácia mužov - otcov na rodičovskej starostlivosti sa nevzťahuje iba na prvé roky života dieťaťa tak dôležité pre jeho vývin a vytváranie vzťahu rodič - dieťa. Mala by pokračovať aj počas ostatného obdobia vývinu dieťaťa.

Ďalším faktorom je aj dĺžka či filozofia rodičovskej „dovolenky“. Premietnutím miery príspevkov do priemerného plného príjmu ženy sa z 28 týždňov materskej stáva iba 15,4 týždňa plne plateného voľna, a z 156 týždňovej rodičovskej dovolenky iba 30,7 týždňov plného príjmu. Materstvo je tak výrazne diskriminačným faktorom, ktorý v súčinnosti s následnou dvojnásobne vyššou distribúciou neplatenej práce žien, zakladá ďalšie prehlbovanie znevýhodnenia žien a zvyšuje riziko ich závislosti od sociálneho systému, a teda budúcich nákladov štátu v dôsledku rodových nerovností.³⁷

Zosúladenie rodinného a pracovného života

Problém zosúladenia rodinného a pracovného života sa týka predovšetkým zamestnankýň a zamestnancov so zodpovednosťou za nezaopatrené deti (v predškolskom a mladšom školskom veku) a odkázaných (závislých) členov najbližšej rodiny, ak táto zodpovednosť obmedzuje možnosti vzdelávania týchto zamestnancov, možnosti ich prístupu resp. návratu k zamestnaniu, odborného a kariérneho rastu, alebo je bariérou pri udržaní si zamestnania. Osoby (predovšetkým ženy) starajúce sa o deti, ktoré sú zamestnané, alebo si hľadajú zamestnanie, sú v rôznej miere diskriminované na trhu práce práve z dôvodu starostlivosti o deti. Dôležitú úlohu zohráva postoj zamestnávateľov, ktorý má však v súčasnosti veľmi ďaleko od prorodinnnej politiky. Zamestnávatelia si nedostatočne uvedomujú priamy prínos prorodinných opatrení (ekonomický efekt vyplývajúci zo zníženia fluktuácie, chorobnosti, zníženie počtu výberových konaní, získanie lojálnych a kvalitných zamestnancov), ktorý sa odráža na ekonomických výsledkoch podniku. Problému práca verzus rodina musia vo väčšine slovenských domácností čeliť ženy. Vo všeobecnosti je tento konflikt považovaný za problém žien, a to nielen na úrovni verejnej mienky a zamestnávateľov, ale častokrát aj samotnými ženami, čo súvisí s prevažujúcimi rodovými stereotypmi a tradičným chápaním rodinných rolí. Príčinu tohto javu je potrebné hľadať vo fakte, že rodiny na Slovensku potrebujú pre svoje zabezpečenie dva príjmy, pretože príjem jedného z rodičov (muža) nepostačuje na pokrytie všetkých základných potrieb rodiny. Absencia jedného príjmu v rodine vytvára rizikóvu situáciu a potenciálne ohrozenie chudobou a sociálnou exklúziou.

³⁷ Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Bratislava február 2010

Pokles pôrodnosti a sobášnosti, ako aj rast rozvodovosti pôsobí na zmeny v štruktúre a veľkosti rodín SR. Porovnanie v priebehu posledných desaťročí ukazuje, že sa postupne znižuje podiel úplných rodín, teda rodín s obidvoma rodičmi, a zvyšuje sa podiel jednorodičovských rodín.

V záujme napĺňania cieľov Lisabonskej stratégie (v roku 2010 dosiahnuť 60 % zamestnanosť žien) je potrebné vytvárať prostredie, ktoré zvýši zamestnanosť osôb s rodinnými povinnosťami. Východiskovým materiálom pre naštartovanie politiky zosúladenia rodinného/osobného a pracovného života je materiál schválený vládou SR „Návrh opatrení na zosúladenie rodinného a pracovného života na rok 2006 s výhľadom do roku 2010“, ako aj legislatívne akty, ktoré zaviedli súbor nástrojov potrebných na zosúladenie rodinného a pracovného života.

Podpora rodín s deťmi prostredníctvom nástrojov štátnej sociálnej podpory

Medzi najčastejšie formy finančnej podpory rodín s deťmi patrí daňové zvýhodnenie, kedy rodičia s deťmi platia nižšie dane než bezdetní občania. Ďalšími finančnými impulzmi sú napr. prídavky na deti, pôrodné, peňažitá pomoc v materstve, rodičovský príspevok. Ďalšie finančné prostriedky na podporu rodín prúdia na vybudovanie škôlok a ďalších zariadení pre deti, vrátane športových ihrísk... Zvýhodnenie rodín s deťmi oproti bezdetným rodinám je úplne v poriadku.

Podľa programového vyhlásenia Vlády SR³⁸, Vláda považuje za základnú povinnosť štátu aktívnu podporu rodín, s dôrazom na mladú rodinu a vytváranie podmienok na jej založenie. V záujme utvorenia podmienok pre priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývoj detí a utvorenia dôstojných podmienok pre aktívnu podporu mladých rodín a rast pôrodnosti vláda:

- presadí príplatok k príspevku pri narodení prvého dieťaťa a zabezpečí medziročnú valorizáciu príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodilo viac detí,
- bude presadzovať postupné zvyšovanie rodičovského príspevku v časovom horizonte do roku 2010 tak, aby satureoval stratu pracovných príjmov rodiča aspoň na minimálnej úrovni a súčasne umožní poberať rodičovský príspevok aj zárobkovo činným rodičom, a to aj v prípade, ak zabezpečia starostlivosť o svoje dieťa v čase výkonu zárobkovej činnosti jeho umiestnením v jasliach alebo v materskej škole,
- zavedie príspevok rodičom s nezaopatrenými deťmi v prípadoch, ak sú rodičia poberateľmi dôchodkových dávok a z objektívnych dôvodov nemajú príjem zo zárobkovej činnosti, v dôsledku čoho si nemôžu uplatniť daňové zvýhodnenie na vyživované nezaopatrené dieťa (daňový bonus).

Vláda podporí rozšírenie služieb v oblasti predškolských a mimoškolských zariadení, centier pre rodičov, ako aj fungovanie širokospektrálnych multifunkčných denných komunitných centier. Podporí zvýšenie dostupnosti, flexibility a rovnoprávnosti systému verejných sociálnych služieb pre rodiny tak, aby sa

³⁸ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, august 2006

vytvorila ich konkurencieschopnosť a zvyšovala ich kvalita. Sprievodným efektom týchto opatrení bude rast zamestnanosti v oblasti sociálnej ekonomiky. Vláda presadí legislatívne zmeny v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí s cieľom zvýšiť účinnosť ochrany práv dieťaťa a uprednostní starostlivosť v biologickej rodine pred náhradnou rodinnou starostlivosťou. Vláda zriadi Výbor ministrov pre deti a mládež, za účelom koordinácie a dobudovania uceleného a efektívneho systému účinnej ochrany práv a záujmov detí v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa a s komplexnou stratégiou Európskej únie a efektívneho podporovania a zabezpečovania práv detí v rámci jej vonkajších a vnútorných politík.

Kvôli prehľadu uvádzame niektoré aktívne opatrenia v rámci politiky Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny:

V druhom polroku 2006 bola schválená novela zákona o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá³⁹. Výsledkom tejto úpravy bolo s účinnosťou od 1.1.2007 zavedenie novej jednorazovej štátnej sociálnej dávky – príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa a jeho účelom je prispieť rodičom na zvýšené výdavky spojené s narodením prvého dieťaťa v rodine a zároveň podporiť rozhodnutie mladých ľudí založiť si rodinu. Zároveň sa zaviedol pravidelný valorizačný mechanizmus na zvýšenie prídavku na dieťa s účinnosťou od 1.1.2009.

Opatrením MPSVR SR č. 494/2006 Z. z. o ustanovení súm príspevkov na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa a Opatrením MPSVR SR č. 322/2007 Z. z. o ustanovení súm príspevkov na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa sme zvýšili príspevky na deti pri starostlivosti v náhradných rodinách.

Opatrením MPSVR SR č. 266/2008 Z. z. sa s účinnosťou od 1. septembra 2008 zvýšil jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti zo sumy 9 550 Sk na 10 020 Sk, jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti zo sumy 23 910 Sk na 25 100 Sk, opakovaný príspevok dieťaťu zo sumy 3 590 Sk mesačne na 3 760 Sk mesačne, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi zo sumy 4 560 Sk mesačne na 4 780 Sk mesačne, zvýšený príspevok náhradnému rodičovi sa upravuje zo sumy 3 240 Sk na 3 400 Sk mesačne, osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi sa zvyšuje z 1 880 Sk na 1 970 Sk.

V júni 2009 bol predložený na pripomienkové konanie návrh opatrenia MPSVR SR, ktorým sa o 3,5 % od 1.9.2009 zvýšili všetky príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa, a to jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti z 332,61 eura/10 020 Sk na 344,25 eura/10 370 Sk, jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti z 833,17 eura/ 25 100 Sk na 862,33 eura/25 978 Sk, opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti zo 124,81 eura/ 3760 Sk na 129,17 eura/3 891Sk, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi zo 158,67 eura/4 780 Sk na 164,22 eura/4 947 Sk, zvýšenie opakovaného príspevku náhradnému rodičovi

³⁹ Novela zákona č. 235/1998 Z. z., ktorá upravuje aj poskytovanie príplatku k príspevku aj pri narodení druhého a tretieho dieťaťa.

pri starostlivosti o troch a viac súrodencov zo 112,86 eura/3 400 Sk na 116,81 eura/3 519 Sk a osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi zo 65,40 eura/1 970 Sk na 67,68 eura/2 038 Sk.

V júni 2009 bol predložený na pripomienkové konanie návrh opatrenia MPSVR SR, ktorým sa o 3,5 % od 1.9.2009 zvýšila suma rodičovského príspevku zo 158,67 eura/4 780 Sk na 164,22 eura/4 947 Sk.

Dňa 1. júla 2008 nadobudol účinnosť nový zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z., ktorý reaguje na vyše dvojročnú aplikačnú prax úradov práce sociálnych vecí a rodiny v poskytovaní náhradného výživného v podľa zákona č. 452/2004 Z. z. o náhradnom výživnom v znení zákona č. 613/2004 Z. z. a taktiež na situáciu, ktorá vznikla po prijatí zákona č.341/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Sleduje odstránenie interpretačných a aplikačných problémov posudzovania nároku na náhradné výživné, vrátane posudzovania nároku na náhradné výživné v prípade, ak sa povinná osoba zdržiava v zahraničí, v doteraz nejednoznačne ustanovenom okruhu spoločne posudzovaných osôb, v samotnom konaní o náhradnom výživnom a najmä problémov spojených s nevyriešeným vzťahom oprávnená osoba – povinná osoba – úrad práce sociálnych vecí a rodiny – exekútor/Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Taktiež sa rozšíril okruh oprávnených osôb o siroty, ktorých výška sirotských dôchodkov nedosahuje výšku minimálneho výživného ustanoveného zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, resp. o siroty, ktorým nárok na sirotský dôchodok nevznikol. Takéto rozšírenie okruhu oprávnených osôb reaguje na potrebu riešiť aj situáciu detí, ktoré žijú v riziku chudoby z dôvodu, že im po zomretých rodičoch nevznikol nárok na sirotský dôchodok. Náhradné výživné vzhľadom na svoju povahu umožňuje riešiť aj túto situáciu detí, ku ktorým si už povinná osoba nemôže plniť vyživovaciu povinnosť, a nemôžu byť riešené systémom sociálneho poistenia. Poskytovanie náhradného výživného je možné považovať za významný preventívny prvok zameraný na predchádzanie stavu hmotnej núdze detí.

Na podporu rodín s deťmi schválila Národná rada Slovenskej republiky zákon o príspevku na starostlivosť o dieťa, ktorým sa s účinnosťou od 1.1.2009 zaviedol nový príspevok rodičom s deťmi do troch rokov veku, ktorí sú zamestnaní a z tohto dôvodu sa nemôžu o dieťa starať osobne. V čase zárobkovej činnosti sa rodičom umožní zabezpečiť starostlivosť o svoje dieťa inou fyzickou alebo právnickou osobou vrátane umiestenia dieťaťa v materskej škole, čo je tiež súčasťou Programového vyhlásenia vlády SR. Príspevkom na starostlivosť o dieťa sa rodičom prispeje finančne na výdavky spojené so zabezpečením starostlivosti o dieťa, vo výške preukázaných výdavkov, ak dieťa umiestnia v zariadení alebo zabezpečia individuálnu starostlivosť fyzickou osobou, ktorá má na takúto činnosť živnostenské oprávnenie. Poskytovateľa starostlivosti si rodič vyberie sám podľa svojich potrieb. Príspevok vytvára predpoklady pre možnosť zosúladenia rodinného, pracovného a osobného života rodičov a prispeje k zlepšeniu zamestnanosti mladých rodičov a k ich uplatneniu sa na trhu práce.

MPSVR SR pokračuje v dlhodobom sledovaní kvality poskytovania starostlivosti a výchovy v detských domovoch – bola realizovaná výskumná úloha zameraná na zhodnotenie výkonu súdneho rozhodnutia v detských domovoch – profesionálnych rodinách, ktorej závery boli premietnuté do návrhu novely zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov; a bol monitorovaný skutkový stav a analýzu dôvodov premiestňovania detí z DeD do RDD, diagnostických centier a liečebno-výchovných zariadení, pravidelne je sledovaný vývoj v umiestňovaní detí do profesionálnych rodín a v prvom štvrtroku bola tiež zahájená realizácia Národného projektu „Zvyšovanie zamestnateľnosti profesionálnych rodičov“.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Podmienky pre život detí v rodinách a komunitách sú stále náročnejšie, v dôsledku zväčšujúcej sa pracovnej vyťaženia rodičov, stresu, rozpadu tradičnej veľkej rodiny a susedských vzťahov. Deti často pociťujú osamelosť, hľadajú poradcov, priateľov, vo svojom blízkom reálnom aj virtuálnom okolí. Nie vždy nachádzajú tých dôveryhodných, pomáhajúcich. Deti v niektorých oblastiach predbiehajú znalosťami svojich rodičov aj učiteľov, menia sa tradičné vzťahy medzi deťmi a dospelými. Pri partnerskom prístupe, vedení, dospelými sú zvyčajne viac spolupracujúce, ochotné zdieľať hodnoty dospelých. Pre svoj zdravý rast potrebujú bezpečné, láskyplné prostredie, porozumenie, zmysluplné činnosti a rešpektovanie (hlavne ich základných) potrieb.

Dieťa však potrebuje najmä vzdelaných, zreých dospelých, ktorí sú ochotní mu venovať svoj čas, keď to potrebuje.

Najväčšími výzvami v oblasti rodiny je riešenie nasledujúcich problémov:

- Poskytnúť príležitosti na vzdelávanie rodičov, aby dokázali vytvárať pre deti láskyplné, rešpektujúce prostredie (kde dospelí deti akceptujú a počúvajú, spolu s deťmi vytvárajú pravidlá spolužitia, rozumejú ich prežívaniu, poznajú ohrozenia detí v súčasnom svete, vedia ako s nimi pracovať ...).
- Nastavovať pracovné podmienky, tvoriť sociálnu a politiku s ohľadom na zvýšenie možnosti angažovanosti rodičov vo výchove detí. (vytváranie rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom)
- Rozvíjať a podporovať programy komunitnej spolupráce pri vytváraní deťom priateľskej komunity, ktoré obsahujú inovačné formy vzdelávania detí, zmysluplné trávenie voľnočasových aktivít, zabezpečení bezpečnosti detí v komunite, ďalšie reakcie na potreby detí v danej komunite.

VII. BÝVANIE A SAMOSTATNOSŤ MLADÉHO ČLOVEKA

Vymedzenie oblasti

Téma osamostatnenia sa mladých ľudí sa stala diskutovanou na európskej úrovni až v ostatnej dobe. Modely prechodu zo školy do zamestnania sa zmenili. Odchod od rodičov a prípadne založenie rodiny je zložitejší proces ako predtým. Pretrvávajúcim problémom je otázka samostatného bývania, čo prispieva aj k odkladu založenia rodiny práve z dôvodu, nemožnosti zabezpečiť si spoločnú

domácnosť. Táto situácia vedie k problému autonómie mladého človeka, ktorá je predpokladom aj k aktívnej účasti na politickom a spoločenskom živote.

Proces osamostatnenia je ovplyvnený vzdelaním, sociálnou ochranou, pracovnými skúsenosťami a zároveň aj trhom s nehnuteľnosťami, ktorý tak má priamy dopad na životy mladých ľudí a ich ochotu vstupovať na pracovný trh a zakladať rodiny.

Podľa zistení Európskeho štatistického úradu, rodičovský dom v Európe najskôr opúšťajú Fíni, a to 23-roční. Fínky to urobia dokonca ešte skôr – ako 22-ročné. Slováci muži opúšťajú rodičov v priemernom veku 31,5 rokov a Slovenky to urobia ako 29,8-ročné. Podobne aj Slovinci a Bulhari. Najneskôr sa osamostatňujú mladí Taliani a Gréci.

Súčasná situácia

V rámci doterajších iniciatív Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (ďalej len MVRR SR) v spolupráci s Ministerstvom financií SR začalo s vytváraním podmienok pre zvýšenie dostupnosti nájomného bývania v oblasti dotačnej a úverovej politiky a podpory realizácie programu rozvoja bývania.

Prostriedky vyčlenené v štátnom rozpočte do oblasti nájomného bývania sa poskytujú podľa Výnosu Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, zo 7. decembra 2006 č. V-1/2006 o poskytovaní dotácií na rozvoj bývania v znení neskorších predpisov a Zákona č. 607/2003 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania v znení neskorších predpisov.

MVRR SR v rámci Programu rozvoja bývania poskytlo v roku 2008 dotácie na obstaranie 3 408 bytových jednotiek (vo výške 1 249 993 tis. Sk, t.j. 41 492 tis. €) a v roku 2009 dotácie na obstaranie 2 420 bytových jednotiek (vo výške 30 482 tis. €).

V roku 2008 bola zo ŠFRB poskytnutá podpora (úvery a nenávratné príspevky) na 3 302 bytových jednotiek (vo výške 2 873 480 tis. Sk, t.j. 95 382 tis. €) a v roku 2009 na 2 278 bytových jednotiek (vo výške 82 236 tis. €). Tieto byty sú určené predovšetkým pre domácnosti s nižšími príjmami a mladé rodiny.

Zvýhodnený hypotekárny úver môžu získať mladí ľudia do 35 rokov. Priemerný hrubý mesačný príjem môže byť najviac 1,3-násobok priemernej mesačnej nominálnej mzdy v národnom hospodárstve, čo v súčasnosti predstavuje 939,26 eur. Percentuálna výška štátneho príspevku pre mladých sa určuje zákonom o štátnom rozpočte na príslušný rozpočtový rok. Pre rok 2010 sú to 2 % od štátu, pričom banka zníži úrokovú sadzbu o 1 %. Výška schváleného príspevku od štátu nie je garantovaná a určuje sa pre každý rok zákonom.

Štátny príspevok pre mladých sa poskytuje na hypotekárne úvery po dobu piatich rokov. Hypotéku s takto zvýhodnenou sadzbou môžu žiadatelia získať na hypotekárny úver, resp. na jeho časť, ktorého účelom je nadobudnutie, výstavba, zmena alebo údržba tuzemskej nehnuteľnosti, najviac vo výške 49 790,88 eur. Maximálna splatnosť hypotekárneho úveru je 30 rokov. Podľa údajov jednotlivých bánk je o dotované úvery záujem, vo väčšine z nich je z desiatich schválených hypoték jedna so štátnym príspevkom.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

MVRR SR bude v nasledujúcich dvoch rokoch pokračovať v plnení úlohy zvýšenia dostupnosti nájomného bývania. Finančné prostriedky vyčlenené na túto úlohu však nie sú dostatočné a bolo by žiaduce zvýšiť objem finančných prostriedkov na túto úlohu. Väčšina mladých ľudí sa stretáva s problémom osamostatnenia sa od rodičov, avšak niektoré mechanizmy, ako napríklad získanie úveru z fondu štátneho rozvoja bývania sú určené len mladým ľuďom, ktorí majú stanovený maximálny príjem. Ďalšou možnosťou je aj príspevok na bývanie z programov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR pre sociálne odkázaných mladých ľudí. Mladí ľudia, ktorí zarábajú viac ako je stanovená čiastka ale nie toľko, aby si mohli dovoliť splácať hypotéku, môžu uvažovať len o zvýhodnenom úvere z komerčnej banky.

Táto téma má aj svoj politický rozmer a potenciál. Práve táto súčasť politiky mládeže môže byť voľičsky veľmi atraktívna a navyše zrozumiteľná verejnosti. Výzvou do budúcnosti je jasne pomenovať podporu rozvoja bývania mladých ľudí ako celospoločenskú tému a ako viditeľnú súčasť politiky mládeže v SR. V prípade dostatočných stimulov a nastavenia podmienok a prostredia by bolo možné očakávať aj väčšie zapojenie bankového sektoru a územnej samosprávy do tejto problematiky.

VIII. ÚČASŤ MLÁDEŽE NA SPOLOČENSKOM A POLITICKOM ŽIVOTE

Vymedzenie obsahu

Občianskej participácii sa prisudzuje široký spoločenský, politický a občiansky rozmer. Zo širšieho hľadiska je občianska participácia vnímaná nielen ako účasť na rozhodovaní, ale aj ako aktívna účasť na rozvoji občianskej spoločnosti. Pojem participácia mládeže označuje predovšetkým konkrétnu účasť mladých a ich zoskupení (iniciatív, organizácií, sietí) na verejnom rozhodovaní, či už v oblastiach podpory, ochrany alebo starostlivosti o deti a mládež, alebo v oblasti širšieho rámca rozvoja spoločnosti, obce, mesta či regiónu. Pod verejným rozhodovaním rozumieme nielen rozhodovanie s účasťou verejnosti (a teda aj mládeže), ale aj rozhodovanie s verejnými dôsledkami, o verejných zdrojoch a o verejnom smerovaní.

Právna podpora rozvoja participácie

Základnými dokumentmi mládežníckej politiky, ktoré upravujú oblasť účasti mladých ľudí na spoločenskom živote na národnej a európskej úrovni sú Biela kniha Európskej únie

o mládeži,⁴⁰Revidovaná charta o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov,⁴¹Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013,⁴²Zákon NR SR č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (vznik a poslanie žiackej školskej rady upravuje § 26 uvedeného zákona), Zákon NR SR 282/2008 Z.z o podpore práce s mládežou.

Súčasná situácia v participácii mládeže

Výsledky realizovaných odborných štúdií dokumentujú záujem mladých ľudí politiku v najširšom zmysle slova napr. o dianie v mieste bydliska. Na druhej strane je paradoxne rastúca tendencia mladých ľudí nepodieľať sa aktívne na riešení problémov. Jedným z indikátorov tohto stavu je i veľmi nízke zastúpenie mladých ľudí medzi poslancami mestských samospráv.

Keďže takmer 45% obyvateľov Slovenska žije na vidieku, sociálna a občianska participácia mladých ľudí v týchto oblastiach si zasluhuje osobitnú pozornosť. Občianska a spoločenská participácia mládeže na vidieku má svoje špecifiká, čo ilustruje výskum Fakulty ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre.⁴³ Osobnosť starostu je obvykle výraznou autoritou a v prostredí vidieckych obcí je aj medzi mládežou dobre známy. Všetkých poslancov obecného zastupiteľstva pozná cca. 13 % respondentov . Naopak, 9 % opýtaných uviedlo, že pozná iba jedného miestneho poslanca a 11 % nepoznalo žiadneho. Záujem mladých ľudí sa sústreďoval predovšetkým na aktivity obce, o ktoré sa zaujímali približne tri štvrtiny respondentov. O činnosť starostu sa zaujímalo 68 % opýtaných, avšak väčšina len čiastočne, čo platilo aj pri záujme o činnosť miestnych poslancov. Najnižší záujem prejavili respondenti o obecný rozpočet.

Účasť vidieckej mládeže na podujatiach a akciách organizovaných miestnou samosprávou má skôr pasívny charakter. Väčšina z nich sa takýchto podujatí zúčastní, na príprave však spolupracuje iba 46 % opýtaných. Až 70 % oslovených mladých ľudí je členmi rôznych miestnych spolkov, združení, klubov či organizácií. V jednom z takýchto zoskupení pôsobí 39 % respondentov, ostatní však uvádzajú členstvo vo viacerých zoskupeniach. Výrazne prevláda členstvo v tradičných typoch vidieckych spolkov, ktoré zastrešujú využitie voľného času mladých ľudí a umožňujú stretávanie sa a komunikáciu s rovesníkmi z iných vidieckych obcí. Oveľa menšia je miera účasti v takých zoskupeniach, ktoré sú ideologicky, politicky a ekologicky orientované. Podobná situácia je charakteristická v súvislosti so skúsenosťami mládeže s členstvom v obecných komisiách, občianskych združeníach a občianskych iniciatívach.

Napriek nízkemu deklarovanému záujmu o obecný rozpočet najväčší podiel respondentov označil finančné a materiálne zázemie pre aktivity mládeže ako nepostačujúce. Vysoký je však aj podiel tých, ktorí sa k nemu nevedia vyjadriť. Uvedené zistenia sú priamo ovplyvnené mierou informovanosti

⁴⁰ Biele kniha Európskej pnie o mládeže,

⁴¹ Revidovaná charta o participácii mládeže

⁴² Konceptný materiál Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 - 2013 bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 184 z 26. marca 2008. Kľúčové oblasti definujú ciele, princípy, prioritné oblasti pôsobnosti štátu, samosprávy a iných subjektov vo vybraných oblastiach života detí a mládeže. Tiež pomenúvajú základné úlohy štruktúr, podieľajúcich sa na ich vykonávaní a popisujú kroky, ktoré zabezpečia ich efektívne naplnenie.

http://www.minedu.sk/data/USERDATA/DetiMladedz/KMAT/2008/20080326_klucove_oblasti.pdf (Získané 10. marca2010)

⁴³ Výskum podporilo Ministerstvo školstva SR v rámci Podpory

vidieckej mládeže o obecnom dianí a obecných záležitostiach. Samotní respondenti boli pri posudzovaní informovanosti rozdelení približne na tretiny; 31 % si myslí, že je nepostačujúca, 32 % ju považuje za postačujúcu a 28 % za veľmi dobrú či dobrú, 9 % opýtaných ju nevie posúdiť. Pri kvantitatívnom vyhodnotení spôsobov, ktorými respondovaní predstavitelia vidieckej mládeže získavajú informácie o obecných podujatiach prevládali pasívne spôsoby – napr. z obecného rozhlasu (81 %), z neformálnych rozhovorov so susedmi, príbuznými či známymi (46 %), od svojich priateľov a rovesníkov (47 %), z obecných novín (21 %) či propagačných letákov (19 %), z miestnej krčmy (24 %) atď. Získavanie informácií od miestnych poslancov uviedlo len 6 %, od starostu 5 %, v kostole 7 % a z obecnej webovej stránky 11 % respondentov. Nedostatočná informovanosť je však až druhým najčastejším dôvodom, pre ktorý mladí ľudia nespolupracujú s miestnou samosprávou pri riešení vecí verejných. Najpodstatnejším dôvodom je nedostatok času, ktorý zrejme súvisí jednak s vyššou mobilitou mladých vidiečanov, jednak s každodennými aktivitami mimo obce, ktoré sú podmienené buď návštevou školy (strednej či vysokej), alebo výkonom práce mimo miesta trvalého bydliska.

Rada mládeže Slovenska

Rada mládeže Slovenska (ďalej len RMS) je jedným z najvýznamnejších subjektov v oblasti podpory a rozvoja mládežníckej participácie na Slovensku. Zastupujú záujmy svojich členov - detských a mládežníckych organizácií, vykonávajúcích svoje činnosti v súlade s platnými a účinnými zákonmi Slovenskej republiky.

Cieľom RMS je v súlade s právnym poriadkom ovplyvňovať politiku štátu v prospech vytvárania predpokladov pre všestranný, slobodný a demokratický rozvoj detí a mládeže, v zmysle realizácie ich oprávnených záujmov, a tým sa podieľať na tvorbe verejných politík voči mládeži; prispievať k tvorbe predpokladov pre činnosť organizácií detí a mládeže a pre koordinované presadzovanie ich spoločných záujmov; aktívne spolupracovať s partnerskými organizáciami v zahraničí, s medzinárodnými vládnyimi a mimovládnyimi organizáciami a inštitúciami, ktoré vyvíjajú aktivity v prospech detí a mládeže; spolupracovať s orgánmi verejnej správy, mimovládnyimi organizáciami a ďalšími subjektami pri napĺňaní cieľov RMS; poskytovať pre členské organizácie servisné, metodické a informačné služby, v spolupráci so zainteresovanými prispievať k tvorbe finančných zdrojov pre činnosť detských a mládežníckych organizácií.

RMS začala tradíciu udeľovania ceny MOST, ktorá oceňuje samosprávy s príkladnou politikou voči mládeži.⁴⁴

Súčasná situácia – možnosti podpory participácie

Participácia mládeže a jej rozvoj je cieľom viacerých podporných národných a Európskych programov. Spoluprácu rôznych subjektov napr. škôl, školských zariadení, samospráv, MVO a iných subjektov cielene podporuje Program finančnej podpory aktivít detí a mládeže Ministerstva školstva SR na roky 2008 – 2013 (skratka ADAM - Aktivity Detí A Mládeže). Program má niekoľko línií: podporuje aktivity

⁴⁴ Viac o aktivitách RMS na www.mladez.sk

veľkých detských a mládežníckych organizácií, ktoré sú v súlade s cieľmi a potrebami štátnej politiky voči mládeži (podpora participácie, výchova k ľudským právam, mládežnícke dobrovoľníctvo a i.). Umožňuje menším subjektom (ale napríklad aj školským zariadeniam a neformálnym skupinám) realizovať pilotné projekty zamerané na prioritné témy vyhlasované k jednotlivým predkladacím termínom. Jeden z podprogramov podporuje aj aktivity a služby v oblasti informácií pre mládež. Zatiaľ posledný program⁴⁵ je program na podporu sieťovania zastupiteľských štruktúr na národnej a krajskej úrovni (rady mládeže, iné strešné organizácie).

Európska Komisia, Európsky Parlament a členské štáty Európskej únie zriadili program Mládež v akcii, ktorý podporuje neformálne učenie mladých ľudí. Program sa realizuje v období rokov 2007-2013.

Program má niekoľko cieľov – medzi inými najmä podporu aktívneho občianstva mladých ľudí, rozvinutie solidarity a povzbudenie tolerancie medzi mladými ľuďmi a pod. Každá z individuálnych akcií programu zdôrazňuje potrebu aktívnej účasti mladých ľudí. Program ponúka aj priestor na špecializované projekty tzv. Projekty mládežníckej demokracie.

Nadácia INTENDA poskytuje ďalšie finančné prostriedky rôznym subjektom v programoch Ďalej znižujeme prahy, Rozvíjame občiansku identitu, Podporujeme individuality a Oživujeme verejný priestor.⁴⁶

Rozvoj demokracie v škole

Ďalšou z možností, kde sa môžu slovenskí mladí ľudia oboznámiť a „zažiť“ demokratické procesy a účasť na nich je oblasť pôsobenia žiackych školských rád. Žiacka školská rada (ŽŠR) je zvolený orgán - skupina žiakov školy, ktorí reprezentujú názory/záujmy spolužiakov a presadzujú ich na rokovaníach s vedením školy. Žiaci sa prostredníctvom žiackej školskej rady vyjadrujú k podstatným otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania, podieľajú sa na tvorbe a dodržiavaní školského poriadku, predkladajú riaditeľovi a vedeniu školy návrhy a stanoviská, na ktorých sa dohodli. Od roku 2007 sa realizujú pravidelné akreditované vzdelávania koordinátorov ŽŠR (organizuje IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže v spolupráci so skupinou externých školiteľov, ročne sa týchto kurzov zúčastní cca. 100 učiteľov vo všetkých regiónoch). Špeciálne projekty pre rozvoj kompetencií študentov sa pripravujú a realizujú v spolupráci s Regionálnymi centrami mládeže v Banskej Bystrici, Košiciach a Trenčíne (financuje MŠ SR).

Ďalšie iniciatívy

V roku 2008 bol vydaný Manuál výchovy mládeže k ľudským právam (IUVENTA), ktorý poskytuje učiteľom, pracovníkom s mládežou a mládežníckym vedúcim okrem teórie aj priame aktivity na rozvoj participácie, tolerancie, solidarity a i.

Významnou iniciatívou oblasti podpory participácie mladých ľudí je pilotný projekt vzdelávania samospráv Partnerstvo, ktorý pripravila IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže s ZMOS. Projekt sa

⁴⁵ Program ADAM je nastavený tak, aby mohli podľa potreby vzniknúť ďalšie podprogramy na špecializované oblasti.

⁴⁶ www.intenda.sk

zameriava na podporu a rozvoj moderných miestnych mládežníckych politík, ktoré budú odrážať priority stanovené na európskej aj národnej úrovni. Cieľom projektu je zvýšiť kompetencie pracovníkov samospráv pri tvorbe modernej politiky voči mládeži na úrovni miest a obcí, zozvijať zručností pracovníkov samospráv potrebné pri koordinovaní mládežníckej politiky na miestnej úrovni. Celý cyklus vzdelávania projektu Partnerstvo úspešne ukončilo 12 zástupcov samospráv. Nový cyklus začal v roku 2009 a zapája ďalších 15 samospráv.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

V mládežníckej politike je nutné pri plánovaní ďalšieho rozvoja mládežníckej participácie brať do úvahy podmienky skutočnej participácie: rozvoj kompetencií mladých ľudí, aby boli schopní sa do týchto procesov zapájať, vytvárať priestor a nástroje atraktívne pre mladých ľudí na aktívne občianstvo a tvoriť atmosféru partnerstva generácií.

Jedným z prekážok rozvoja mládežníckej participácie je nízka tradícia konzultácií v politickej kultúre na Slovensku na všetkých úrovniach. Táto tradícia sa začala budovať pomerne nedávno a ešte stále nie je súčasťou bežnej praxe, nie sú vytvorené trvalé funkčné štruktúry a platformy resp. nie sú pre mládež atraktívne.

Mladí ľudia na Slovensku sa dlhodobo vnímajú ako skupina, ktorá spôsobuje „problémy“, ktoré je potrebné riešiť a nie ako potenciálny zdroj možných riešení. Výsledkom je nedôvera starších k schopnostiam a zodpovednosti mladých ľudí za fungovanie napr. mesta a obce.

Osobitnou skupinou, ktorá je málo zapojená do konzultačných procesov sú študenti vysokých škôl. Väčšina z nich študuje v inom ako domovskom meste alebo obci a v mieste štúdia nie sú zachytení v systéme participácie. Chýba legislatívna úprava, ktorá by umožnila prácu s touto cieľovou skupinou (napr. v zákone o obecnom zriadení).

Členmi v detských a mládežníckych združeníach alebo školských zariadeniach je cca. 10 – 15% detí a mládeže. Bežný mladý človek nemá vo väčšine prípadov (mimo formálneho vzdelávania) možnosť ako si získať kompetencie potrebné na účasť v demokratických procesoch.

V súvislosti so zabezpečením otvorenej metódy koordinácie v oblasti participácie a rozvoja štruktúrovaného dialógu je potrebné iniciatívy implementované na národnej úrovni (napr. práca medzirezortných skupín) ďalej zavádzať a rozvíjať na regionálnej úrovni, ako aj podporovať rozvoj a prístup k informáciám pre mladých ľudí na miestnej a regionálnej úrovni.

IX. INFORMÁCIE A KOMUNIKAČNÉ TECHNOLOGIE

Vymedzenie obsahu

Pre rozvoj osobnosti mladého človeka je nevyhnutné zabezpečiť procesy, ktoré mu umožnia nielen získať potrebné informácie, ale aj sprostredkujú návod, ako ich správne využiť. Tým tento proces získava, okrem vzdelávacieho, aj výchovný charakter. Obsah informácií má mimoriadny vplyv na formovanie postojov a hodnôt mladých ľudí. Na základe dostupných informácií sa mladý človek rozhoduje o ďalšom smerovaní svojho života, o ďalšom štúdiu, vyberá si zamestnanie. Okrem toho však získava aj informácie, ktoré vplyvajú na rozvoj jeho osobnosti. Cieľavedomým procesom posunu informácií je možné ovplyvňovať správne vnímanie sociálnych javov, formovať postoje k ľudským právam, rovnosti medzi ľuďmi alebo k participácii na živote spoločnosti.

Súčasný stav a právna podpora v oblasti Informácií a komunikačných technológií

Koncepcia informačných a poradenských činností pre mládež sa zaoberá rozvojom informačných služieb formou opatrení na úrovni Ministerstva školstva SR (ďalej len „ministerstva“) a formou odporúčaní ministerstva regionálnej a miestnej samosprávy a Združeniu Informačných a poradenských centier mladých v SR. Zapojenie iných orgánov štátnej správy do riešenia úloh v oblasti informácií pre mládež je vyriešené medzirezortnou komunikáciou, ktorú Vláda SR schválila v dokumente „Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 - 2013“.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 130 a nasl. rieši poradenskú činnosť pre žiakov v rámci školských zariadení výchovného poradenstva a prevencie, ktorými sú centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a centrum špeciálno-pedagogického poradenstva. Tieto zariadenia vykonávajú diagnostické, poradenské, terapeutické, preventívne a rehabilitačné činnosti.

Eurodesk Slovensko

Európsku informačnú sieť pre mládež Eurodesk zabezpečuje v SR IUVENTA. Eurodesk Slovensko je členom európskej siete Eurodesk a asociácie Eurodesk AISBL. Eurodesk je bezplatný informačný servis, ktorý monitoruje, zhromažďuje, spracúva a aktualizuje európske a národné informácie do takej podoby, aby boli užívateľsky prístupné a zrozumiteľné. Informačný servis zabezpečuje na národnej a regionálnej úrovni, a to pre organizácie, ktoré pracujú s mládežou v oblasti ich neformálneho vzdelávania, organizácie, ktoré sa venujú poskytovaniu informácií pre mládež, mimovládne organizácie, ktoré pôsobia v oblasti politiky mládeže na miestnej a regionálnej úrovni, ako aj pre mladých ľudí a pracovníkov s mládežou. S cieľom zabezpečiť čo najväčšie pokrytie rozvíja sieť informačných bodov pôsobiacich na regionálnej úrovni, pričom spolupracuje s deviatimi subjektmi.

S cieľom zabezpečiť sieťovanie sa Eurodesk Slovensko zapája do aktivít celoeurópskej siete Eurodesk, podporuje iniciatívy tejto siete v súvislosti so všeobecnými cieľmi o informáciách, implementuje štandardy kvality na miestnej a regionálnej úrovni, denne využíva Eurodesk Intranet za

účelom distribúcie, monitoringu a spracúvania informácií a spolupracuje s ostatnými organizáciami pôsobiacimi v oblasti práce s mládežou na národnej úrovni.

Eurodesk poskytuje bezplatne odpovede na otázky klientov, ako aj poradenstvo prostredníctvom telefónu, elektronickej pošty, a to vrátane otázok, ktoré prijíma prostredníctvom Európskeho portálu pre mládež a Intranetu Eurodesk. Zabezpečuje tiež osobné konzultácie, aktualizuje internetovú stránku www.eurodesk.sk a dopĺňa informácie z diania v SR na internetovú stránku www.eurodesk.eu. Informácie rozširuje prostredníctvom internetových portálov, zoznamov adries záujemcov, informačného bulletinu, ako aj prostredníctvom publikácií, informačných a propagačných materiálov. Okrem toho organizuje aj vlastné informačné a vzdelávacie podujatia.

Medzi najvýznamnejších partnerov siete Eurodesk Slovensko patria Zastúpenie Európskej komisie v SR, Informačná kancelária Európskeho parlamentu, Úrad vlády SR – Oddelenie európskych záležitostí, SAIA (Slovenská akademická informačná agentúra), SAAIC (Slovenská akademická asociácia pre medzinárodnú spoluprácu), RMS (Rada mládeže Slovenska), ZIPCeM (Združenie informačných a poradenských centier mladých v SR).

Združenie Informačných a Poradenských Centier Mládeže (ZIPCeM) a Informačné centrá mladých (ICM)

Združenie Informačných a poradenských centier mladých v SR (ďalej len „ZIPCeM“) je strešnou organizáciou, ktorá združuje subjekty poskytujúce informačno-poradenské služby pre mládež. ZIPCeM vykonáva svoju činnosť a aktivity v súlade so Stanovami ZIPCeM a jeho vnútornými predpismi, ktoré schvaľujú jednotlivé členské organizácie prostredníctvom volených orgánov ZIPCeM. Všeobecným cieľom ZIPCeM je umožniť mladým ľuďom prístup k rôznorodým informáciám a poradenským službám v súlade s potrebami mládeže. ZIPCeM zabezpečuje spoluprácu so subjektmi poskytujúcimi informačno-poradenské služby pre mládež a koordinuje ich aktivity s cieľom zabezpečiť odbornosť a správnosť poskytnutej informácie.

ZIPCeM je prevádzkovateľom internetovej stránky www.icm.sk, informačnej telefonickej linky 18 555, kde záujemca získa odpovede na svoje otázky. Zabezpečuje tiež činnosť tzv. „Infomobilu“, čo je projekt na zvýšenie povedomia mladých ľudí o informačných a poradenských službách pre mládež a zabezpečenie ich dostupnosti pre mládež, ktorá nemá možnosť osobne navštíviť informačné centrum mladých. ZIPCeM je vydavateľom tematických informačných materiálov, ktoré následne distribuuje prostredníctvom siete spolupracujúcich subjektov.

Informačné centrá mladých (ďalej len „ICM“) sú špecializované inštitúcie, ktorých cieľom je poskytovanie informácií a poradenstva pre mládež z rôznych oblastí života, zabezpečovanie odborného a profesijného poradenstva pre mladých ľudí a pod. Všetky tieto informácie a pomoc poskytujú ICM mladým ľuďom bezplatne a to spôsobom primeraným ich veku a možnostiam. V súčasnosti na Slovensku pracuje 21 ICM, ktoré používajú jednotné postupy a zjednotili štruktúru poskytovaných

služieb. Ich cieľovou skupinou sú mladí ľudia vo veku do 30 rokov, pričom garantujú rovnakú možnosť prístupu k informačným a poradenským službám všetkým mladým ľuďom, bez ohľadu na ich súčasnú situáciu, bydlisko, či sociálne postavenie. Zvláštnu pozornosť venujú mladým ľuďom, ktorí sú z rôznych dôvodov znevýhodnení pri prístupe k informáciám.

Podľa vyššie uvedených prieskumov len 6 % mladých ľudí zo vzorky 1300 respondentov vo veku od 15 do 30 rokov v rámci celej SR pozná ICM. Znalosť ICM je vyššia v tých okresoch a mestách, kde ICM pracujú, kde ich dobre pozná jedna tretina respondentov. Len 3% mladých ľudí uviedlo, že túto organizáciu navštevuje. Dôvodom nízkej návštevnosti je skutočnosť, že mladí ľudia nepociťujú potrebu navštíviť ICM, nakoľko nemajú o ich činnosti dostatok informácií, pričom uviedli, že všetko, čo potrebujú vedieť, nájdu na internete. Respondenti vo veku 25 až 30 rokov sa cítia na návštevu ICM „príliš starí“. Väčšina opýtaných sa zhodla na tom, že ICM by sa mali viac propagovať, a to nielen v mestách kde majú svoje kancelárie ale aj v ich okolí, a to nielen svoje služby ale aj prípadné aktivity a ďalšiu činnosť, hlavne prostredníctvom internetu.

Dôležitým zistením prieskumu je skutočnosť, že aj tí mladí ľudia, ktorí doteraz nevedeli o existencii ICM, vnímajú ich činnosť pozitívne a viac ako polovica z nich prejavila záujem o ich návštevu alebo služby, pričom preferujú informácie o pracovnom servise, kultúre a aktivitách vo voľnom čase, vzdelávaní, ako aj poradenskú činnosť. Mladí ľudia vnímajú ICM ako užitočnú a modernú organizáciu, pričom oceňujú to, že existuje, a to tak mladí ľudia, ktorí túto organizáciu poznajú a navštevujú, ako aj tí, ktorí o nej počuli prvý krát.

Mladí ľudia preferujú poskytovanie informačných a poradenských služieb prostredníctvom internetovej komunikácie. Navštevujú rôzne typy stránok v závislosti od záujmov a potrebe kontaktu so školou. Chýlostivé témy riešia s rovesníkmi a neuvažujú o návšteve odborných centier. Pri vyhľadávaní informácií na internete mladí ľudia uprednostňujú jednoduché, prehľadné a systematicky usporiadané stránky bez množstva rušivých elementov a kladú dôraz na aktuálnosť informácií. Uviedli tiež, že značka ICM by mala byť zárukou dôveryhodných a overených informácií.

Podľa údajov, ktoré každoročne zhromažďuje Ústav informácií a prognóz v školstve, bol počet klientov v sieti ICM v roku 2008 celkom 73 094 osôb, pričom informácie poskytli celkom 15 338 osobám, poradenstvo 1 965 osobám, služby 30 955 osobám a na aktivitách organizovaných ICM sa zúčastnilo 24 836 osôb. Celkový počet poskytnutých informácií bol v uvedenom roku 22 175. Z vyššie uvedeného celkového počtu klientov bolo 57 569 klientov do 26 rokov a 15 525 klientov nad 26 rokov. Medzi klientmi mierne prevládali muži (36 750 mužov, 36 344 žien).

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Tradičné formy poskytovania informácií a poradenstva mládeži prostredníctvom priameho kontaktu je nevyhnutné doplniť o spôsoby šírenia informácií s využitím moderných technológií, a to najmä internetu, elektronickej pošty, možnosti výmeny názorov a skúseností v reálnom čase prostredníctvom

videokonferencií a pod. V záujme rozšíriť priamy kontakt s klientom je nevyhnutné fyzicky vyhľadávať potenciálne cieľové skupiny mládeže a podnecovať ich k získavaniu informácií prostredníctvom špecializovaných subjektov.

Správnosť a bezpečnosť informácií zaručujú overené informačné zdroje, ktorými pre vyššie uvedené oblasti poskytovania informácií pre mládež sú

- a) na európskej úrovni: Európsky portál mládeže; Eurodesk; ERYICA; Európska asociácia karty mládeže (EYCA); Eures; Solvit; Enterprise Europe Network; NARIC; Europass; Euroguidance; Youthpass; Council of Europe,
- b) na národnej úrovni: IUVENTA; Národná agentúra programu Mládež v akcii; Eurodesk; ZIPCeM; SAIA (Slovenská akademická informačná agentúra); SAAIC (Slovenská akademická asociácia pre medzinárodnú spoluprácu); RMS (Rada mládeže Slovenska); EuroInfo (Úrad vlády SR); Informačná kancelária Európskeho parlamentu,
- c) na regionálnej a miestnej úrovni: Regionálne informačné centrá; miestna samospráva; školy a školské zariadenia; špecializovaná štátna správa na regionálnej úrovni.

V záujme pokrytia oblastí poskytovaných informácií dôveryhodnými a spoľahlivými zdrojmi je nevyhnutné informácie z vyššie uvedených zdrojov aktualizovať, spracúvať a dopĺňať tieto informačné zdroje o nové.

Taktiež je nevyhnutné neustále zvyšovať kvalitu informačných a poradenských činností. Okrem pokrytia širokého spektra oblastí informácií pre mládež, zapojenia relevantných subjektov na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, ako aj veľkého počtu informačných zdrojov, sú pre kvalitu informačných služieb rozhodujúci tí, ktorí ich zabezpečujú. Vzdelávanie, výmenu skúseností, možnosti pracovného tieňovania, ako aj príklady dobrej praxe a minimálny kompetenčný profil osoby, ktorá zabezpečuje informačné a poradenské služby je nevyhnutné zahrnúť do plánov činnosti príslušných zodpovedných štruktúr.

Oblasť zberu, spracovania a šírenia informácií pre mládež je v dobe enormného nárastu informácií kľúčovým momentom. Dnes nie je otázka, či je informácií dostatok, ale či sú mladým ľuďom prístupné v podobe, ktorú požadujú, cestou, ktorá im je blízka.

Zo skúseností organizácií dlhodobo pôsobiacich vo veľkom meste, s presahom do regiónu, sa odporúča spolupracovať pri šírení informácií pre mladých ľudí. Osvedčuje sa, ak sú rôzne typy informácií sústredené pod jednou strechou. Nie všetko sa dá riešiť internetom, sú rôzne situácie, kedy je nutná konzultácia, zorientovanie záujemcu o informácie. Preto je dôležité, ak organizácie zamerané na šírenie informácií majú dobre školených pracovníkov, schopných poradiť pri každom type požiadavky. Mladý človek často nemá prehľad, kde hľadať potrebné informácie alebo má prehľad nedostatočný.

Okrem dobre prepracovaného informačného systému, ktorý by bol prístupný na internete, by boli nápomocné spoločné informačné a konzultačné pracoviská pre mladých ľudí na úrovni minimálne miest a väčších obcí. Združené poskytovanie informácií môžu zabezpečovať v spolupráci viaceré organizácie, ale samospráva by sa mala stotožniť s úlohou pomôcť informačne a konzultačne pri mobilite mládeže.

X. MOBILITA

Vymedzenie obsahu

Vzdelávacia mobilita, t. j. nadnárodná mobilita v záujme získavania nových zručností, je jedným zo základných spôsobov, ktorými jednotlivci, najmä mladí ľudia, môžu posilniť nielen svoje šance na získanie zamestnania v budúcnosti, ale aj svoj osobný rozvoj. Závěry štúdií potvrdzujú, že vzdelávacia mobilita rozvíja ľudský kapitál, keďže študenti majú prístup k novým poznatkom a rozvíjajú nové jazykové zručnosti a medzikultúrne spôsobilosti. Okrem toho zamestnávateľa tieto prínosy uznávajú a oceňujú. Európania, ktorí sa v mladosti zapojili do mobility ako študenti, sa s väčšou pravdepodobnosťou zapoja do mobility aj ako pracovníci neskôr. Vzdelávacia mobilita prispela dôležitou mierou k tomu, že systémy a inštitúcie vzdelávania a odbornej prípravy sa stali otvorenejšie, európskejšie a medzinárodnejšie, prístupnejšie a efektívnejšie.

Mobilita by mala byť spojená s konkrétnymi vzdelávacími výstupmi a mala by viesť k získaniu kvalifikácií, kreditov a/alebo odborných skúseností. To zahŕňa aj dobrovoľnícku prácu a neformálne vzdelávanie – obe môžu sú veľmi účinnými spôsobmi, ako osloviť mladých ľudí, ktorí by inak mohli zostať mimo programov vzdelávacej mobility – za predpokladu, že tieto činnosti sú primerane validované.

Súčasný stav a právna podpora

EÚ má dlhú tradíciu podpory vzdelávacej mobility prostredníctvom rozličných programov a iniciatív, najmä prostredníctvom programu celoživotného vzdelávania 2007 – 2013, ktorý zahŕňa široké spektrum oblastí.

Tieto EÚ programy sú implementované a realizované aj v Slovenskej republike, patria sem: vysokoškolské vzdelávanie (Erasmus, Erasmus Mundus, Marie Curie) pre študentov, doktorandov a zamestnancov; vysokoškolské vzdelávanie a výskum (Marie Curie, mobilita v rámci sietí excelentnosti a technologických platforiem); z vysokoškolského vzdelávania do podnikov (stáže v rámci programov Erasmus a Marie Curie); odborné vzdelávanie a učni (Leonardo); stredoškolské vzdelávanie (Comenius), vzdelávanie dospelých a dobrovoľnícka práca starších občanov (Grundtvig); kultúrna sféra (program Kultúra); výmeny mládeže a dobrovoľnícka činnosť (Mládež v akcii); dobrovoľnícka činnosť (európska dobrovoľnícka služba v rámci programu Mládež v akcii); občianska spoločnosť (program Európa pre občanov) a prípravná akcia „Erasmus pre mladých podnikateľov“.

Mobilitu a výmeny vysokoškolských pracovníkov a študentov medzi európskymi a mimoeurópskymi vysokými školami podporujú programy Erasmus Mundus a Tempus.

Okrem toho, Európska komisia pomohla vyvinúť viacero nástrojov na uľahčenie mobility, ktoré sú prostredníctvom príslušných národných agentúr implementované aj v Slovenskej republike, napr. Europass, Európsky systém prenosu a započítavania kreditov (ďalej len „ECTS“, pre vysokoškolské vzdelávanie), dodatok k diplomu, Európsky kvalifikačný rámec pre celoživotné vzdelávanie, Európsky

systém kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu (ďalej len „ECVET“), Youthpass, EURAXESS, „smernica o študentských vízach“ a balík „vedeckých víz“.⁴⁷

Súčasný programy, nástroje a iniciatívy týkajúce sa mobility sú určené rozličným vrstvám európskej/slovenskej mládežníckej populácie. Mobilita však stále zostáva skôr výnimkou ako pravidlom a je prístupnejšia niektorým skupinám, napr. študentom, ako iným, napr. účastníkom odbornej prípravy a učňom, v prípade ktorých ešte mnoho praktických prekážok pretrváva.

Základnými dokumentmi, ktoré upravujú mobilitu mládeže na národnej a európskej úrovni sú:

1. Európsky pakt mládeže
2. Stratégia EÚ Investovanie a posilnenie
3. Zelená kniha – Podpora vzdelávacej mobility mladých ľudí
4. Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013
5. Bolonská zmluva v oblasti vysokoškolského vzdelávania
6. Koncepcia celoživotného vzdelávania
7. Školský zákon a zákon o odbornom vzdelávaní
8. Zákon o podpore práce s mládežou

Grantový program EÚ Mládež v akcii

Európska Komisia, Európsky Parlament a členské štáty Európskej únie zriadili program Mládež v akcii, ktorý podporuje neformálne učenie mladých ľudí. Program sa bude realizovať v rokoch 2007-2013. Program Mládež v akcii reaguje na potreby mladých ľudí na európskej úrovni od dospievania po dospelosť. Program významne prispieva k získavaniu kompetencií a je preto kľúčovým nástrojom pri poskytovaní príležitosti neformálneho a informálneho učenia s európskym rozmerom pre mladých ľudí. Prispieva tak k naplneniu cieľov stanovených v revidovanej Lisabonskej stratégii a Európskom pakte mládeže, najviac je dôležitým nástrojom podpory EÚ stratégie – Investovanie a Posilnenie.

Zameranie programu:

- Podpora aktívneho občianstva mladých ľudí
- Rozvinutie solidarity a povzbudenie tolerancie medzi mladými ľuďmi
- Podporenie vzájomného porozumenia mladých ľudí
- Rozvoj kvality podporných systémov v oblasti mládeže
- Napomáhanie európskej spolupráci v oblasti mládeže

EÚ Program Celoživotného vzdelávania

Všeobecným cieľom programu je prostredníctvom celoživotného vzdelávania prispievať k rozvoju Európskeho spoločenstva ako vyspelej znalostnej spoločnosti s trvalo udržateľným hospodárskym rozvojom, vyšším počtom a kvalitnejšími pracovnými miestami, ako aj väčšou sociálnou súdržnosťou pri súčasnom zabezpečení riadnej ochrany životného prostredia pre budúce generácie. Program je

⁴⁷ Zelená kniha – Podpora vzdelávacej mobility mladých ľudí

zameraný najmä na rozvoj výmeny, spolupráce a mobility medzi systémami vzdelávania a odbornej prípravy v rámci Spoločenstva tak, aby sa stali svetovým štandardom kvality.

Štruktúru programu tvoria štyri sektorové podprogramy (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci a Grundtvig), prierezový program a program Jean Monnet. Každá časť programu kladie dôraz na aktivity podporujúce rozvoj národných stratégií celoživotného vzdelávania a zabezpečujúce nadnárodnú spoluprácu rôznych častí systémov vzdelávania a odbornej prípravy.

EÚ Program Ľudia – Siedmy rámcový program výskumu a technického rozvoja

Program „Ľudia“ ponúka jednotlivcom príležitosť vybrať si kariéru vo výskume. Európski výskumní pracovníci musia byť motivovaní zostať v Európe a súčasne najlepší výskumní pracovníci sveta musia byť priťahovaní excelenciou a infraštruktúrou európskeho výskumu. Rozvíjajúc pozitívne skúsenosti z programu „Akcie Marie Curie“, program „Ľudia“ by mal motivovať jednotlivcov k vstupu do profesie výskumného pracovníka; štrukturovať ich odbornú prípravu pre výskum ponukou vhodných možností a motivovať k mobilite v rámci toho istého sektora. Mobilita výskumných pracovníkov je nielen kľúčom k rozvoju kariéry výskumných pracovníkov, ale rovnako tak je dôležitá aj z hľadiska zdieľania a prenosu znalostí medzi krajinami a sektormi.

Národné programy

Národný štipendijný program

Vytvorenie Národného štipendijného programu na podporu mobilit študentov, doktorandov, vysokoškolských učiteľov a výskumných pracovníkov (NŠP) schválila vláda Slovenskej republiky v roku 2005. Program financuje Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. Cieľom programu je zvýšiť mobility slovenských a zahraničných študentov, doktorandov, vysokoškolských učiteľov a výskumných pracovníkov. SAIA, n. o. je administrátorom programu. V prípade občanov Slovenskej republiky sú štipendia určené pre študentov slovenských vysokých škôl a doktorandov na pokrytie životných nákladov na časť vysokoškolského štúdia/výskumného pobytu na vybranej zahraničnej vysokej škole, resp. výskumnom pracovisku. Štipendijný program nie je určený na financovanie celého vysokoškolského, resp. doktorandského štúdia v zahraničí. Študenti, doktorandi, učitelia vysokých škôl a výskumní pracovníci SAV sa môžu uchádzať aj o cestovný grant.

V roku 2009 bola celková výška čerpaných finančných prostriedkov: 1 334 632,34 EUR (počet štipendistov poberajúcich štipendium: 559).

V roku 2008 bola celková výška čerpaných finančných prostriedkov: 35 467 990,98 Sk (počet štipendistov poberajúcich štipendium: 469).

V roku 2007 bola celková výška čerpaných finančných prostriedkov: 35 361 794 Sk (počet štipendistov poberajúcich štipendium: 228).

Štipendia M.R. Štefánika - štipendijný program na získanie absolventov najlepších svetových univerzít pre prácu vo verejnej správe

Vytvorenie štipendijného programu na získanie absolventov najlepších svetových univerzít pre prácu vo verejnej správe schválila vláda Slovenskej republiky v roku 2005. Program je financovaný ministerstvom školstva SR.

Vynikajúco vzdelaní zamestnanci na kľúčových miestach v štátnej správe môžu výrazne zlepšiť jej fungovanie. Na Slovensku je problém získať takýchto ľudí pre prácu v štátnej správe. Navyše vzdelávanie na najlepších svetových univerzitách je finančne také nákladné, že takmer žiaden mladý občan SR si ho nemôže dovoliť. Špeciálny štipendijný program z verejných zdrojov umožní každý rok na základe konkurzu minimálne trom občanom SR prijatým na postgraduálne štúdium v oblasti manažmentu, ekonómie, sociológie, verejnej správy a práva absolvovať štúdium na niektorej z najlepších svetových univerzít v daných odboroch.

Celkovo sa uskutočnili v priebehu existencie programu 3 výberové konania na výber štipendistov, pričom bolo podaných 59 žiadostí. Predpokladom pre zaradenie do výberu bola skutočnosť, že štipendista bol prijatý na niektorú z najlepších svetových univerzít (pričom kvalita musela byť doložená buď rankingovým umiestnením školy, alebo iným hodnoverným spôsobom spolu so zdôvodnením výberu danej univerzity).

	Podané žiadosti	Schválení kandidáti na štipendium
2006	24	8
2007	16	9
2008	19	7
Spolu	59	24

Program CEEPUS

CEEPUS je výmenný stredoeurópsky program pre univerzitné štúdiá. V súčasnosti sa ho aktívne zúčastňujú Albánsko, Bulharsko, Česká republika, Čierna Hora, Chorvátsko, Maďarsko, Macedónsko, Poľsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovenská republika, Slovinsko, Srbsko a od školského roku 2008/2009 aj Bosna a Hercegovina a Univerzita v Prištine v Kosove.

CEEPUS vstúpil do platnosti 1. decembra 1994 s realizačným obdobím v rokoch 1994 - 2004. Slovensko patrí k zakladajúcim členom programu. Národné ministerstvá členských krajín podpísali dohodu o pokračovaní programu CEEPUS II v rokoch 2005 – 2009. Platnosť dohody CEEPUS II bola predĺžená z 5 na 7 rokov, t.j. do 31. júla 2011.

2009

Prehľad o vyplatení štipendií a cestovného v období 1. 1. 2009 – 31. 12. 2009

Vyplatené štipendia: **375** osôb, t. j. 439 štipendijných mesiacov 157 711,- EUR

2008

Prehľad o vyplatení štipendií a cestovného v období 1. 1. 2008 - 17. 12. 2008

Vyplatené štipendiá: **341** osôb t. j. 459 štip. mesiacov 4 568 440,- Sk

Do programu CEEPUS sa na akademický rok 2008/2009 zaregistrovalo 7 sietí, ktoré koordinujú slovenské vysoké školy a 51 fakúlt alebo katedier slovenských VŠ sa zaregistrovalo ako partner v sieťach, ktoré koordinujú vysoké školy z iných členských krajín programu.

Program Akademické mobility

Program Akademické mobility sa spája so vznikom SAIA v roku 1990. Jeho zámerom bolo umožniť mladým ľuďom ľahší prístup k informáciám o mobilitách študentov, doktorandov a mladých výskumných pracovníkov. Program finančne podporuje Ministerstvo školstva Slovenskej republiky.

SAIA v rámci tohto programu:

- poskytuje informácie a poradenstvo pre záujemcov o štúdium v zahraničí,
- organizuje výberové konania na štipendijné pobyty na základe bilaterálnych dohôd a ponúk zahraničných vlád do 30 krajín sveta,
- koordinuje prijatia zahraničných štipendistov Ministerstva školstva SR na študijné a výskumné pobyty v Slovenskej republike,
- organizuje semináre zamerané na akademické mobility pre vysoké školy a informačné dni o možnostiach štúdia v zahraničí a o štipendijných programoch pre študentov stredných a vysokých škôl,
- propaguje slovenské vysoké školy na vzdelávacích veľtrhoch doma a v zahraničí,
- vydáva publikácie o štúdiu v zahraničí a mesačník Bulletin SAIA.

Na programe participujú aj regionálne pracoviská SAIA v Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove a Žiline.

2009

V roku 2009 sa uskutočnil výber štipendistov celkovo do 31 krajín. SAIA zorganizovala 38 výberových konaní. Výberové komisie rozhodovali o **761** uchádzačoch, z ktorých bolo odporučených na štipendijné pobyty **403** osôb a 35 náhradníkov.

Ministerstvo školstva SR vyčlenilo na rok 2009 na zabezpečenie programu 180 000 €, z toho pre SAIA, n. o., v Bratislave 113 612,15 € a pre regionálne pracoviská 66 387,85 € (13 277,57 € na každé pracovisko). Výška rozpočtu pre zabezpečenie služieb pre SAIA v Bratislave v rámci tohto programu bola dohodnutá v roku 1999 na 3,5 mil. Sk, odvtedy nebola zvýšená. Financovanie regionálnych pracovísk SAIA vo výške 2 mil. Sk schválil minister školstva počnúc rokom 2003, suma tiež nebola od uvedeného roku zmenená. V rozpise prostriedkov na rok 2009 zo strany MŠ SR došlo k zníženiu sumy o 77 320 Sk, teda o 2 567 €, čo viedlo k istým obmedzeniam v rámci realizácie aktivít.

2008

O štipendiá na školský rok 2008/2009 sa uchádzalo spolu **628 uchádzačov** (pre porovnanie so školským rokom 2007/2008 to bolo 718 uchádzačov). Na štipendijné pobyty bolo **odporučených 404 osôb** (v školskom roku 2007/2008 to bolo 441 osôb), boli určení **27 náhradníci** a **197** žiadostí bolo **zamietnutých**.

Ministerstvo školstva SR vyčlenilo pre rok 2008 na zabezpečenie programu 5,5 milióna Sk, z toho pre SAIA, n. o v Bratislave 3,5 milióna Sk a pre regionálne pracoviská 2 milióny (400 000,- Sk na každé pracovisko).

Akcia Rakúsko – Slovensko, spolupráca vo vede a vzdelávaní

Akcia Rakúsko – Slovensko je bilaterálny program, ktorého cieľom je zintenzívniť spoluprácu v oblasti vzdelávania a vedy medzi Rakúskom a Slovenskom. Program financuje Ministerstvo školstva SR a Spolkové ministerstvo pre vedu a výskum Rakúskej republiky na základe dohody, ktorá bola podpísaná v roku 1992.

Program finančne podporuje:

Projekty

- Projekty na bilaterálne témy
- Konferencie, semináre a školenia pre doktorandov
- Spolupráca v oblasti výučby
- Prednášky a blokové semináre vedené hosťujúcimi profesormi alebo docentmi
- Spoločné študijné programy, ktorých výsledkom je uznávaný spoločný dvojité diplom (len na úrovni magisterského štúdia)
- Organizovanie letných škôl slovenského a nemeckého jazyka

Štipendiá

- Štipendiá pre doktorandov na krátkodobé výskumné pobyty (1 – 4 mesiacov)
- Štipendiá pre postdoktorandov na výskumné pobyty (6 mesiacov)
- Štipendiá pre bývalých štipendistov Akcie (1 mesiac)
- Štipendiá na letné kurzy nemeckého jazyka

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Všetky šance mladých ľudí na spoznávanie iných kultúr, rozvoj jeho vnímavosti ku odlišným zvykom, potrebám, znižovanie intolerancie, podporenie výmeny informácií, skúseností sú základným predpokladom jeho osobnostného rastu. Jednoznačne to potvrdzujú skúsenosti z programov Mládež v akcii, konzultačného procesu ku Národnému štipendijnému programu, programu Celoživotného vzdelávania (LLP) a iných možností mobility mládeže.

Zásada, že mladý človek by sa mal dostať v rámci svojej prípravy na samostatnosť aspoň krátkodobo do zahraničia, je viac ako dôležitá. Porovnanie sociálnych zručností mladých ľudí napr. pred realizáciou prvého projektu výmeny v programe Mládež v akcii a po nej, je odpoveďou na akékoľvek pochybnosti o účinnosti uvedených programov. Mladí ľudia sú vďaka kontaktu s rovesníkmi mimo našej krajiny rozhladenejší, nemajú bariéry v komunikácii v inom jazyku, pribudne im orientácia v Európe, oveľa viac rozumejú súvislostiam v spoločnej Európe. Od svojich rovesníkov majú množstvo doplňujúcich informácií, vedia si predstaviť zložitosť svojho uplatnenia v profesionálnom svete.

Naopak, je treba venovať pozornosť aj mladým ľuďom, ktorí sa vracajú zo zahraničia, často krát s množstvom nápadov a inšpirácie potrebných napríklad na ďalšie uplatnenie, v podnikaní a pod.

V súvislosti so zvýšením a prehĺbením týchto možností pre mladých ľudí je nutné zabezpečiť lepšie propagovanie uvedených možností. Okrem neziskových organizácií, ktoré majú tieto informácie k dispozícii, sa musí ich šírenie zintenzívniť napríklad v školách, úradoch práce, v médiách, ale aj medzi samosprávnymi organizáciami.

Druhou podmienkou je zisk a uznávanie certifikátov a samotnej praxe pri nástupe mladého človeka do pracovného procesu. Ak pobyt v zahraničí, EDS alebo jeho aktivita v medzinárodných projektoch nebudú tvoriť jeho konkurenčnú výhodu pri získaní zamestnania, atraktivita a význam týchto možností sa nikdy nezvýši.

Veľkým prínosom by bola aj realizácia národnej informačno-propagačnej kampane nástrojov Europass a Youthpass zameraných najmä na cieľovú skupinu zamestnávateľov, pracovných agentúr, ale i samotných mladých ľudí.

Taktiež sa odporúča sprístupniť možnosť realizácie absolventskej praxe na medzinárodnej, ale najmä národnej úrovni – možnosť pre mladých nezamestnaných realizovať absolventskú prax nielen v mieste jeho bydliska a blízkom okolí, ale aj v iných mestách v závislosti od jeho vzdelania, keďže Úrady práce takéto možnosti neuznávajú.

XI. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Vymedzenie obsahu

Vláda Slovenskej republiky naďalej považuje starostlivosť o životné prostredie vláda Slovenskej republiky za rozhodujúci nástroj trvalo udržateľného rozvoja a prirodzenú súčasť zdravo fungujúcej ekonomiky. Za priority v oblasti životného prostredia sa považuje aj zvyšovanie environmentálneho vedomia a informovanosti obyvateľstva o stave životného prostredia, o príčinách a následkoch tohto stavu, ale aj o starostlivosti o životné prostredie ako uvedomelej ľudskej činnosti. Vo vzťahu k deťom a mládeži je environmentálna výchova jedným z najúčinnějších nástrojov na riešenie problémov životného prostredia, a to formou vytvorenia uceleného školského a mimoškolského systému

environmentálnej výchovy a vzdelávania. Tento proces sa zabezpečuje viacerými formami – spoluprácou centra environmentálnej výchovy so školami, organizovaním metodických dní, súťaží, konzultácií, využívaním náučných chodníkov a náučných lokalít. Ich význam zvyšuje i to, že súčasne upriamujú pozornosť mládeže na hodnoty prírody, ale aj na hodnotenie negatívnych vplyvov a dopadov na životné prostredie (erózia, dosah znečisťovania ovzdušia a vôd a pod.). Kvalitne prepracovaný ochranársky a ekologický aspekt vykazujú viaceré múzeá s celoslovenským záberom, ale aj regionálnym charakterom. Popularitu získavajú výstavy s ochranárskou tematikou, besedy, prednášky, semináre, súťaže, terénne vychádzky a pod. Nezastupiteľné miesto v procese environmentálnej výchovy detí a mládeže majú mimovládne organizácie (MVO) zaoberajúce sa environmentálnou problematikou. Tretí sektor získava svojimi výsledkami autoritu i v tejto oblasti. Okrem projektov, ktoré možno priamo zapojiť do vyučovacieho procesu, MVO pripravujú pre učiteľov a mládež aj celoročné aktivity.

Environmentálna výchova a vzdelávanie tvorí integrálnu súčasť učebných osnov a učebných plánov základných a stredných škôl. Proces budovania environmentálneho vedomia mladých ľudí sa v súčasnosti uberá dvomi, navzájom prepojenými, smermi. Prvým smerom je výchova a vzdelávanie vedúce k poznaniu a pochopeniu problémov životného prostredia a uvedomeniu si možností ako ovplyvniť toto dianie. Druhým smerom je morálka, medziľudské vzťahy a životný štýl, ktoré významnou mierou ovplyvňujú nielen kvalitu života jednotlivca, ale i smerovanie celej spoločnosti.

Súčasná situácia a právna podpora

V roku 1992 zorganizovalo OSN v Rio de Janeiro Konferenciu o životnom prostredí a rozvoji. Kľúčovým koncepčným dokumentom prijatým na tejto konferencii bola Agenda 21, zameraná na trvalo udržateľný rozvoj. Jedným z cieľov Agendy 21 je, aby sa v plnom rozsahu zohľadnili záujmy detí v otázkach trvalo udržateľného rozvoja a zlepšenia kvality životného prostredia.

Vláda SR uznesením z 10. októbra 2001 č. 978 a NR SR z 3. apríla 2002 uznesením č. 1989 schválila Národnú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja⁴⁸. V kapitole Vedomie ľudí, výchova, vzdelávanie a osвета sa táto stratégia zameriava na environmentálne vzdelávanie a poukazuje na to, že by malo byť samozrejmom súčasťou školského systému. Okrem toho upozorňuje, že v systéme základnej environmentálnej výchovy obyvateľstva má dôležité zastúpenie i mimoškolská environmentálna výchova, opatrenia na realizáciu školskej i mimoškolskej environmentálnej výchovy uvádza bližšie prvá Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania schválená uznesením vlády SR č. 846/1997. V júni roku 2006 prijala Európska rada novú Stratégiu trvalo udržateľného rozvoja Európskej únie, ktorá v časti vzdelávanie a odborná príprava sústreďuje pozornosť na uplatnenie Stratégie EHK OSN o vzdelávaní k trvalo udržateľnému rozvoju, prijatej vo Vilniuse v roku 2005.

⁴⁸ Dôležitým dokumentom je aj Uznesenie vlády SR č. 574 z 13. júla 2005 k Akčnému plánu trvalo udržateľného rozvoja v SR na roky 2005 – 2010

Pri hodnotení environmentálnej výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike v rokoch 2006 – 2009 sa vychádzalo najmä z uvedených koncepcných dokumentov a z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, v ktorom sa vláda SR zaviazala, že bude v súlade s týmito dokumentami rozvoja dbať o rozvoj dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky vrátane zvyšovania environmentálneho povedomia. Táto podpora vedie k ďalšiemu rozvoju školskej i mimoškolskej environmentálnej výchovy a vzdelávania v rámci aktivít mládeže a občanov zameraných na starostlivosť o životné prostredie a pochopenie jej významu.

Právne predpisy na podporu environmentálnej výchovy a vzdelávania

K východiskovým právnym predpisom pre rozvoj a zameranie environmentálnej výchovy a vzdelávania patrí **zákon č.17/1992 Zb. o životnom prostredí** v znení neskorších predpisov, ktorý ustanovuje (§ 16), že *„výchova, osвета a vzdelávanie sa uskutočňujú tak, aby viedli k mysleniu a konaniu, ktoré je v súlade s princípom trvalo udržateľného rozvoja, k vedomiu zodpovednosti za udržanie kvality životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek a k úcte k životu vo všetkých jeho formách.“* Tento zákon zároveň ustanovuje aj zásady ochrany životného prostredia, všeobecné povinnosti pri ochrane životného prostredia a nadväzne na čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky povinnosti o zverejňovaní informácií o životnom prostredí. Rozvoj školského environmentálneho vzdelávania umožňuje najmä **zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, **zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)** a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v ktorom sa osobitne uvádzajú školy v prírode (§ 138), **zákon č. 184/2009 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave** a o zmene a doplnení niektorých zákonov a **zákon č.317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch** a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Osobitne treba uviesť vyhlášku č.282/2009 Z. z. o stredných školách, ktorá už uvádza viacero študijných odborov zameraných na starostlivosť o životné prostredie, napríklad operátor ekologických zariadení, ekologické staveľstvo, hydroekologické stavby, krajinnoekologické meliorácie, sadovníctvo a krajinárska tvorba, krajinná ekológia, krajinárske úpravy a tvorba krajiny, geopropagácia krajiny a podobne.

Environmentálne programy a plány

Národný environmentálny akčný program (NEAP II) nadväzuje na strednodobé a dlhodobé ciele Stratégie štátnej environmentálnej politiky SR pričom vychádza z potreby vytvárania predpokladov pre udržateľný rozvoj spoločnosti v národnom i medzinárodnom kontexte. V sektore environmentálna výchova, vzdelávanie a propagácia sa zaoberá hlavne vytvorením uceleného školského i mimoškolského systému environmentálnej výchovy a vzdelávania, environmentálnej propagácie, etických bariér, inštitucionálnych a ďalších systémov. Za hlavný cieľ považuje dobudovanie kompletného systému environmentálnej výchovy.

V zmysle Koncepcie environmentálnej výchovy a vzdelávania boli prijaté opatrenia na zvýšenie účinnosti environmentálnej výchovy a vzdelávania. Medzi hlavné úlohy patrilo organizovanie odborného –metodických podujatí pre pedagogických pracovníkov, ďalšie vzdelávanie, semináre, prednášky,

exkurzie, vydávanie odborných-metodických materiálov, publikácií, učebných pomôcok, štúdijných textov a pod. Medzi dôležité opatrenia bezpochyby patrí aj realizácia projektu Školy podporujúce zdravie a jeho obsah v školách a regiónoch s výrazom zamerať sa na globálne a miestne súvislosti zdravia a životného prostredia.

Akčný plán mládeže na roky 2006-2007 a 2008-2009 vytýčil ako hlavnú úlohu podporu a realizáciu programov a projektov pre deti a mládež v oblasti environmentálnej výchovy a ochrany životného prostredia a posilnenie rozvíjania kultúrno – osvetovej činnosti s dôrazom na environmentálnu výchovu.

Dôležitým projektom organizovaným mimovládnyimi organizáciami v spolupráci s MŠ SR a MŽP SR je projekt „Zelená škola“, ktorého hlavným cieľom je viesť žiakov k zmene postoja, myslenia smerom k ochrane životného prostredia. Do projektu sa zapájajú školy, ktoré sa v súťažiach o najekologickejšiu školu snažia získať certifikát a vlajku „Zelenej školy“.

Slovenská agentúra životného prostredia organizuje každoročne veľtrh environmentálnych výučbových programov pod názvom Šiška. Tento projekt je cielený na výmenu skúsenosti v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania hlavne pre učiteľov základných škôl a koordinátorov environmentálnej výchovy. Na stretnutí majú možnosť výmeny skúseností získavania nových poznatkov a nákup odbornej literatúry.

V roku 2005 bol zriadený nadrezortný poradný orgán ministra školstva SR a ministra životného prostredia SR Environmentálna komisia. Hlavnou úlohou tejto komisie bolo vypracovanie Národnej stratégie vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju, ktorá by spĺňala úlohy vyplývajúce zo Stratégie VTUR prijatej vo Vilniuse.

Podpora projektov Environmentálnej výchovy a vzdelávania

V Operačnom programe Životné prostredie, ktorý je zameraný na čerpanie pomoci z fondov Európskej únie v rokoch 2007-2013 sa zdôrazňuje zlepšenie informovanosti a environmentálneho povedomia verejnosti, vrátane posilnenia spolupráce a komunikácie so zainteresovanými skupinami. Operačným cieľom je napĺňanie najmä prípravy a vydávanie publikácií a ďalších foriem informovanosti verejnosti a realizácia seminárov a odborných podujatí.

Zo štrukturálnych fondov Európskej únie v rámci Operačného programu životné prostredie je prioritná os číslo 5 zameraná na ochranu a regeneráciu prírodného prostredia a krajiny. Ministerstvo životného prostredia od roku 2008 vyhlásilo 9 výziev zameraných na ochranu a regeneráciu prírodného prostredia a krajiny, z ktorých časť bola zameraná aj na zvyšovanie informovanosti environmentálneho povedomia, vrátane posilnenia spolupráce a komunikácie so zainteresovanými skupinami. Z vyššie uvedenej prioritnej osi bolo podporených 39 projektov v celkovej sume 53,28 mil. euro.

Environmentálny fond je samostatná právnická osoba. Jeho nadriadeným orgánom je Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré vykonáva jeho správu. Cieľom Environmentálneho fondu je uskutočňovať štátnu podporu starostlivosti o životné prostredie a tvorbu životného prostredia na princípoch trvalo udržateľného rozvoja. V súlade s právnymi predpismi o Environmentálnom fonde možno finančné prostriedky poskytnúť formou dotácie a úveru aj na environmentálnu výchovu, vzdelávanie a propagáciu. Od roku 2006 do roku 2008 bolo z environmentálneho fondu na environmentálnu výchovu, vzdelávanie a propagáciu poskytnutých viac ako 4,3 mil. euro.

Grantový program „Zelený projekt“ je jednou z možností konkrétnej finančnej podpory aktivít environmentálnych mimovládnych organizácií, ktorých cieľom je lokálne prispieť k ochrane a tvorbe životného prostredia za participácie cieľových skupín ako adresátov pomoci. Zelené projekty tak predstavujú funkčný nástroj, ktorý napomáha okrem zlepšenia životného prostredia aj zvyšovaniu úrovne environmentálneho povedomia obyvateľstva. Od vypísania prvého ročníka súťaže „Zelený projekt“ bolo už takto podporených vyše 220 projektov.

Ministerstvo školstva SR, každoročne vyčleňuje finančné prostriedky na realizáciu environmentálnych projektov pre základné, stredné školy a mimovládne organizácie z grantového projektu „ENVIROPROJEKT.“

Aktivity environmentálnej výchovy a vzdelávania v gescii Ministerstva životného prostredia SR
Envirofilm predstavuje medzinárodný festival filmov o životnom prostredí a patrí medzi najvýznamnejšie podujatia rezortu životného prostredia. Za 5 rokov svojej existencie sa presadil nielen na domácej pôde, ale aj v zahraničí. Svojou profesionálnou úrovňou a kvalitou súťažných filmov sa zaradil medzi svetové špičky podujatí propagujúcich ochranu a tvorbu životného prostredia. Patrí k najdôležitejším nástrojom na riešenie problémov životného prostredia a podporuje zvyšovanie environmentálneho povedomia a environmentálnej výchovy, ktorú považujeme za základ prevencie škôd na životnom prostredí.

Projekt Zelený svet predstavuje medzinárodnú súťaž výtvarnej tvorivosti detí a mládeže, ktorej vyhlasovateľom je Ministerstvo životného prostredia SR a Slovenská agentúra životného prostredia. Vyhodnotenie súťaže sa koná pri príležitosti Envirofilmu. Poslaním súťaže je formou budovania umeleckých návykov a zručností vštepovať deťom vzťah k prírode a k životnému prostrediu. Deti zo Slovenska i zo zahraničia tak majú možnosť nakresliť, odfotiť či nafilmovať svoj postoj k zvolenej téme apelujúcej na problémy životného prostredia.

Danube Day vychádza z Dohovoru o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní rieky Dunaj. Slovenská republika uvedený dohovor ratifikovala koncom roku 1997. Aktivity v rámci Dohovoru o Dunaji riadi Medzinárodná komisia pre ochranu Dunaja so sídlom vo Viedni, ktorá v roku 2004 pri príležitosti 10. výročia podpísania „Dohovoru“ vyhlásila 29. jún za Danube Day. V tento deň sa

organizujú aktivity pre odbornú, ale aj laickú verejnosť a v rámci environmentálnej výchovy aj pre deti a mládež, aby sa informácie o rieke Dunaj dostali do povedomia verejnosti.

Projekt ENERSOL vznikol v roku 2000 a až do roku 2004 bol spoločným programom šiestich európskych krajín – Nemecka, Holandska, Veľkej Británie, Talianska, Česka a Slovenska. Jeho medzinárodný význam spočíval v zjednocovaní odborných textov a výmeny skúseností z výuky obnoviteľných zdrojov energie hlavne na stredných školách.

Cieľom projektu ENERSOL je zvýšiť informovanosť o problematike šetrenia energií a taktiež oboznámiť laickú verejnosť s využívaním obnoviteľných energetických zdrojov. Žiaci, ktorí sa do súťaží zapájajú si musia nielen vytipovať konkrétne zariadenie, alebo lokalitu s využívaním alternatívneho zdroja energie, ale taktiež by mali získať čo najviac informácií, vedieť svoju prácu spracovať a obhájiť pred hodnotiacou komisiou.

Budovanie náučných chodníkov a náučných lokalít

Strediská environmentálnej výchovy (SEV) sú určené hlavne na realizáciu viacdňových environmentálnych programov pre odbornú a laickú verejnosť. Vybavené sú učebňami s didaktickou technikou, počítačmi, niektoré i envirolaboratóriami. Pre návštevníkov sú k dispozícii aj knižnice a videotéky s environmentálnym zameraním.

Strediská sú vhodné tiež pre organizovanie envirotáborov, škôl v prírode, ale aj pre individuálne pobyty spojené s poznávaním prírodného a kultúrneho dedičstva danej lokality. Všetky strediská sú situované v atraktívnych prírodných prostrediach.

Strediská environmentálnej výchovy sú mestského a pobytového typu. Celkom máme po celej Slovenskej republike 9 stredísk EVV: SEV Harmónia, SEV Regetovka, SEV Teplý Vrch, SEV Dropie, SEV Spišská Sobota, SEV Košice, SEV Žilina, SEV Prievidza, SEV Banská Štiavnica. V súčasnosti však strediská environmentálnej výchovy a vzdelávania pobytového typu plnia skôr funkciu hotelovú ako vzdelávaciu.

Informačné strediská ochrany prírody (ISOP) pôsobia v rámci Štátnej ochrany prírody SR. Ide o 13 zariadení vrátane Školy ochrany prírody vo Varíne. V sieti ISOP sa nenachádza žiadne informačné stredisko, ktoré by bolo porovnateľné so zariadeniami tohto typu v európskych krajinách. Personálne a technické ISOP, ako aj vybavenie informačným a propagačným materiálom totiž nedosahujú ich úroveň.

Na Slovensku sa nachádza viac ako 4 tisíc jaskýň, z toho je 15 sprístupnených verejnosti. V roku 1995 boli jaskyne v Slovenskom kráse zapísané do Zoznamu zaradené do zoznamu svetového prírodného dedičstva. K nim v roku 2000 pribudla Dobšinská ľadová jaskyňa a Stratenská jaskyňa.

Aktivity múzeí s prírodovedným a environmentálnym zameraním

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva je špecializované celoslovenské múzeum zamerané na ochranu prírody a jaskyniarstvo SR. Sídli v Liptovskom Mikuláši. Nachádzajú sa tu štyri expozície : Chránená príroda, Sintre, Kras a jaskyne Slovenska a Minerály. Múzeum usporiadáva výstavy a prednášky s tematikou ochrany prírody a jaskyniarstva. Nachádza sa tu špecializovaná knižnica a múzejný archív.

Slovenské banské múzeum vzniklo v roku 1964 a zameriava sa na budovanie mineralogických – ložiskových, banskotechnických, národopisných, umelecko-historických, archeologických a numizmatických zbierkových fondov. Je špecializovaným múzeom so zameraním na dokumentáciu dejín baníctva v Slovenskej republike.

Všetky **zoologické a botanické záhrady** majú tiež vzdelávacie alebo výchovné programy pre deti a mládež.

Poskytovanie informácií

Enviroportál – informačný portál o životnom prostredí bol spustený do prevádzky v roku 2005. K hlavným cieľom portálu patrí zber, vyhodnocovanie, publikovanie a sprístupňovanie relevantných informácií o životnom prostredí, populárno-náučným prístupom podporovať environmentálnu výchovu medzi organizáciami štátnej správy, verejnej správy, verejnosťou, vedeckými inštitúciami a pod. Jedným z výstupov Informačného systému životného prostredia sa stala aj webová stránka **www.enviroportal.sk**.

Správu o stave životného prostredia v SR vydáva každoročne MŽP SR na základe zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov. Podrobnejšie povinnosti, ktoré Správa musí obsahovať ustanovuje zákon č. 205/2004 Z.z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Správy o stave životného prostredia v SR musia obsahovať najmä údaje o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu, ako aj údaje o trendoch jeho vývoja a opatreniach na ochranu a zlepšenie životného prostredia, vrátane medzinárodnej spolupráce. Jedna kapitola správy sa osobitne venuje environmentálnej výchove a vzdelávaniu.

Enviromagazín patrí k časopisom vydávaným na podporu environmentalistiky a šírenie environmentalizmu s cieľom prispieť k dosiahnutiu harmónie medzi ľuďmi, medzi nimi a prírodou. V každom výtlačku je nefarebná príloha, ktorá sa vytvára širší priestor pre propagáciu špeciálnych tém vrátane environmentálnej výchovy.

Časopis ochrana prírody je venovaný problémom ochrany živočíchov, faunistickému výskumu Karpát, výskumu biológie, chránených druhov živočíchov a otázkam ich praktickej ochrany. Okrem vyššie spomenutých časopisov sa vydáva cca 23 časopisov, buletínov a informačných publikácií špecializovaných na ochranu a tvorbu životného prostredia.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Výzvou do budúcnosti je vytvorenie väčšieho priestoru pre neformálne vzdelávanie v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami, ktoré sú aktívne v oblasti ochrany životného prostredia. Jasným cieľom do budúcnosti by malo byť aj zvýšenie ekologického vedomia a zlepšenie ekologického správania mladých ľudí. Táto úloha sa dá realizovať len v spolupráci s rezortnými organizáciami a školami a mimovládnyimi organizáciami. Môže byť tak typickým príkladom potreby medzisektorového prístupu v práci s mládežou.

V budúcnosti bude potrebné zapájať mládež do environmentálnych programov na regionálnej úrovni. Ďalšou veľkou výzvou je posilnenie vzťahu mladých ľudí k separovanému zberu odpadov. Tiež zapájanie detí a mládeže do rovesníckych programov v oblasti ochrany životného prostredia nie je dostatočné a bude si vyžadovať pozornosť v rámci nadchádzajúcich Akčných plánov štátnej politiky.

XII. VIDIECKA MLÁDEŽ

Vymedzenie obsahu

Samotný pojem „vidiecka mládež“ je inovatívny a vznikol na základe novo vynárajúcich sa potrieb geograficky znevýhodnenej mládeže. Za vidiecku mládež považujeme mládež, ktorá žije (alebo sa dlhodobo zdržuje) vo vidieckych oblastiach, pričom podľa strategických dokumentov zameraných na podporu a rozvoj vidieka, môžeme za vidiecke oblasti považovať⁴⁹:

- prevažne vidiecke regióny – viac ako 50 % obyvateľstva regiónu žije vo vidieckych obciach s hustotou osídlenia nižšou ako 150 obyvateľov na km²,
- ostatné vidiecke regióny – vo vidieckych obciach žije 15 – 50 % obyvateľstva regiónu,

Mládež do miest lákajú predovšetkým lepšie študijné a pracovné príležitosti, vyššia kvalita života, dostupná kultúra, vzdelanie. Vidiecka mládež sa považuje za znevýhodnenú z hľadiska dostupnosti informácií, internetu, trávenia voľného času a vybavenosti službami vo vidieckych regiónoch, ktoré sú značne nerozvinuté z pohľadu štruktúry, rozsahu, ale aj kvality poskytovaných služieb v porovnaní s mestskými regiónm.

Súčasná situácia

Od roku 2001 Slovensko zaznamenáva záporný prirodzený prírastok obyvateľstva, čo sa prejavuje na znižovaní počtu obyvateľov. Tento nepriaznivý trend však v súčasnosti ešte vyvažuje migračný prírastok. Hoci sme v roku 2004 sme síce zaznamenali mierny nárast prirodzeného prírastku, napriek tomu sa výraznejšie prejavujú regionálne rozdiely v prospech severovýchodného regiónu pred juhozápadným. Nejde však o ustálený trend. Prirodzený úbytok obyvateľstva je predovšetkým dôsledkom poklesu pôrodnosti (v dôsledku celkových zmien podmienok života, ako sú zvýšené životné

⁴⁹ Zdroj: Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013

náklady, miera nezamestnanosti, finančná dostupnosť bývania, iné hodnoty mladej generácie a pod.). Z hľadiska celkovej štruktúry obyvateľstva pokračuje teda proces starnutia (znížením podielu detskej populácie 0 – 14-ročných a zvýšením podielu poproduktívnej populácie 65 a viac ročných). Je úplne jasné, že dochádza nielen k zvyšovaniu priemerného veku, ale následne aj k zvyšovaniu indexu starnutia. Práve to má za následok pribúdanie počtu dôchodcov (z 11,6 % na 20 %), ako aj úbytok produktívneho a predproduktívneho obyvateľstva (zo 17,1 % na 13 %).

V roku 2003 bol podiel obyvateľstva v produktívnom veku vo vidieckych regiónoch nižší ako v mestských. Dlhodobo sa na vidieku zvyšuje i podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku, keď vo vidieckych regiónoch žije 87,1 % týchto obyvateľov. Toto poukazuje na odchod mladých za prácou do mestských regiónov a tým starnutie obyvateľstva a možné vyludňovanie vidieckych regiónov. Slovenská republika zareagovala na tento trend vypracovaním a následným prijatím niekoľkých strategických dokumentov, podporných mechanizmov a programov na riešenie problémov vidieckych oblastí.

Národný strategický plán rozvoja vidieka SR na roky 2007 – 2013 (schválený vládou SR dňa 24. mája 2006) je východiskovým dokumentom pre možnosť čerpania finančných prostriedkov z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EAFRD). Dokument predstavuje referenčný nástroj na prípravu Programu rozvoja vidieka na roky 2007 – 2013. Stanovuje národné priority, ktoré budú spolufinancované z EAFRD v programovom období 2007 – 2013. Strategický rámec rozvoja vidieka do roku 2013 stanovuje ako globálny cieľ multifunkčné poľnohospodárstvo, potravinárstvo, lesníctvo a udržateľný rozvoj vidieka. V rámci neho sú definované 4 prioritné osi, ktorých cieľom je zlepšiť konkurencieschopnosti agropotravinárskeho a lesného sektora prostredníctvom zvyšovania efektívnosti a kvality výroby so zachovaním princípov udržateľného rozvoja a princípov ekologizácie hospodárenia na vidieku. Spolu s modernizáciou, inováciou a podporou vzdelanosti bude dôraz kladený aj na zlepšenie životného prostredia v zmysle zachovania biodiverzity na vidieku, kvality vôd, zmiernenie klimatických zmien a tiež na aktivity, ktoré prispievajú k znižovaniu regionálnych rozdielov vidieka na Slovensku.

ISRU- Integrovaná stratégia rozvoja územia slúži na podporu integrovaného rozvoja, pretože spája viacero sektorov a zabezpečuje koordináciu rozvoja všetkých aspektov vidieckeho života – vidiecku ekonomiku, tradičné vidiecke ekonomické sektory ako poľnohospodárstvo, lesníctvo, vodohospodárstvo, ale aj nové sektory, ktoré poskytujú ďalšie možnosti zamestnania sa a tvorby príjmov, ako napr. vidiecky turizmus, remeslá, rozvoj služieb. Zahŕňa i spoločenský život – združenia, záujmové skupiny, sociálne služby, inštitúcie, organizácie, aktivity voľného času, športové a kultúrne aktivity, taktiež vidiecke prostredie – ochranu a tvorbu krajiny. Integrovaná stratégia rozvoja územia vždy pokrýva určité špecifické územie – mikroregión, skupinu dedín, alebo malý vidiecky obvod. Dané územie nemusí byť definované štátnymi alebo regionálnymi orgánmi. Môže to byť oblasť, ktorá sa určí samostatne na základe spoločných ekonomických cieľov, geografických alebo prírodných čŕt. Základom je, aby sa všetky dôležité skupiny a jednotlivci z takto definovaného územia dohodli na rozvojovom procese, ktorý bude realizovaný na partnerskej báze. Integrovaná stratégia je sa dá teda ušiť doslova na mieru pre

určité územie. Prioritou pri zostavovaní stratégie musia byť miestni ľudia, ktorí sú nositeľmi nielen svojich problémov a potrieb ale aj ich riešení. Energia a motivácia pre uskutočnenie zmeny by mala pochádzať od nich, to čo treba vykonať v rámci stratégie by mali rozhodnúť oni a stratégia by mala byť spojitom medzi nimi.

Národná sieť rozvoja vidieka vznikla na základe Nariadenia Rady (ES) č. 1698/2005 z 20. septembra 2005 o podpore rozvoja vidieka prostredníctvom Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV), čl. 68, na základe ktorého má každý členský štát povinnosť zriadiť národnú sieť rozvoja vidieka (ďalej ako NSRV).

Úlohou NSRV je:

- zhromažďovať, analyzovať a šíriť dáta o opatreniach Spoločenstva v oblasti rozvoja vidieka SR;
- sledovať a monitorovať údaje v oblasti rozvoja vidieka;
- poskytovať informácie v oblasti rozvoja vidieka pre verejnosť a potreby Európskej siete pre rozvoj vidieka prostredníctvom informačných bulletinov, príručiek, internetových stránok a pod.;
- zabezpečovať školenia, semináre a výmenu skúseností s implementáciou programu rozvoja vidieka;
- pripravovať vzdelávacie programy pre miestne akčné skupiny v procese formovania;
- podporovať národnú a nadnárodnú spoluprácu formou konferencií, diskusií za okrúhlym stolom, študijných a výmenných návštev a pod.;
- slúžiť ako kontaktný bod v rámci aktivít prístupu Leader pre všetkých vidieckych partnerov;
- zabezpečovať pravidelné stretnutia tímu NSRV;
- poskytovať spätnú väzbu riadiacej autorite a iným štátnym inštitúciám a zodpovedným orgánom vo vzťahu k rozvoju vidieka (MP SR, MH SR, MVaRR SR, atď.).

V prijatých strategických dokumentoch je naznačené, že transformujúci sa slovenský vidiek a jeho spoločenstvá je potrebné vnímať v nových rozvojových súvislostiach a príležitostiach. V súvislosti s uplatňovaním moderných demokratických princípov aj v rozvoji vidieka sa ako jedna z najpodstatnejších otázok javí aktivizácia ľudského potenciálu vo vidieckych sídlach. Preto sa čoraz viac zdôrazňuje význam mládeže ako dôležitého aktéra a nositeľa rozvojových procesov alebo programov.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Ako vyplýva zo súčasnej situácie, za najväčšie problémy a ohrozenia mládeže na vidieku sú považované:

V oblasti vzdelávania a voľného času

- nedostatok priestoru a prijateľných podmienok pre neformálne vzdelávanie vidieckej mládeže v mieste bývania
- nedostačujúca, prípadne absentujúca systematická podpora subjektom, ktoré sa venujú deťom a mládeži vo vidieckych oblastiach

- nedostatočná spolupráca samospráva a mimovládnych organizácií pri príprave mládežníckych podujatí a prevažne nerozvinutá komunikácia samospráv so zástupcami mládežníckych organizácií (regionálnych, celoštátnych) v prípade ponuky na spoluprácu.

V oblasti zamestnanosti

- nedostatočné podporné mechanizmy a spolupráca s regionálnymi samosprávami pri podpore podnikania mladých na vidieku v poľnohospodárskych i nepoľnohospodárskych odvetviach (vrátane mikropodnikania)

V oblasti účasti vidieckej mládeže na spoločenskom a politickom živote

- nedostatočné, prípadne absentujúce kontinuálne monitorovanie potrieb a požiadaviek mládeže na vidieku,
- nedostatočne pripravené koncepcie práce s mládežou na lokálnej úrovni, zahŕňajúce aj vyčlenenie a zabezpečenie priestoru pre realizáciu aktivít mládeže vo vidieckych obciach a spolupráce pri ich organizovaní (lokálna samospráva),
- nedostatočne otvorený priestor pre zástupcov mládeže do obecných komisií a ich prizývanie k príprave a tvorbe návrhov rozvojových projektov, resp. k ich realizácii,
- nedostatočne vytvorený národný systém zabezpečenia účasti reprezentantov vidieckej mládeže v rôznych vzdelávacích projektoch a programoch zameraných na podporu participácie mládeže a výchovy mladých miestnych lídrov.

V oblasti prístupu vidieckej mládeže k informáciám a komunikačným technológiám

- nedostatočné vytváranie, prípadne rozširovanie, možnosti prístupu k informáciám a informačným službám,
- slabé zapájanie do projektovania modelov e-governmentu

V oblasti mobility vidieckej mládeže

- sporadická účasť zástupcov mládeže v mobilityných programoch a školeniach pre animátorov mládežníckych aktivít.

V oblasti životného prostredia vidieckej mládeže

- nedostatok obecných podujatí a aktivít zameraných na zvýšenie ekologického vedomia a na zlepšenie ekologického správania mladých ľudí na vidieku (v medzigeneračnom prepojení).

V oblasti kultúry vidieckej mládeže

- nedostatok možností pre rozvoj talentovaných detí na lokálnej úrovni,
- nedostatočná účasť detí a mládeže na kultúrnom živote a podujatiach na úrovni samosprávneho kraja.

XIII. NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE

Vymedzenie obsahu

Pojem neformálne vzdelávanie⁵⁰ je v práci s mládežou pomerne novým pojmom. Niektoré z jeho dnešných charakteristík však môžeme nájsť napríklad už u J. A. Komenského, ktorý podporoval učenie cez osobnú skúsenosť „čo sa má konať, tomu sa každý musí učiť konaním“.⁵¹

Podľa internetového slovníku UNESCO sa neformálne vzdelávanie môže uskutočňovať v obidvoch prípadoch – vo vnútri aj mimo vzdelávacích inštitúcií – a môže slúžiť všetkým vekovým kategóriám. V závislosti od kontextu krajiny, môže zahŕňať vzdelávacie programy zaisťujúce gramotnosť dospelých, základné vzdelanie pre deti mimo školy, rozvíjajúce životné zručnosti, pracovné zručnosti a všeobecnú kultúru. Programy neformálneho vzdelávania nevyhnutne nesledujú nadväzný systém, môžu mať rozličnú dĺžku trvania a môžu, ale i nemusia viesť k certifikácii naučeného.⁵²

Podľa memoranda o celoživotnom vzdelávaní neformálne vzdelávanie prebieha popri hlavných prúdoch vzdelávania a odbornej prípravy a zvyčajne nie je ukončené vydaním oficiálnych dokladov. Neformálne vzdelávanie môže byť umožňované na pracovisku a v rámci aktivít občianskych združení a organizácií (napr. mládežnícke organizácie, odbory a politické strany). Môže byť umožňované aj prostredníctvom organizácií, ktoré boli vytvorené na doplnenie formálnych systémov vzdelávania (napr. výtvarné, hudobné, športové krúžky, súkromné hodiny ako príprava na skúšky).⁵³

Podľa zákona č. 282/2008 Z. z. neformálne vzdelávanie v oblasti práce s mládežou je ďalšie vzdelávanie mládeže, mladých vedúcich, mládežníckych vedúcich a pracovníkov s mládežou organizované vzdelávacími zariadeniami s cieľom získania nových vedomostí, praktických skúseností a zručností potrebných pre prácu s mládežou, ktoré umožňuje jeho účastníkom doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie.⁵⁴

Súčasná situácia

Neformálne vzdelávanie detí a mládeže na Slovensku je realizované rôznymi subjektmi, v najväčšej miere však školskými zariadeniami (najmä centrami voľného času – CVC, školskými strediskami záujmovej činnosti – ŠSZČ a i.) a detskými a mládežníckymi organizáciami. Tieto sa venujú deťom a mládeži v ich voľnom čase, na základe princípu dobrovoľnosti a záujmovosti. K 15.9.2009 na Slovensku pôsobilo v záujmových útvaroch centrách voľného času a školských stredísk záujmovej činnosti 213 173 registrovaných členov, čo predstavuje cca. 9 % mladých ľudí.⁵⁵

⁵⁰ *Proces neformálneho vzdelávania zahŕňa aj výchovu. Vzhľadom na zaužívanie pojmu neformálne vzdelávanie medzi jeho praktizovateľmi i tvorcami politik používame pojem „neformálne vzdelávanie.“*

⁵¹ *Ďalší priekopníci neformálneho vzdelávania sú podrobne analyzovaní v publikácii „Neformálne vzdelávanie detí a mládeže“, Fudaly, P; Lenčo, P.; IUVENTA 2008. Zdroj: http://www.vyskummladeze.sk/images/stories/iuventa/PRIESKUMY/PKD006/publikacia_Fudaly_Lenco.pdf*

⁵² *UNESCO Institute for Statistics Glossary.*

⁵³ *„Memorandum o celoživotnom vzdelávaní sa“ Pracovný materiál Európskej komisie, SOC/COM/00/075*

⁵⁴ *Zákon o podpore práce s mládežou č. 282/2008 Z.z. - okrem iného posúva vekovú hranicu mládeže na 30 rokov, čím sa prispôbuje celoeurópskemu trendu.*

⁵⁵ *Štatistická ročenka – zariadenie na voľný čas, ÚIPŠ, školský rok 2008/2009*

Na Slovensku bolo do roku 2008 založených zhruba 13 500 mimovládnych organizácií (MVO), ale oveľa menej ich naozaj funguje. Legislatíva SR dovoľuje zriadiť MVO, no neudeľuje povinnosť organizáciu zrušiť ak je neaktívna. Údaj o deťoch a mladých ľuďoch, ktorí sú členmi mládežníckych MVO vychádza z organizácií, ktoré žiadajú podporu svojich aktivít od Ministerstva školstva prostredníctvom grantovej schémy ADAM v roku 2008. Konkrétne to bolo 50 700 detí a mladých ľudí (ktorí sú členmi približne 40 MVO). To predstavuje 2,3% z celkového počtu mladých ľudí. Z vyššie uvedených údajov môžeme konštatovať, že miera zapojenia mladých ľudí do činností CVC a Š SZČ a mládežníckych organizácií je na úrovni približne 11 %, čo je veľmi nízka úroveň.

Jedným z najvýznamnejších krokov posledného obdobia, ktorý do veľkej miery ovplyvňuje rozvoj práce s mládežou i neformálneho vzdelávania je Zákon o podpore práce s mládežou číslo 282/2008 Z.z. ktorý je platný od 1.9.2008. Prvý krát sa v legislatíve ukotvuje neformálne vzdelávanie v práci s mládežou a vytvára rámec pre vznik a fungovanie akreditačnej komisie špecializovaných činností práce s mládežou.

V roku 2008 bol prijatý nový program finančnej podpory Ministerstva školstva SR po skratkou ADAM (aktivity detí a mládeže), ktorý je jedným z nástrojov na implementáciu štátnej politiky. Za roky 2008 a 2009 boli podporené projekty v celkovej výške 5.738.024 €. Cieľom programov je vytvorenie podmienok pre sprehľadnenie a rozšírenie systematickej a účelovo zameranej finančnej podpory aktivít pre deti a mládež mimo procesu formálneho vzdelávania. Jeden z konkrétnych cieľov je i neformálne vzdelávanie detí a mládeže. V programe ADAM 1 – Podpora systematickej práce s mládežou sa hneď prvé dva špecifické ciele zameriavajú na neformálne vzdelávanie, „podporovať realizáciu a rozvoj pravidelnej a systematickej práce s deťmi a mládežou v oblasti neformálneho vzdelávania a podporovať zvyšovanie kvality neformálneho vzdelávania, jeho kontinuitu a rozvoj.“ Neformálne vzdelávanie je cieľom i v programe ADAM 2 – Podpora projektovej činnosti zameranej na rozvoj práce s deťmi a mládežou kde prvým špecifickým cieľom programu je „podporovať inováciu v neformálnom vzdelávaní detí a mládeže“.

Od roku 2007 funguje na Slovensku program Európskej únie Mládež v akcii. Tento program podporuje myšlienku aktívneho európskeho občianstva, solidarity a tolerancie medzi mladými Európanmi a zapojiť ich do tvarovania budúcnosti Únie prostredníctvom zvýšenia ich participácie na demokratickom živote spoločnosti.

Program propaguje neformálne vzdelávanie a interkultúrny dialóg medzi európskou mládežou, povzbudzuje mobilitu mladých ľudí vnútri i mimo hraníc EU a poskytuje im možnosti rozširovať si horizonty a získavať hodnotné životné i pracovné skúsenosti. Program je otvorený všetkým mladým ľuďom vo veku od 15 do 28 rokov (v niektorých prípadoch od 13 do 30). Zapojenie mladých ľudí s nedostatkom príležitostí je jednou z kľúčových priorít. Na dosiahnutie cieľov program podporuje veľkú množstvo rôznorodých aktivít prostredníctvom piatich akcií. Tieto aktivity zahŕňujú mládežnícke výmeny, mládežnícke iniciatívy, Európsku dobrovoľnícku službu ako i školenia a možnosti sieťovania pre

mládežníckych pracovníkov a mládežníckej organizácie. Za roky 2007 – 2009 sa prostredníctvom programu podporilo 308 projektov v celkovom objeme 6.199.741 €.

V rámci programu Mládež v akcii existuje nástroj na uznanie kompetencií získaných počas projektov s názvom YOUTHPASS. Tento certifikát majú právo získať účastníci niektorých druhov projektov (mládežníckych výmen, európskej dobrovoľníckej služby či školení) v rámci programu. Významná časť tohto certifikátu je založená na sebareflexii účastníkov a neexistuje externá inštitúcia, ktorá by overovala či potvrdzovala získané kompetencie. To je zároveň najväčšou prekážkou uplatnenia a využívania tohto nástroja v celoslovenskom kontexte.

Na základe vyššie uvedeného zákona o podpore práce s mládežou vznikla Akreditačná komisia pre špecializované činnosti v oblasti práce s mládežou, ktorá začala svoje pôsobenie na jeseň 2009. Akreditačná komisia je poradný orgán Ministerstva školstva Slovenskej republiky, ktorý je zriadený za účelom poradenstva, konzultácií a posudzovania žiadostí o vydanie potvrdenia o získaní odbornej spôsobilosti na výkon špecializovaných činností v oblasti práce s mládežou. Akreditačná komisia odporúča ministerstvu vydať potvrdenie o akreditácii na výkon špecializovaných činností v oblasti práce s mládežou vzdelávaciemu zariadeniu⁵⁶. Administráciu akreditačnej komisie a funkciu tajomníka zabezpečuje IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže.

Mladí ľudia, ktorí sa zúčastňujú rôznych programov neformálneho vzdelávania skôr či neskôr nastúpia do pracovného procesu. Mnohé veci, ktoré sa naučia vedia neskôr využiť aj v pracovnej praxi. Preto je dôležité v rámci zvyšovania kvality a následného uznania neformálneho vzdelávania zapojiť aj potenciálni zamestnávateľia. Na základe prieskumu medzi vybranými zamestnávateľmi, ktorý pozostával z osobných pohovorov môžeme konštatovať, že skúsenosti získané mimo predchádzajúcich pracovných pozícií zohľadňujú hlavne u mladých ľudí, ktorí do pracovného procesu iba nastupujú (absolventi škôl). Ďalšou výzvou je i zaručiť, že deklarované neformálne vzdelávanie, ktoré si uchádzači uvedú napríklad v životopise, bude mať určitú kvalitu a bude existovať systém jej potvrdenia. To by mohlo byť dosiahnuté prostredníctvom akreditačnej komisie pre špecializované činnosti v oblasti práce s mládežou, ktorá by mala postupne akreditovať kvalitné programy neformálneho vzdelávania zameriavajúce sa na mladých ľudí.

Nemenej dôležité je však aj to, aby mladí ľudia, ktorí sa zúčastňujú rôznych aktivít a dobrovoľníckej činnosti vedeli pomenovať, čo sa reálne naučili a v budúcnosti na pohovoroch to „preukázať a vysvetliť“, ako to v ich budúcej pracovnej praxi využijú. V tomto smere je treba systematicky rozvíjať prácu organizácií, ktoré neformálne vzdelávanie poskytujú (ako sprostredkovatelia), ako i mladými ľuďmi ktorý sa do rôznych programov neformálneho vzdelávania zapájajú.

⁵⁶ Viac informácií o činnosti Akreditačnej komisie pre špecializované činnosti v práci s mládežou na <http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=4360>

V rámci stratégie uznania neformálneho vzdelávania IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže vytvorila a koordinuje pracovnú skupinu venujúcu sa uznaniu a propagácii neformálnej výchovy a vzdelávania detí a mladých ľudí – v rámci tejto skupiny spolupracuje aj so zastupiteľskými štruktúrami ako Rada mládeže Slovenska a Asociácia centier voľného času. V rámci tejto pracovnej skupiny bola identifikovaná potreba uznania v dvoch základných oblastiach: (1.) v celospoločenskej – práca s mládežou a organizované aktivity detí a mládeže sú príspevkom k ich celoživotnému vzdelávaniu a nie „iba hrou pod dozorom“ a (2.) deti a mladí ľudia účasťou na výchovno-vzdelávacích programoch nadobúdajú reálne vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú preukázateľné.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Na Slovensku zatiaľ neexistuje infraštruktúra ani systém určovania, udržania a uznania kompetencií, ktoré získavajú mladí ľudia počas neformálneho vzdelávania. Táto skutočnosť je významnou prekážkou akceptácie kompetencií, ktoré mladí ľudia získali v neformálnom vzdelávaní u inštitúcií formálneho vzdelávania či zamestnávateľov.

K potrebe väčšieho podporovania (materiálneho, politického i personálneho) systematickej spolupráce škôl a mimovládnych organizácií a teda prepájania formálneho a neformálneho vzdelávania dospeli i autori prieskumnej štúdie „Novo vytvárajúce sa potreby detí na Slovensku“.⁵⁷

Napriek tomu, že na Slovensku boli prijaté moderné legislatívne dokumenty, ktoré prispôbujú slovenskú politiku voči mládeži politickým dokumentom a aktuálnym trendom Európskej mládežníckej politiky⁵⁸ je absencia systematického rozvoja systému práce s mládežou dlhodobou slabou stránkou slovenskej mládežníckej politiky. Najväčšou slabinou je nevyužívanie potenciálu, ktorý práca s mládežou poskytuje najmä v oblasti získavania a overovania kľúčových kompetencií.

Ďalšou výzvou v oblasti neformálneho vzdelávania je absencia štandardov kvality týkajúcich sa vzdelávania jednotlivých cieľových skupín definovaných zákonom o podpore práce s mládežou (mladý vedúci, mládežnícky vedúci, pracovník s mládežou). Kým nebudú vytvorené kompetenčné profily, pomenovávajúce konkrétne kompetencie, ktoré by jednotlivé cieľové skupiny mali získať, veľmi ťažko sa bude porovnávať relevantnosť a kvalita programov neformálneho vzdelávania ako i vytvárať systém, ktorý by kvalitu garantoval.

V prípade certifikovania nadobudnutých či rozvinutých kompetencií mladých ľudí je merateľná iba časť vedomostí, zručností a postojov a keďže vo výchove ide o dlhodobý proces, ktorý svoje výsledky preukáže až po niekoľkých rokoch.

⁵⁷ Piovarčiová, T.: *Novo vytvárajúce sa potreby detí na Slovensku*, IUVENTA, 2010. Dostupné na http://www.iuventa.sk/index.php?www=sp_file&id_item=1334

⁵⁸ Zákon o podpore práce s mládežou, Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči mládeži v Slovenskej republike, Konceptia vzdelávania mladých lídrov, Konceptia rozvoja informačných a poradenských činností pre mládež..

Momentálne je snaha uznania kompetencií zameraná predovšetkým na trh práce. Nemenej dôležitá je však výchova k aktívnemu občianstvu, čo rezonuje i na európskej úrovni ako „zabudnutá úloha“.

Podľa výskumov amerického inštitútu Harvard Family Research sú kľúčové faktory úspešnosti programov neformálnej výchovy a vzdelávania detí a mládeže: prístupnosť a dlhodobosť (stavanie na možnostiach, záujmoch a potrebách detí a mladých ľudí); kvalitné programovanie (materiálne vybavenie, celková klíma, kvalitní pracovníci, vhodný program) a silné partnerstvo (s rodinou, školou a komunitou). Tieto aspekty zatiaľ mládežnícka prax v plnej miere neodzrkadľuje.

Samostatnou kapitolou v tejto problematike je nadobudnutie vedomostí, zručností a skúseností pre prácu s deťmi a mládežou neformálnou cestou, čo by malo byť zohľadnené v Národnom kvalifikačnom rámci.

XIV. VOLNÝ ČAS MLÁDEŽE

Vymedzenie obsahu

„Pojem voľný čas bežne zahŕňa odpočinok, rekreáciu, zábavu, záujmové činnosti, záujmové vzdelávanie, dobrovoľnú spoločensky prospešnú činnosť ako aj časové straty spojené s týmito činnosťami. Z hľadiska detí a mládeže do voľného času nepatrí vyučovanie a činnosti s ním súvisiace, sebaobslužné činnosti, základná starostlivosť o zovňajšok a osobné veci, povinnosti spojené s chodom rodiny, domácnosti, výchovného zariadenia, ďalšie nariadené vzdelávanie a časové straty. Súčasťou voľného času nie sú ani činnosti zabezpečujúce biologickú existenciu človeka (jedlo, spánok, hygiena, zdravotná starostlivosť).“⁵⁹

Súčasná situácia

Mladí ľudia majú počas pracovného dňa v priemere **4 hodiny** voľného času. Jeho množstvo sa však v závislosti od sociálnej aktivity líši. Najviac voľného času majú nezamestnaní mladí ľudia (7,2 hodiny) a žiaci základných (5,42 hodín) a stredných škôl (4,51 hodín). Najmenej voľného času majú ľudia ktorí pracujú, študujú na vysokej škole a ženy na materskej dovolenke.⁶⁰

Najviac svojho voľného času (54,4 %) venujú oddychu doma, kedy napr. pozerajú televíziu, počúvajú hudbu, alebo hrajú počítačové hry. Súčasná „on-line generácia“ čoraz viac času trávi v digitálnom svete, "virtualizácia života" mladej generácie na Slovensku stále rozširuje a týka sa mladých ľudí bez výraznejších rozdielov v závislosti od bydliska, veku či pohlavia.⁶¹ Druhou najčastejšou dennou aktivitou je interakcia s rovesníkmi, či už v pároch alebo v neformálnych skupinách. Aktívna záujmová činnosť je

⁵⁹ Pávková, J.: *Pedagogika voľného času*, Praha, Portál 2002

⁶⁰ Lenčo, P., Gallo, O.: *Čo si myslia mladí, ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti*, IUVENTA, 2009

⁶¹ Vrabc, N.: *ON-LINE GENERÁCIA: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*, IUVENTA 2009

u mladých ľudí zastúpená iba príležitostne. Pravidelne sa jej venuje v celoslovenskom priemere iba 15,7 % mládeže, 35,1 % ju vykonáva príležitostne. Z toho až 86,2 % tvoria deti do 14 rokov. Až 75 % adolescentov jednoznačne uprednostňuje individuálne formy, to znamená vykonávať aktivity samostatne alebo s priateľmi vo vlastnej časovej a organizačnej réžii. Takmer polovica detí a mládeže (48,4 %) sa záujmovej činnosti nevenuje vôbec.⁶²

Mladí ľudia sú vo svojom rozhodovaní o tom, čo budú robiť vo voľnom čase relatívne autonómni. Až 75,1 % sa rozhodujú samostatne, na základe svojho vlastného úsudku, alebo sa zvyknú poradiť s niekým iným (rodičia, priatelia, partner, partnerka). Učitelia majú na spôsob trávenia voľného času mladých ľudí malý, respektívne minimálny vplyv (1,66 z 1-5, pričom 1 je najmenší).²

Primárnym zdrojom informácií o možnostiach prežívania voľného času sú pre mladých ľudí ich priatelia a spolužiaci (až 70 %), hlavne pri žiakoch základných a stredných škôl. Druhým najdôležitejším zdrojom informácií je internet (63,6 %), nasledovaný novinami a časopismi (48 %), školou (45%) a rodičmi (42%), ktorých ako zdroj informácií využívajú najmä mladí ľudia vo veku 13 – 17 rokov.

Približne polovica mladých ľudí vo veku od 13 – 27 rokov nevie, či v ich okolí vyvíjajú aktivity mimovládne organizácie (46,9 %), nízkoprahové zariadenia a otvorené kluby (47,2%) a pastoračné centrá alebo zborové domy (39,3%). S ohľadom na veľkosť sídla sa ukazuje, že lepší prehľad o MVO majú mladí ľudia z menších miest a obcí - nižšia neznalosť pôsobenia oproti priemeru MVO je (32,7%) a naopak najvyššia u respondentov z veľkých miest (55,8%).

Na základe odpovedí mladých ľudí môžeme usudzovať, že sieť zariadení a možností pre aktívne prežívanie voľného času je relatívne dobrá. Až 90% mladých ľudí uviedlo, že v ich bezprostrednom okolí sa nachádzajú športoviská, ihriská a parky. O niečo menej (84%) sú dostupné možnosti získavania informácií, a to najmä knižnice a informačné centrá. Možnosť prežívať voľný čas v škole v podobe školských klubov detí a rozličných krúžkov uviedli tri štvrtiny respondentov (77%). Aktivity kultúrneho vyžitia sú dostupné takmer 70% mladých ľudí. Ďalšie vzdelávanie a základné umelecké školy reflektuje vo svojom bezprostrednom okolí 65% mladých ľudí. Centrá voľného času pôsobia v blízkosti 56% respondentov. Z týchto možností mladí ľudia najviac využívajú možnosti športových aktivít, kultúrneho vyžitia, získavania informácií v knižniciach alebo informačných centrách. Menej využívajú školské kluby alebo inštitúcie ďalšieho vzdelávania a takmer vôbec nevytvávajú základné umelecké školy, nízkoprahové zariadenia a otvorené kluby, centrá voľného času, služby mimovládnych organizácií a aktivity pastoračných centier a zborových domov.

Organizácie, ktoré poskytujú možnosti prežívania voľného času, sa vo svojej ponuke a aktivitách nedostatočne zameriavajú na žiakov základnej školy a študentov strednej školy, ktorí majú relatívne dostatok voľného času a často si ho nevedia vyplniť aktivitami, čo môže viesť k zbytočnej pasivite alebo

⁶² Piovračiová, T. a kol.: *Novo vytvárajúce sa potreby detí na Slovensku*, IUVENTA, 2010

v krajnom prípade k rôznym sociálno-patologickým javom. Na druhej strane mladí ľudia, ktorí už majú vlastnú rodinu, pociťujú veľký nedostatok voľného času. Ukázalo sa, že voľný čas pre nich znamená najmä oddych s priateľmi a rodinou

Z prieskumnej štúdie „Novo vytvárajúce sa potreby detí na Slovensku“ ktorá sa zameriava na deti a mladých ľudí do 15 rokov aj pre túto cieľovú skupinu okrem škôl a školských zariadení voľnočasové aktivity poskytujú aj rôzne mimovládne a súkromné organizácie. Podľa vyjadrení respondentov z tejto cieľovej skupiny ponuka voľnočasových aktivít nie vždy reflektuje potreby a záujmy súčasných detí a mladých ľudí. Pre mnohé školopovinné deti atraktívne prežívanie voľného času býva cenovo ťažko dostupné, rodičia si nemôžu dovoliť ich financovať.

Narozdiel od mladých ľudí, kde je dostupnosť športovísk a ihrísk vysoká, pri deťoch sa prístup zhoršuje. Dôvodom často býva rušenie ihrísk, spoplatňovanie ich návštev či obmedzovanie širokej základne práce s mladými športovcami (napríklad u hokejistov). Potrebu všetkých detí je trávenie voľného času. Ponuka na jeho trávenie však často reflektuje len potreby nadaných detí, ktoré sa danému odboru, športu, umeniu plánujú venovať profesionálne. Príležitosti pre všestranný pohybový či umelecký rozvoj, možnosti venovať sa týmto činnostiam len pre radosť sú dnes viac limitované. Športovanie detí a mládeže mimo vyučovania je jednou z priorít štátnej podpory v oblasti športu. Ministerstvo školstva SR legislatívne upravilo podporu športovania detí a mládeže mimo vyučovania⁶³ a podporuje športovanie detí a mládeže v rámci uskutočňovania rozvojových projektov a programov a organizovaním a financovaním školských športových súťaží na medzinárodnej, celoštátnej a regionálnej úrovni.

V súvislosti s novými možnosťami detí vzdelávať sa, majú mnohé deti takmer všetok voľný čas vyplnený organizovanou činnosťou, plnením školských a domácich povinností. **U mnohých detí sa stráca čas na prirodzenú voľnú hru, samostatne vybraný a organizovaný čas.**

V pôsobení školy sa v súčasnosti prejavuje jej absencia v roli tradičného sprostredkovateľa trávenia voľného času detí. Z prieskumu vyplynulo, že rodičia majú predstavu pravidelných krúžkov pre deti, ktorú školy v adekvátnej miere neposkytujú. V školách nie sú propagované voľnočasové aktivity občianskych združení. Školy často náhodne spolupracujú s inštitúciami v komunite, chýbajú im stratégie na rozvoj spolupráce pri vytváraní deťom priateľskej komunity. Ponuka trávenia voľného času je pre deti málo atraktívna. Deti zdôrazňujú chýbanie aktivít, pri ktorých môžu osobne poznávať nových ľudí, nové prostredia, vyberať si aktivity a činnosti.

Financovanie aktivít neformálnej výchovy a vzdelávania detí a mládeže je na relatívne dobrej úrovni. Financie prichádzajú do tohto sektora z Ministerstva školstva SR (program finančnej podpory ADAM) a ďalších ministerstiev (najmä Ministerstva kultúry SR a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR), od obcí, cirkví, zo súkromnej sféry a na mnohé aktivity prispievajú samotní účastníci resp. ich rodičia. Otázne však naďalej ostávajú vzdelávacie poukazy, ktoré do systému prinášajú nerovnováhu

⁶³ Zákon č. 300/2008 Z. z. o organizácii a podpore športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 15

tým, že sú určené iba istej skupine prijímateľov, nehovoriac o tom, že sú zneužívané na druhotné financovanie škôl, kedy vznikajú krúžky s „čiernymi dušami“, žiaci tieto poukazy ani nevideli, neboli im odovzdané a neboli informovaní o možnosti použiť ich v iných školských zariadeniach napr. v centrách voľného času. Takto, dobrá myšlienka – financovať záujmové aktivity žiakov, nenaplnila svoj potenciál. Ďalším problémom krúžkov v škole je, že ich väčšinou vedú pedagogickí zamestnanci v kategórii učiteľ a nie pedagogickí zamestnanci v kategórii vychovávateľ.. Systém vzdelávacích poukazov, ako je nastavený v súčasnosti je vysoko neefektívny.⁶⁴

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Ponuka voľnočasových aktivít pre celú rodinu je stále nedostatočná. Veľký, nevyužitý potenciál je hlavne v mladých ľuďoch, ktorí sú nezamestnaní, len minimum organizácií sa usiluje o ich zapojenie ako dobrovoľníkov.

Na rozhodovanie mladých ľudí o tom, čo budú vo svojom voľnom čase robiť majú najväčší vplyv osoby, ktoré sú im emocionálne najbližšie (rodičia, priatelia, partneri). Organizácie poskytujúce možnosti aktívneho prežívania voľného času sa pri informovaní o aktivitách zameriavajú priamo na mladých ľudí. Ostatné cieľové skupiny, ktoré rozhodovanie mladých ľudí ovplyvňujú zostávajú mimo priorít organizácií.

Chýba ponuka pre mladých ľudí, v rámci ktorej by si mohli sami organizovať a plánovať voľný čas. Prevažujú ponuky, ktoré sú už vopred definované a tematicky orientované. Tiež bude potrebné venovať viac pozornosti terénnej sociálnej práci a terénnej práci s mládežou.

Na členskom princípe sa aktivít detských a mládežníckych organizácií i školských zariadení zúčastňuje iba približne 11% mladých ľudí. Dôvodom môže byť nedostatočná propagácia možností členstva v organizáciách a školských zariadeniach, alebo nedostatočné pokrytie priorít a záujmov mladých ľudí a tým ich nízka motivácia k členstvu. Ďalšou významnou skutočnosťou môže byť nezáujem mladých ľudí byť členmi rôznych inštitúcií.

Systematická spolupráca škôl a MVO pri zabezpečovaní programov a činností v súvislosti s vyučovaním, spoločenským životom školy i voľnočasových aktivít mimo školy je nedostatočná. Často krát sa plánovaní a navrhovaní aktivít nedostatočne zohľadňujú aktuálne potreby mladých ľudí ako aj ich finančná situácia. Podobné závery môžeme pozorovať aj vo výskumných štúdiách ÚIPŠ.

Systém vzdelávacích poukazov, ktorý predstavuje významnú časť zdrojov v oblasti financovania voľnočasových aktivít je nastavený neefektívne. Neumožňuje priame a samostatné rozhodnutie žiaka, ako ho využiť – či v škole, centre voľného času alebo mimovládnej organizácií. Zároveň neexistuje ani spôsob, ktorý by zaručil kvalitu poskytovaných aktivít krytých vzdelávacími poukazmi a ich prepojenia so štátnou politikou mládeže.

⁶⁴ Iniciatívny materiál Odboru detí a mládeže Ministerstva školstva SR: *Koncepcie efektívnejšieho využívania vzdelávacích poukazov v oblasti neformálneho vzdelávania detí a mládeže, máj 2009*

Chýbajú štúdie, ktoré umožnia hlbšie a detailnejšie pochopenie súvislostí, ktoré ovplyvňujú prežívanie voľného času mladými ľuďmi ako aj vhodné formy a nástroje pre efektívnejšie informovanie mladých ľudí o možnostiach prežívania voľného času. Na Slovensku stále absentuje pravidelné mapovanie činnosti detských a mládežníckych organizácií v oblasti neformálneho vzdelávania, participácie a dobrovoľníctva v organizáciách, ktoré sa z rôznych dôvodov nezapájajú do systémov štátnej podpory.

XV. KULTÚRA

Vymedzenie obsahu

Kultúra je komplexný celok zahŕňajúci poznanie, vieru, umenie, morálku, zákony, zvyky a ostatné spôsobilosti a návyky, ktoré človek získava ako člen spoločnosti.⁶⁵ Kultúrne kompetencie (kultúrne povedomie a vyjadrovanie sa) v sebe zahŕňajú kreatívne vyjadrovanie myšlienok, skúseností a emócií prostredníctvom médií, vrátane hudby, scénických umení, literatúry a výtvarného umenia.⁶⁶

Oblasť kultúry je významnou oblasťou štátnej politiky a má výrazný podiel na formovaní a vzdelávaní mladých ľudí. Napomáha k rozvoju interkultúrnych kompetencií, k pochopeniu vlastnej kultúry a identity, podporuje otvorený dialóg a tolerančný prístup voči inakosti, čím zasahuje aj do oblasti menšinovej politiky.

Súčasná situácia

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (ďalej MK SR) patrí k najvýznamnejším hráčom pri realizácii štátnej politiky v oblasti kultúry. Počas uplynulého obdobia sa MK SR zameriavalo na dve základné úlohy v tematickej oblasti kultúra a mládež.

Jednou z úloh bola podpora kultúrnych aktivít detí a mládeže patriacich k národnostným menšinám a k znevýhodneným skupinám obyvateľstva prostredníctvom grantového systému Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

V rámci plnenia tejto úlohy boli zrealizované tvorivé dielne pre rómske deti a mládež, Letné tábory pre rómske deti a mládež, projekty pre deti a mládež z marginalizovaných rómskych komunít, ako aj projekty pre deti a mládež so zdravotným postihnutím napríklad Výtvarný salón pre deti a mládež s mentálnym postihnutím, Radničkine trhy či Jašidielňa.

Druhou úlohou ktorú si MKSR stanovilo, bolo rozvíjanie estetického potenciálu detí a mládeže vrátane využitia rozmanitých foriem neformálneho vzdelávania prostredníctvom organizácií, ktoré sa nachádzajú v zriaďovateľskej pôsobnosti MK SR a to cez realizáciu rôznych interaktívnych výstav, tvorivých dielní,

⁶⁵ Uvedená definícia je použitá len pre potreby prezentovanej správy. V praxi existuje niekoľko definícií, nie je prijatá jedna univerzálna.

⁶⁶ Dokument Klúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie- Európsky referenčný rámec tvorí prílohu k odporúčaniu Európskeho Parlamentu a Rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie, ktoré bolo 30. decembra 2006 zverejnené v Úradnom vestníku Európskej únie číslo L394. 23.3.2010 z http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf

lektorských výkladov a vzdelávacích aktivít v týchto inštitúciách. Medzi organizácie, ktoré vykonávali nariadenia MKSR patria najmä knižnice, galérie, múzeá ako aj Národné osvetové centrum.

Do realizácie rôznych podujatí sa zapojila Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebandu, ktorá realizovala interaktívne podujatia pre deti a mládež. Úloha bola plnená tiež prostredníctvom Štátnej vedeckej knižnice v Prešove, Slovenského národného múzea, Slovenskej národnej galérie. Do plnenia úloh sa zapojilo aj Múzeum kultúry Rómov na Slovensku, ktoré sprístupnilo verejnosti vo februári 2009 stálu expozíciu Romano drom - cesta Rómov ako jedinú svojho druhu v SR. Múzeum židovskej kultúry, realizovalo a realizuje edukačný program pre mládež s názvom Knižnica zachránených pamätí.

Múzeum SNP v Banskej Bystrici zorganizovalo cykly prednášok a besied na témy z novodobej histórie 20. storočia, ktoré tematicky korešpondujú s obsahom Stálej expozície Múzea SNP „Slovensko v protifašistickom hnutí odporu Európy v rokoch 1939-1945.

Výrazným a pozitívnym krokom v oblasti podpory mládeže prostredníctvom kultúrno-umeleckých aktivít je realizácia dlhodobého projektu Škola v múzeu, určeného pre deti a mládež zo základných a stredných škôl. Tento projekt, vznikol na pôde SNM v roku 2005 a aj v rokoch 2008/2009 umožnil deťom a mladým ľuďom získať skúsenosť z oblasti neformálneho vzdelávania prostredníctvom umenia. Škola v múzeu je súbor špeciálnych aktivít a programov, ktorých cieľom je rozvoj vzdelávacieho potenciálu múzea. Projekt stavia na špecifikách poznávania v múzeu, na neformálnosti tohto prostredia so snahou vytvoriť pre deti a mladých ľudí priestor na hru, interakciu, experiment, zábavu a diskusiu.⁶⁷

Svoju špecifickú úlohu v rámci podpory zohráva aj grantový program Kultúrne poukazy, ktorý je určený pre žiakov základných škôl, pre študentov stredných škôl a pre pedagogických pracovníkov.

Ciele programu Kultúrne poukazy vychádzajú z aktuálneho stavu kultúry na Slovensku pričom zohľadňujú legislatívnu, inštitucionálnu, ako aj ekonomickú situáciu. Medzi hlavné ciele patrí podpora vzťahu detí a mládeže a ich pedagógov ku kultúrnym hodnotám, vytvorenie podmienok pre aktívnu účasť kultúrnych inštitúcií vo výchove a vzdelávaní školskej mládeže, podpora konkurencie medzi kultúrnymi inštitúciami s cieľom zvýšenia kvality ich činnosti. Z hľadiska hodnotenia uplynulých rokov je potrebné skonštatovať, že kultúrne poukazy sa využívajú, napriek tomu však inštitúcie nezaznamenali zvýšený počet návštevníkov.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

V aktuálnych legislatívnych dokumentoch, ktoré sa zaoberajú kultúrou sú deti a mládež brané ako jedna zo skupín obyvateľstva aj keď so špecifickými potrebami. Ako v mnohých iných oblastiach aj v tejto chýba väčšia koordinácia rezortov kultúry a školstva, ktoré najviac ovplyvňujú rozvoj tejto oblasti, absentuje jasné finančné zabezpečenie ako aj koncepčný prístup štátu a verejných inštitúcií k problematike kultúry a mládeže, k otázke dostupnosti kultúry a k podpore mládežníckych aktivít

⁶⁷ <http://www.snm.sk/?lang=svk&org=0§ion=skola>, 24.3.2010

v oblasti umenia a kultúry. Celkovo absentuje podpora alternatívnej scény mladých a k orientácii na konzumnú kultúru v skupine detí a mládeže.

XVI. ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL

Vymedzenie obsahu

Zdravie je hodnota, ktorá závisí od vnútorných predpokladov jedinca, vplyvov prostredia a sociálnych podmienok, od úrovne a dostupnosti systému zdravotnej starostlivosti, ale je aj hodnotou, ktorú každý človek rozvíja predovšetkým vlastným pričinením. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO)⁶⁸ definuje zdravie ako „stav kompletnej fyzickej, duševnej a sociálnej pohody a nielen ako stav neprítomnosti choroby a slabosti“. So zdravím úzko súvisí zdravý životný štýl, k čomu prispieva strava, dostatok pohybu, minimalizácia stresu a rôznych závislostí.

So zdravím a životným štýlom súvisí aj zdravotná starostlivosť, ktorá sa uskutočňuje v rovine preventívnej aj terapeutickej. Zdravotná starostlivosť o mladých ľudí je zameraná najmä na vykonávanie preventívnej starostlivosti, ktorá pomáha znížiť výskyt niektorých infekčných ochorení na zanedbateľné minimum. Súčasťou tejto starostlivosti je aj očkovanie, správna výživa, hygiena a sledovanie optimálneho psychosomatického vývoja mladých ľudí.⁶⁹

Právna podpora zdravia a zdravého životného štýlu

Vláda Slovenskej republiky schválila viacero koncepcií a programov súvisiacich aj so zdravím a životným štýlom mladých ľudí: Koncepcia štátnej politiky zdravia Slovenskej republiky,⁷⁰ Národný program starostlivosti o deti a dorast v SR na roky 2008–2015⁷¹, Národný program podpory zdravia, podpora zdravia v 21.storočí⁷², Národný program duševného zdravia⁷³, Stratégia prevencie drogových závislostí v sociálnej oblasti na obdobie 2008–2010⁷⁴, Národný program prevencie obezity⁷⁵ a iné dokumenty.⁷⁶ Sú odrazom implementácie Európskej stratégie v tejto oblasti a stanovujú úlohy štátu v nej. Situácia je monitorovaná prostredníctvom čiastkových alebo celonárodných prieskumov.⁷⁷

⁶⁸ Zdroj: www.who.sk, Svetová zdravotnícka organizácia je špecializovaná agentúra Organizácie spojených národov, ktorá má vedúce postavenie v oblasti verejného a globálneho zdravia.

⁶⁹ Vo vyspelých spoločnostiach sa nielen v medicínskych, ale i v laických kruhoch všeobecne akceptuje názor, že zdravie spoločnosti z 20% ovplyvňuje vonkajšie prostredie, z 20% genetické faktory, z 10% zdravotníctvo a až z 50% životný štýl.

⁷⁰ http://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=56

⁷¹ [http://www.health.gov.sk/redsys/rsi.nsf/0/ea2d7629a0d969a9c12573d000441f96/\\$FILE/vlastnymat.doc](http://www.health.gov.sk/redsys/rsi.nsf/0/ea2d7629a0d969a9c12573d000441f96/$FILE/vlastnymat.doc),

⁷² <http://www.szu.sk/ine/verejnezdravotnictvo/hppz.htm>

⁷³ http://www.integradz.sk/library/documents/Konferencia%202005/Nawka_P_NPDZ.pdf,

⁷⁴ http://www.zemsmemy.qsh.eu/images/dokumenty/koordinatori_prevencie/strategia_prevencie_drogovych_zavislosti.do

⁷⁵ <http://www.bedekezdravia.sk/?main=article&id=412>

⁷⁶ Národná správa o stave implementácie NEHAP III v Slovenskej republike

([http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/874868BA517A8FE6C12573B0004BAE09/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/874868BA517A8FE6C12573B0004BAE09/$FILE/Zdroj.html)),

Národný program prevencie HIV/AIDS v SR na obdobie 2009–2012

(http://www.hivaidssk/files/NP_prevencie_HIV-AIDS_v_SR_2009-2012.doc),

Národná protidrogová stratégia na obdobie 2009–2012, (<http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=739>),

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008–2010

(<http://www.socialnainkluzia.gov.sk/si/index.php?SMC=1&id=158>).

Národný akčný plán pre problémy s alkoholom na roky 2006–2010

⁷⁷ Ide najmä o prieskumy regionálnych úradov verejného zdravotníctva napr. „Monitoring životného štýlu stredoškolskej mládeže“, ktorý spracoval databázu údajov v rámci parciálneho projektu z Bratislavského kraja. Témy prieskumu: oblasť rodiny, školy, voľného času a záľub, vnímania stresu, vlastného zdravia, stravovacích návykov, otázky sebazpoznania a riešenia rôznych problémov v živote, partnerských vzťahov a sexuality, životných hodnôt a postojov a predovšetkým oblasť závislostí, ako fajčenie, konzumácia alkoholu, hranie na výherných automatoch, zneužívanie liekov a drog. Reprezentatívny prieskum Monitoring životného štýlu stredoškolskej mládeže v SR začlenený do Národného programu podpory zdravia v rámci hlavného projektu Podpora zdravia detí

Kľúčoví hráči

Do oblasti zdravia a zdravého životného štýlu vstupuje viacero subjektov. Okrem Ministerstva zdravotníctva SR (ÚVZ a RÚVZ) sú to, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR, Ministerstvo poľnohospodárstva SR, Generálna prokuratúra, ZMOS, Štátny pedagogický ústav, rôzne mimovládne organizácie ako napr. Liga za duševné zdravie a mnohí ďalší.

V rámci SR sú na všetkých regionálnych úradoch verejného zdravotníctva zriadené poradne zdravia. Hlavným cieľom poradenských centier je poskytovanie komplexných poradenských služieb smerujúcich k upevneniu zdravia úpravou životného štýlu. Okrem základných poradní sú verejnosti poskytované aj služby nadstavbových poradní, ktoré sú zriaďované podľa personálnych a finančných možností jednotlivých RÚVZ. Najpočetnejšie sú zastúpené nadstavbové poradne zdravej výživy. Poradne pre optimalizáciu pohybovej aktivity pracujú v rámci 17 RÚVZ.

Metodika a vzdelávanie v oblasti zdravia

Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky v spolupráci so Združením miest a obcí Slovenska realizoval koncom roka 2009 školenia formou prednášok predstaviteľov mestských a miestnych samospráv v Bratislavskom samosprávnom kraji o kompetenciách predstaviteľov vyšších územných celkov, obcí a miest v oblasti kontroly užívania alkoholu u detí a dorastu a fajčenia. Prednášky boli podporené aj publikačnými materiálmi k danej tematike.

V Národnom programe starostlivosti o deti a dorast v Slovenskej republike na roky 2008-2015 v kapitole úrazy a prevencia násilia Sekcia zdravia Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky v spolupráci s hlavnými odborníkmi Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky pre pediatriu, psychológiu, všeobecné lekárstvo pre deti a dorast s Prezidiom policajného zboru Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a s Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky vypracovala Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o postupe poskytovateľov zdravotnej starostlivosti pri oznamovaní prípadov podozrenia zo sexuálneho zneužívania osôb do 18 rokov. Odborné usmernenie špecifikuje príznaky sexuálneho zneužívania dieťaťa, stanovuje postup pri diagnostike, postup v prípade nesúhlasu rodiča s vyšetrením dieťaťa. Predkladá chronológiu jednotlivých krokov ohlasovania prípadov polícii a zbavenia mlčanlivosti zdravotníckeho pracovníka pre spoluprácu s policajným orgánom. Odborné usmernenie stanovuje lekárovi, ktorý zistil podozrenie zo sexuálneho zneužívania dieťaťa preukázateľne odoslať všeobecnému lekárovi pre deti a dorast, ktorý má dieťa v zdravotnej starostlivosti, správu o vyšetrení dieťaťa s uvedením poznámky o nahlásení prípadu podozrenia polícii.

a mládeže, ktorý bol vykonaný na stredných školách a zúčastnilo sa ho celkom 10 283 respondentov z gymnázií, stredných odborných škôl a stredných odborných učilíšť z 8 krajov Slovenska, pričom počet chlapcov bol 5301 a dievčat 4982. Monitorované boli oblasti ako rodina, škola, voľný čas a záľuby, stres, zdravie, stravovanie, sebaopoznanie a riešenie problémov, partnerské vzťahy a sexualita, životné hodnoty a postoje a závislosti. ⁷⁷

V súvislosti s vypracovaným Metodickým pokynom Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na monitorovanie fyzickej aktivity detí a dorastu vrátane monitorovania stavu pohybového aparátu, zdravotne oslabených a zdravotne postihnutých detí a dorastu sa zrealizoval takýto monitoring prostredníctvom poverených pracovníkov regionálnych úradov verejného zdravotníctva dotazníkovou formou a antropometrickým meraním zdravých detí a dorastu v jednom 8-ročnom gymnáziu z každého vyššieho územného celku a postihnutých detí a mládeže v špeciálnych školách každého vyššieho územného celku. Spracované výsledky monitoringu fyzickej aktivity a stavu pohybového aparátu budú použité ako podklady na realizáciu preventívnych programov v oblasti fyzickej aktivity detí v školách a školských zariadeniach ako účinného prostriedku podpory fyzického a mentálneho zdravia.

V rámci prevencie úrazov u detí a dorastu v Slovenskej republike v roku 2009 boli v gescii občianskeho združenia Rescue team Slovakia za medzirezortnej podpory a spolupráce s kanceláriou WHO pri MZ SR prijaté ďalšie opatrenia.

Štátny pedagogický ústav prijal úlohu vytvoriť voliteľný preventívno-vzdelávací predmet „Mladý záchranár“ pre prvý stupeň základných škôl. Cieľom je z tohto predmetu vytvoriť povinný predmet a plnohodnotne podchytiť všetky deti a predmet rozšíriť aj na druhý stupeň základných škôl a na stredné školy.

Spustenie špecializovaného záchranárskeho portálu na doméne www.112.sk vytvorilo predpoklady pre sieťovanie subjektov, občanov, škôl, záchranných zložiek v krízových situáciách. Portál poskytuje vzdelávanie širokej verejnosti v oblasti prevencie úrazov, násillia, kriminality, návykových látok a riešenie krízových situácií. V tejto oblasti je nápomocný aj portál www.mladyzachranar.sk, ktorý sprostredkúva žiakom základných škôl a študentom stredných škôl základy záchranárstva.

V publikačnej podobe boli vydané závery prieskumu „Európsky školský prieskum o alkohole a iných drogách (ESPAD) v Slovenskej republike“, ktorej obsahom sú výsledky ďalšieho opakovania prieskumu užívania legálnych a nelegálnych drog u študentov stredných škôl, 8-ročných gymnázií a žiakov 9. ročníkov základných škôl, ktorý sa konal v nadväznosti na predchádzajúce celoeurópske školské prieskumy. Prieskum sa zrealizoval na vzorke takmer 11 tisíc žiakov 9. tried základných škôl a študentov štyroch ročníkov stredných škôl z celého Slovenska.

Podobne sa uskutočnil opätovný zber údajov o užívaní legálnych a nelegálnych drog u študentov vysokých škôl. Reprezentatívnu vzorku tvorilo približne 4000 vysokoškolákov z vybraných fakúlt v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove, Trenčíne, Trnave a Žiline tak, aby prieskum pokryl celé územie Slovenska. Začiatkom roka 2009 bola spracovaná záverečná správa k prieskumu ESPAD 2008⁷⁸. Prieskum ukázal, že pre oblasť fajčenia sa situácia nepriaznivo zmenila najmä u mladých dievčat zo stredných škôl vo veku 15-18 rokov. Od roku 1995 u nich stúpa incidencia fajčenia významnejšie ako u chlapcov, pričom v roku 2007 uviedlo pravidelné denné fajčenie 35% chlapcov a až

⁷⁸ **Zdroj:** www.uvzsr.sk, Zneužívanie návykových látok (alkohol, tabak, drogy) u detí a mládeže na Slovensku http://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=99%3Aprogramy-a-projekty-odboru-hygieny-deti-a-mladee&catid=36%3Aorganizana-truktura&Itemid=1

38% dievčat. Podobné závery boli zaznamenané aj v oblasti požívania alkoholu a stúplo percento mladých ľudí, ktorí uvádzajú častú konzumáciu alkoholu. Analýza zneužívania nelegálnych drog u študentov vysokých škôl ukázala nárast ich konzumácie u oboch pohlaví. Užitie LSD a halucinogénov vzrástlo rovnako ako užívanie extázy.

Kampaň Vyzvi srdce k pohybu iniciovala Svetová zdravotnícka organizácia a na Slovensku ju realizujú regionálne úrady verejného zdravotníctva a Úrad regionálneho zdravotníctva SR. Uskutočňuje sa v rámci programu CINDI zameraného na redukciiu chronických neinfekčných a srdcovo-cievnych ochorení. Cieľom kampane je zvýšiť informovanosť obyvateľstva o význame pohybovej aktivity v prevencii chronických neinfekčných ochorení a propagovanie minimálneho objemu a intenzity pohybovej aktivity, ktorá môže byť efektívna pri priaznivom ovplyvnení zdravia jedinca.

V súčasnej dobe sa v rámci Národného programu starostlivosti o deti a dorast v Slovenskej republike na roky 2008 až 2015 pripravujú edičné materiály a programy aj proti negatívnym javom, akými sú šikanovanie, agresivita, suicidálne činy a užívanie návykových látok.

Ako jedna z foriem, ktorej cieľom bolo zaujať mladých ľudí, bola aj celoslovenská literárna súťaž na tému „Zdravie mladých ľudí mojimi očami“, ktorú vyhlásil Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. Stredoškóľáci si mohli vybrať zo štyroch podtém: Zdravá strava pre zdravý život; Pohyb ako podmienka zdravého životného štýlu; Sociálne prostredie, vzťahy a duševné zdravie ako predpoklad celkového zdravia; Tabak, alkohol, a drogy ako nepriatelia zdravia. Cieľom súťaže bolo motivovať mladých ľudí k zamysleniu sa nad vlastným zdravím, nad tým, čo je pre ich fyzické i psychické zdravie škodlivé, uvedomiť si následky svojho správania sa v tejto oblasti tak pre seba, ako i pre svoje okolie. Súťaž mala výchovný charakter a mala stimulovať mladých ľudí, aby si uvedomili chyby v zdravotnom správaní sa k sebe i k ostatným ľuďom a na základe toho zmenili svoj životný štýl. Závery ukázali, ako mladí ľudia vnímajú problematiku ochrany vlastného zdravia. Súťaže sa zúčastnilo 218 študentov vrátane študentov so zdravotným postihnutím.

O stave drogovej problematiky v SR pravidelne informuje Výročná správa o stave drogovej problematiky na Slovensku a Výročná správa o stave drogovej problematiky v Európe⁷⁹. Zo správy vyplýva, že narastá konzumácia všetkých druhov drog vo vekovej skupine 15-19 rokov, pričom najvýznamnejší nárast je pri marihuane. Špecifickým regiónom na Slovensku zostáva hlavné mesto Bratislava a jeho okolie. Špecifikum spočíva aj v geografickej polohe a v trojnásobne vyššej koncentrácii problémových užívateľov drog ako v iných regiónoch Slovenska. Výskyt HIV je medzi ľuďmi injekčne užívajúcimi drogy nízky. Výskyt hepatitídy typu C je aj v roku 2008 medzi ľuďmi injekčne užívajúcimi drogy tradične vysoký.

Podľa Výročnej správy EMCDDA 2009, týkajúcej sa stavu drogovej problematiky v Európe vyplýva, že Slovensko patrí k 7 krajinám, kde viac ako 40% užívateľov drog začína s injikáciou pred 25 rokom (na

⁷⁹ Zdroj: www.infodrogy.sk

porovnanie v 11. európskych krajinách začína menej ako 20% užívateľov s injekciou pred 25 rokom). Väčšina krajín uvádza odhady celoživotnej prevalencie pre užívanie halucinogénnych húb v rozpätí od 1% - 4%, pričom Slovensko (4%) a Česká Republika (7%) uvádzajú vyššie úrovne.

Ministerstvo pôdohospodárstva SR je jedným zo subjektov, ktoré svojimi opatreniami taktiež prispieva k rozvoju oblasti zdravia detí a mládeže SR. Jedným z takýchto opatrení je program „Školské mlieko“. Od roku 1989 klesla spotreba mlieka a mliečnych výrobkov z 220 kg na osobu a rok na súčasnú úroveň 152 kg, pričom odporúčaná ročná spotreba podľa odborníkov na výživu je 220 kg. S touto nízkou spotrebou mlieka sa Slovensko zaraďuje na posledné priečky v Európe. Finančné prostriedky na dodávanie mlieka a mliečnych výrobkov žiakom v školách poskytuje Európska únia a Slovenská republika zo štátneho rozpočtu. Program sa realizuje na Slovensku od roku 2004. Na začiatku implementácie programu sa mohli zapojiť materské a stredné školy, od školského roku 2008/2009 je program otvorený aj pre stredné školy. O zvyšovaní úspešnosti programu Školské mlieko svedčí aj to, že na začiatku sa do programu zapojilo 100 škôl a v roku 2008/2009 1 239. V školskom roku 2004/2005 sa distribuovalo 141 tisíc kg mliečnych výrobkov s finančnou podporou 59 tisíc eur (prostriedky EÚ aj SR). V školskom roku 2008/2009 sa poskytlo 2 003 tisíc kg výrobkov s podporou 1 277 tisíc eur. Denná dávka na dieťa, žiaka alebo študenta je 0,25 l mlieka alebo mliečného výrobku.

Prehľad čerpania finančných prostriedkov cez program od roku 2004

školský rok	množstvo v tis. kg	Počet zapojených škôl cca	Finančné prostriedky v EUR		spolu
			zo štátneho rozpočtu	z EÚ	
2004/2005	141	100	26 977	32 407	59 384
2005/2006	1 137	650	266 398	259 716	526 114
2006/2007	1 343	820	286 523	252 178	538 701
2007/2008	1 877	1004	612 640	365 166	977 807
2008/2009	2 003	1239	914 301	363 571	1 277 872

Cieľom programu „Školské ovocie“ je zmena stravovacích návykov detí, najmä zvýšenie konzumácie ovocia a zeleniny, prevencia obezity ale aj podpora domácej produkcie ovocia. Školské ovocie sa distribuuje do škôl, ktoré sa zapoja do programu formou desiaty. Program podpory dodávok ovocia a zeleniny do škôl sa realizuje na celom území SR, pričom prihlasovanie škôl je na dobrovoľnom základe. Cieľová skupina predstavuje deti vo veku 3 – 15 rokov. Realizácia programu dodávok je podľa Národnej stratégie SR pre program podpory spotreby ovocia a zeleniny u detí a žiakov v školách naplánovaná na obdobie troch školských rokov (2009 – 2012). Dodávky sú zabezpečované v rámci celého školského roka, so zohľadnením sezónnosti a dostupnosti domácej produkcie. Každá škola, ktorá sa zapojí do programu, by mala poskytnúť žiakom najmenej jedenkrát týždenne čerstvé ovocie alebo zeleninu formou desiaty. Žiak by mal súčasne dostať informácie o obsahu vitamínov, minerálnych

látok a o konkrétnom priaznivom pôsobení na ľudský organizmus. Počet zapojených materských a základných škôl, ktoré poskytujú ovocie a zeleninu pre 187 123 detí je 99.

Aktivity mimovládnych organizácií v oblasti zdravia a zdravého životného štýlu na Slovensku

Na Slovensku existuje viacero mimovládnych organizácií, ktoré majú vo svojich cieľoch, ako jednu z priorít, sledovanie mentálneho zdravia, či zdravého životného štýlu mládeže a podporu takých programov a projektov, ktoré majú vzdelávací ale aj poradenský charakter.

OZ INTEGRA

Diskusie v oblasti duševného zdravia ľudí s duševnou poruchou prebiehali s mladými ľuďmi na vybraných stredných školách v okresoch Michalovce, Sobrance a Trebišov ako podpora Programu EÚ 2005 - podpora aktívneho občianstva s názvom „Vybudovanie siete pre sociálnu integráciu ľudí s duševným ochorením a ich príbuzných – proti diskriminácii a vylúčeniu“. Projekt zastrešilo Občianske združenie Integra. Cieľom programu bolo vytvoriť model pre zachovanie a prevenciu duševného zdravia mládeže na základe deklarácie a akčného plánu pre duševné zdravie pre Európu. Výsledkom bol dokumentárny film s názvom „Život znamená žiť“ o priebehu projektu a o jeho prínose.

Od novembra 2008 sa v pravidelných mesačných intervaloch realizovali diskusné fóra pre ľudí s duševnými poruchami a ich príbuzných a širokú verejnosť za účelom získania informácií o duševnej poruche svojho blízkeho, jej príznakoch a symptómoch s odborníkmi - psychiatrom, psychológom. V aktivitách sa pokračovalo i v roku 2009 a to dvoch regiónoch Slovenska – Michalovce a okolie. Projekt zastrešili Občianske združenia Opora, Integra a Kompas.

Liga za duševné zdravie

Dni duševného zdravia – Dni nezábudiek 2008 pri príležitosti Svetového dňa duševného zdravia pripravila Liga za duševné zdravie. V rámci kampane boli realizované sprievodné podujatia v regiónoch: dni otvorených dverí, výstavy, diskusie, informačné stánky, podujatie „Cesta vydláždená strachom“, na ktorom mala verejnosť zaujímavú možnosť zažiť v špeciálnom simulátore pocity, aké zažíva človek so schizofrenickým ochorením. V roku 2009 prebehla kampaň pod názvom „Šanca na návrat“ zameraná na potreby zlepšiť komplexnú sieť starostlivosti, ktorá je predpokladom úspešného začlenenia. Popri informačnej kampani bola súčasťou Dní duševného zdravia aj celoslovenská verejná zbierka Dni nezábudiek, z výnosu ktorej boli podporené nové služby pre ľudí s duševnou poruchou: DSS MOST n. o., Bratislava, Chránená kaviareň Medzi nami, PRO MENTE n. o., Michalovce, Zlepšenie kvality služieb rozvinutím novej chránenej dielne, PRVOSIENKA o. z., Partizánske, Rehabilitačné stredisko, KOMPAS n. o., Trnava, Analýza stavu duševného zdravia obyvateľov a zdravotnej starostlivosti v Trnavskom samosprávnom kraji, OPORA o. z., INTEGRA o. z., PRO MENTE o. z., KOMPAS n. o., Michalovce, Trnava, Bratislava, Cesta k pomoci – psychoedukačný program pre ľudí s duševnou poruchou a pre príbuzných, Krídla, o. z. Bratislava, Štart - chránená keramická dielňa.

Celoslovenské združenie ODOS, o.z.

Cieľom programu, ktorý ODOS, o.z. realizoval pod názvom „Vzdelávanie lídrov organizácií pacientov a príbuzných“ bolo prispieť ku efektívnejšej činnosti regionálnych organizácií pacientov a príbuzných. Zvýšiť tak ich vplyv na zlepšenie situácie v oblasti duševného zdravia v regiónoch. Edukáciu

presadzovať práva duševne chorých a ovplyvňovať národné aj regionálne politiky zamerané na duševné zdravie. Združenie ODOS, o.z. realizovalo v roku 2009 projekt „Pacientská advokácia – nástroj znižovania stigmy ľudí s duševnou poruchou“ na piatich psychiatrických oddeleniach v Prievidzi, Michalovciach, Považskej Bystrici, Žiline a v Bratislave.

Nadácia pre deti Slovenska

Nadácia pripravila v spolupráci s viacerými expertmi zo Slovenska i zo zahraničia medzinárodný projekt „Inovačný prístup k profesionalizácii práce s deťmi“, financovaný z fondov EÚ, grantovej schémy Leonardo da Vinci a spolufinancovaný Ministerstvom školstva SR. Projekt bol zameraný na skvalitnenie práce profesionálov s deťmi a mladými ľuďmi prostredníctvom konceptu „novovynárajúcich sa potrieb detí“ v oblasti formálneho aj neformálneho vzdelávania detí. Súčasťou projektu bola aj kvalitatívna štúdia, ktorá poukázala aj na nový fenomén víkendové pitie detí ako cieľ voľnočasovej aktivity (zatiaľ skôr vo väčších mestách). Fenomén je vo svete známy pod názvom „binge drinking“, najčastejšie mu podľahnú 13 - 17 roční tínedžeri.⁸⁰

OZ Odysseus

Občianske združenie Odysseus, prostredníctvom programu Chráň sa sám (program terénnej sociálnej práce), sleduje populáciu mladých ľudí vo veku do 30 rokov, injekčne užívajúcich drogy. Ich počet neustále narastá. Dlhodobé sledovanie ukázalo, že mladí ľudia zdieľajúci injekčné striekačky a pomôcky určené na injekciu (riziko HIV, HCV, HBV), majú nedostatok informácií o rizikách užívania drog (riziko vzniku závislosti, predávkovania, smrti v dôsledku užívania drog) a o stratégiách ako znižovať riziká, nerozmyšľajú o dlhotrvajúcich následkoch a poskytovatelia programov výmeny injekčných striekačiek váhajú s poskytovaním služieb mladým ľuďom, ktorí ešte nedosiahli vek 18 rokov. (EAHRN, 2009).⁸¹

Vzťah medzi nočným životom, hudbou a rekreačným užívaním psychoaktívnych látok nie je ničím novým. V kontexte Slovenskej republiky sú informácie o tomto fenoméne ešte stále obmedzené. Program SEX/DROGY, ktorý realizoval OZ Odysseus poukázal, že alkohol patrí k najrozšírenejším a najčastejšie užívaným látkam v tomto prostredí. Častou kombináciou je pitie alkoholu spolu s energetickými nápojmi. Užívanie v tomto prostredí sa často spája s kombinovaním viacerých drog. K bežne užívaným drogám, okrem alkoholu, patria aj marihuana, extáza, LSD, Poppers, ketamin a pervitín. Výskum, ktorý v roku 2009 podporilo aj Ministerstvo školstva SR, a ktorý realizovalo OZ Odysseus poukazuje na absenciu vplyvu školy a rodiny ako zdroja informácií o sexe. Internet zastáva v informovanosti mladých významné miesto. Mladí ľudia často nepoznajú svoj zdravotný stav, ani stav svojho sexuálneho partnera pred začiatkom ich spoločného sexuálneho života.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Zo spomenutých aktivít a opatrení je zrejmé, že zdravie a zdravý životný štýl je oblasťou, do ktorej vstupuje veľa kľúčových hráčov: okrem vedúceho subjektu v tejto oblasti - Ministerstva zdravotníctva SR

⁸⁰ Zdroj: <http://www.nds.sk/projekty/potreby-deti>, Inovačný prístup k profesionalizácii práce s deťmi.

⁸¹ Zdroj: www.ozodysseus.sk, Mladí ľudia a injekčné užívanie vo vybraných krajinách Strednej a Východnej Európy

- aj ďalšie ministerstvá, subjekty na regionálnej a miestnej úrovni, tretí sektor. Nedá sa poprieť, že vzniklo viacero dôležitých dokumentov, koncepcií a stratégií, ktoré dokazujú záujem všetkých subjektov o zlepšenie. Vláda Slovenskej republiky schválila niekoľko národných programov a kampaní, ktoré by v nasledujúcich rokoch mohli byť priestorom pre nové riešenie aktuálnych problémov a výziev.⁸²

Zo skúseností mimovládnych organizácií venujúcich sa drogovej prevencii vyplýva, že dôležitou súčasťou (univerzálnej, selektívnej i indikovanej prevencie) by malo byť riešenie nového fenoménu, víkendového pitia alkoholu, ktoré si stanovujú mladí ľudia za cieľ voľnočasovej aktivity. O to dôležitejšie je podchytiť túto oblasť ešte v čase, keď má charakter nového fenoménu, keď nie je ešte tak rozšírený a je potrebné naň vynaložiť menej finančných prostriedkov. Odbornú pozornosť v oblasti drogovej prevencie je potrebné sústrediť na mestské marginalizované komunity, ktorým je venovaná menšia pozornosť v porovnaní napr. s marginalizovanými rómskymi komunitami pričom ako účinná stratégia sa javí komunitná sociálna práca. Vzhľadom na nízky počet programov výmeny injekčných striekačiek medzi mladými ľuďmi injekčne užívajúcimi drogy, je nutné uvažovať aj o nových programoch. Iba vďaka realizácii programov výmeny injekčných striekačiek je možné udržať priaznivý stav HIV situácie a je možné znížiť počet nových infekcií hepatitídy typu C medzi mladými ľuďmi injekčne užívajúcimi drogy. Na druhej strane je potrebné, aby prebehla odborná diskusia, ktorá by jasne deklarovala súhlas s poskytovaním daných služieb mladým ľuďom pod 18 rokov. Je nevyhnutné zvýšiť počet testovaní a teda službu testovania na infekčné ochorenia sprístupniť ohrozeným skupinám obyvateľstva i všeobecnej populácii.

Oblasť Zdravie a zdravý životný štýl je širokou a medzirezortnou témou a najväčšou výzvou ostáva koordinácia a synergia opatrení rôznych subjektov.

XVII. SOCIÁLNO-PATOLOGICKÉ JAVY A ICH PREVENCIA.

Sociálno-patologické javy

Sociálno-patologické javy sú odchýlkou od všeobecne platných sociálnych noriem. V oblasti detí a mládeže môžeme hovoriť najčastejšie o poruchách správania (ktoré sa označujú ako problémové správanie), záškoláctve, šikanovaní, agresii a agresivite, týraní, zneužívaní a zanedbávaní detí, kriminalite, prostitúcii, vandalizme, alkoholizme a iných drogových závislostiach.

Na vzniku **porúch správania** u detí a mládeže majú vplyv rôzne vonkajšie (negatívne vzory, patologické prostredie, televízna obrazovka a pod.) aj vnútorné činitele (genetická výbava, psychické poruchy a pod.), ale aj rodinná klíma, sociokultúrne prostredie a rovesníci, ktoré pod vplyvom vonkajších

⁸² Okrem tých, ktoré sú uvedené v úvode tejto kapitoly ide o *Národný program prevencie ochorení srdca a ciev (NPPOSC)*⁸² a *Národný program rozvoja športu v SR*. Program NPPOSC bol Vládou SR schválený dňa 17. 3.2010, uznesením č. 191. Základné ciele a prostriedky NPPOSC pre deti a dorast sú: zistiť reálny výskyt počiatkových štádií kardiovaskulárnych ochorení u detí v SR, zistiť výskyt RF v slovenskej detskej a dorastovej populácii a zaviesť do praxe spôsob realizácie na ich ovplyvnenie, zaviesť do praxe jednotné diagnostické a terapeutické postupy KVO a ich rizikových faktorov, zapojiť do boja proti RF celospoločenské inštitúcie a využiť ich medzirezortné pôsobenie, nájsť kontrolné mechanizmy na realizáciu preventívnych a liečebných postupov, začať s preventívnymi opatreniami od včasného detského veku. Vláda SR v septembri 2001 schválila *Národný program rozvoja športu v SR – koncepciu rozvoja športu na Slovensku do roku 2010*. K hlavným úlohám tohto programu patria aj školská telesná výchova a šport pre všetkých.

podnetov sa môžu prejavovať v rôznej závažnosti. Relevantným ukazovateľom miery porúch správania detí a mládeže v školskom prostredí je znížená známka zo správania, ktorá má najmä na základných školách stúpajúcu tendenciu,⁸³ podobná situácia je aj na stredných školách (výnimku tvoria gymnáziá.⁸⁴ Záškoláctvo sa považuje za jemnejšiu formu maladjustácie na školu, ktorá má charakter vyhýbavej reakcie s cieľom vyhnúť sa nepríjemným školským povinnostiam, môže prameniť aj zo strachu pred skúškou. Príčinami môže byť aj šikanovanie, nepriaznivé školské prostredie, narušené vzťahy v triede, ale aj rodinné prostredie, mierna forma úteku z domova, mentálne zaostávanie, nadpriemerné intelektové schopnosti a najmä zlá kontrola zo strany rodičov, resp. laxný postoj rodičov k školskej dochádzke. Záškoláctvo môžeme merať (kvantitatívne) priemerným počtom neospravedlnených hodín na žiaka.⁸⁵

Jedným z najzávažnejších negatívnych javov je **zneužívanie drog** mladistvými. Je to psychický aj fyzický stav vyplývajúci z užívania návykovej látky, ktorý je charakteristický nutkavou potrebou užívať ju sústavne s cieľom prežívať jej psychické účinky a utlmať tak nepríjemný pocit z jej nedostatku. Užívanie legálnych a nelegálnych drog je u mladých ľudí v súčasnej dobe považované za jeden z najzávažnejších problémov, pričom je potrebné vnímať ho ako celospoločenský jav podmienený mnohými faktormi.

Od roku 2007 sa výrazne zvýšil počet pravidelných fajčiarov, mierne klesol počet mladých ľudí, ktorí si cigaretu zapália len niekedy a zároveň sa znížil počet nefajčiarov. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že v tomto roku bol zistený najvyšší počet opýtaných, ktorí fajčia každý deň a zároveň bol zaznamenaný najnižší počet nefajčiarov.

Tabuľka č. 1

Fajčenie cigariet	2007	2008	2009
fajčí príležitostne	15,7	14,6	14,2
fajčí denne	20,4	22,4	26,0
nefajčí	63,9	63,0	59,8

Komparácia zistení zameraných na konzumáciu alkoholických nápojov od roku 2007 ukázala veľmi mierne sa znižujúci počet častých konzumentov alkoholu, pričom sa výraznejšie zvýšil počet opýtaných, ktorí pijú alkohol príležitostne a zároveň výrazne klesol počet respondentov, ktorí alkoholické nápoje nepijú vôbec.

Tabuľka č. 2

⁸³ ZDROJ: Ústav informácií a prognóz v školstve: Znížené známky zo správania - v roku 2007 to bolo 17 201 žiakov ZŠ, čo je z ich počtu 3,4% a v roku 2008 - 18 052, t.j. 3,75%.

⁸⁴ (2007:1,45%/2008:1,37%), SOŠ (4,51%/4,96%), SOU (5,92%/6,58%), ZŠ (11,01%/11,26%).

⁸⁵ ZDROJ: Ústav informácií a prognóz v školstve: Pokiaľ v roku 2007 bol priemer vymeškaných hodín na žiaka základnej školy 5,01, v roku 2008 stúpol na 5,57. Situácia v regiónoch je veľmi odlišná a pohybuje sa od 12,82 neospravedlnených hodín na žiaka v Košickom kraji, 5,86 v Banskobystrickom, do 0,91 hodín v Trenčianskom. V prípade stredných škôl: gymnáziá (2007:0,57/2008:0,59), SOŠ (2007:1,74/2008:2,15), SOU (2007:12,88/2008:14,12) a ZŠ (2007:6,77/2008:9,11).

Konzumácia alkoholu	2007	2008	2009
pije často	14,3	12,8	13,6
pije príležitostne	57,3	59,9	72,6
nepije	28,4	27,3	13,8

Zistenie osobných skúseností respondentov s nelegálnymi drogami a možnosti ich dostupnosti sú považované za najdôležitejšie údaje vo výsledkoch výskumov UIPŠ. Výsledky výskumu ukázali, že počet mladých ľudí, ktorí majú skúsenosti s nelegálnymi drogami od roku 2007 sústavne stúpa.

Tabuľka č. 3

Skúsenosti respondentov s drogami	2007	2008	2009
vyskúšal drogy	23,8	26,4	30,1

Mladí ľudia sa podieľajú takmer na všetkých druhoch trestnej činnosti, a to na násilnej (vraždy, lúpeže, úmyselné ublíženie na zdraví a trestné činy s rasovým motívom), mravnostnej (znásilnenie, prostitúcia), majetkovej (krádeže), ostatnej (výtržníctvo, šírenie toxikománie) a zostávajúcej (ohrozovanie pod vplyvom návykových látok, týranie zvierat a pod.)

Prevenčia

Z dôvodu nárastu užívania psychotropných a omamných látok a pod ich vplyvom páchanou kriminalitou mladistvých ako aj zvýšením ostatných negatívnych sociálno-patologických javov v oblasti detí a mládeže, je nutná dôsledná a systematická prevencia, k čomu sa zaviazala aj Vláda Slovenskej republiky vo svojom programovom vyhlásení z roku 2006, v ktorom sa hovorí že „pokladá prevenciu kriminality za základ trestnej politiky štátu“ a zároveň špeciálne v oblasti detí a mládeže „bude venovať zvýšenú pozornosť sociálnej prevencii ako výrazu starostlivosti o najviac ohrozené skupiny obyvateľstva (deti a mladiství, starší ľudia, týrané a zneužívané ženy) a preto „prijme systém finančného zabezpečenia programov prevencie“ a „zavŕši legislatívny proces zabezpečenia prevencie prijatím návrhu zákona o prevencii kriminality.“ V rokoch 2004 – 2008 bol v platnosti Národný program boja proti drogám a v súčasnosti je platná nová norma na obdobie 2009 – 2012 s názvom Národná protidrogová koncepcia.

Súčasný stav a legislatívna podpora v oblasti prevencie kriminality

Prevenčia kriminality sa v rámci Slovenskej republiky zabezpečuje v rámci trojstupňového systému riadenia. Jednotlivé stupne riadenia sú odvodené od územnosprávneho členenia Slovenskej republiky. Ide o celospoločenskú (Slovenská republika), regionálnu (kraje) a miestnu úroveň (obce, mestá alebo ich časti). Celospoločenskú úroveň reprezentuje Rada vlády SR pre prevenciu a kriminality (orgán prevencie), ktorá je poradným, iniciatívnym a koordinačným orgánom vlády Slovenskej republiky pre

oblasť prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Jej členmi sú zástupcovia ústredných orgánov štátnej správy, samosprávy, neziskového sektora a odborníci z oblasti prevencie.⁸⁶

V roku 2008 bol zavŕšený legislatívny proces prijímania najdôležitejšieho zákona v oblasti prevencie kriminality a 3. decembra 2008 bol schválený zákon č. 582/2008 o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý kladie úlohy v oblasti prevencie kriminality na národnej úrovni na **Radu vlády SR pre prevenciu kriminality**. Jej hlavnou úlohou je prerokúvať analýzy stavu a vývoja kriminality v SR a navrhovať opatrenia na jej kontrolu a elimináciu kriminality ako aj kontrolu a elimináciu iných s ňou súvisiacich sociálno-patologických javov. Zároveň je jej úlohou podporovať vedecký výskum v oblasti kriminality na základe ktorého bude vláde SR predkladať na schválenie návrh stratégie prevencie na obdobie štyroch rokov. Rada vlády SR pre prevenciu kriminality má za úlohu aj finančné zabezpečenie a koordináciu preventívnych projektov a programov na centrálnej, prípadne na regionálnej úrovni, pričom tieto projekty sa predovšetkým zameriavajú na aktivity v rámci sociálnej prevencie a teda najmä na prácu s deťmi a mládežou. Cieľom projektov sociálnej prevencie v oblasti mládeže je vytvárať také podmienky, aby sa mladý človek nestal páchatelom trestného činu, alebo aby v páchaní trestnej činnosti nepokračoval.

V oblasti prevencie kriminality mládeže bolo na celonárodnej úrovni realizovaných viacero projektov. „**Vieme, že...**“ je program boja proti zlu, násiliu, závislostiam, predsudkom, rasizmu a neproduktívnemu spôsobu života. Doplnkový učebný a tréningový text je určený pre siedmakov až deviatakov základných škôl, pre žiakov prvého a druhého ročníka stredných škôl a pre prvákov až siedmakov gymnázií s osemročným štúdiom.

„**Správaj sa normálne**“ je preventívny projekt Policajného zboru adresovaný žiakom piatych ročníkov základných škôl. Projekt plní nielen informačnú funkciu (poskytuje informácie napr. o Policajnom zbore, jeho úlohách, o rôznych formách závislosti, predsudkoch a rasizme, z dopravnej problematiky, o linke dôvery atď.) ale najmä preventívnu funkciu (napr. poskytuje konkrétne rady deťom ako sa nestáť obeťami trestného činu, ako zvládať určité záťažové situácie, kam sa obrátiť o pomoc a pod.) Cieľom projektu je budovanie mostu dôvery medzi Policajným zborom, dieťaťom, školou, rodinou a verejnosťou.

Preventívny projekt "**Bezpečná komunita - Komunita je náš domov**" zameraný na deti a ich rodičov so zapojením širokej verejnosti s cieľom pomôcť uvedomiť si riziká ohrozenia života a naučiť sa predchádzať im.

Občianske združenie eSlovensko spoločne s MV SR, Slovenským výborom pre Unicef a podporou Európskej komisie v rámci komunitárneho programu Safer Internet plus⁸⁷ realizuje projekt

⁸⁶ Zdroj: Ing. Jozef Halcin, *Sociálna prevencia 1/2006*

⁸⁷ Viac informácií o projekte Európskej únie na www.SaferInternet.org

Zodpovedne.sk. Hlavným cieľom projektu je zvyšovať povedomie o zodpovednom používaní internetu, šíriť osvetu v tejto oblasti s cieľom prevencie internetovej kriminality. Súčasťou projektu je aj národné centrum pre nahlasovanie nezákonného a nevhodného obsahu a činností na internete (www.Stopline.sk) a združená linka pomoci (www.Pomoc.sk), ktorá vznikla združením Linky detskej istoty Unicef a linky pomoci projektu Zodpovedne.sk.

Preventívny projekt "**Bezpečná komunita - Komunita je náš domov**" zameraný na deti a ich rodičov so zapojením širokej verejnosti s cieľom pomôcť uvedomiť si riziká ohrozenia života a naučiť sa predchádzať im.

V rámci programu Európskej komisie „**Predchádzanie a boj proti trestnej činnosti**“ bol schválený **projekt s názvom „TVOJA SPRÁVNA VOĽBA“ zameraný na prevenciu kriminality**, ktorý predložil v rámci výzvy odbor komunikácie a prevencie Prezídia Policajného zboru a ktorý je financovaný za podpory Európskej komisie. Cieľom projektu je snaha o elimináciu trestnej činnosti pod vplyvom návykových látok a informovanie o škodlivosti ich užívania so zameraním na tabak, alkohol a marihuanu. Projekt je určený pre deti vo veku 9 - 10 rokov, s využitím inovatívnych prístupov práce s deťmi formou interaktívnej tvorivej dielne.

V súčasnej dobe je v oblasti prevencii kriminality platná Stratégia prevencie kriminality v Slovenskej republike na roky 2007 – 2010, schválená uznesením vlády SR č. 681 z 15. Augusta 2007. V stratégii je okrem významu prevencie opísaný aj systém jej zabezpečenia, organizačného, finančného aj legislatívneho, na všetkých úrovniach, a pomenovaných päť priorít v tejto oblasti, z ktorých jedna sa týka prevencie a zníženia kriminality detí a mládeže. Tak isto sú v Stratégii opísané úlohy v oblasti výskumu prevencie kriminality a vzdelávanie v tejto oblasti.

V oblasti prevencie a zníženia kriminality detí a mládeže sa v Stratégii prevencie kriminality v Slovenskej republike na roky 2007 – 2010 kladie dôraz najmä prípravu odborníkov pre prácu s mládežou prostredníctvom vzdelávacích programov, sociálno-psychologických výcvikov a kvalitné legislatívne prostredie, pričom uvedené vzdelávacie programy sú zamerané na učiteľov, sociálnych pracovníkov, sudcov, prokurátorov ale aj príslušníkov policajného zboru SR. V tejto súvislosti bol realizovaný pilotný projekt „Vzdelávanie sociálnych pracovníkov štátnej správy zastupujúcich práva detí a mládeže vo veciach trestných a inak trestných“ pre zástupcov miest a obcí v Bratislavskom regióne, ktorý bol rozšírený na základe dobrej spätnej väzby na ostatné regióny SR, tak aby bola aspoň čiastočne riešená potreba vzdelávania a odbornej prípravy zamestnancov vykonávajúcich opatrenia pre deti a mládež u ktorých sa prejavujú poruchy správania a ktorí zastupujú deti a mládež v prípravnom konaní pred súdom v trestných veciach. Z dôvodu prevencie a znižovania kriminality detí a mládeže na školách bola zriadená funkcia koordinátora prevencie sociálno-patologických javov na každej základnej škole, ktorého činnosť je ale zameraná predovšetkým na protidrogové aktivity. Negatívom funkcie koordinátora je najmä priemerná doba výkonu a to z hľadiska vysokej fluktuácie učiteľov, jeho pôsobenie len v čase trvania školského roku a taktiež nedostatočná odborná príprava. Nezaujímam o výkon funkcie koordinátora

prevencie na základných školách si môžeme vysvetliť nedostatočným alebo vôbec žiadnym ocenením (a to nie len finančným).

Prevencia v rezorte školstva

V rezorte školstva, ktorého sa problematika prevencie a kriminality detí a mládeže bezprostredne najviac týka, bola vypracovaná Stratégia prevencie násilia v rezorte školstva v Slovenskej republike, ktorá rieši prevažne metodické zabezpečenie prevencie sociálno-patologických javov na školách, pričom sa venuje najmä šikanovaniu na základných školách. Dôležitými aktérmi v oblasti prevencie sociálno patologických javov sú Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP), ktoré poskytujú komplexnú psychologickú, špeciálnopedagogickú, diagnostickú, výchovnú, poradenskú a preventívnu starostlivosť deťom okrem detí so zdravotným postihnutím najmä v oblasti optimalizácie ich osobnostného, vzdelávacieho a profesijného vývinu, starostlivosti o rozvoj nadania, eliminovania porúch psychického vývinu a porúch správania. V spolupráci s rodinou, školou a školským zariadením poskytuje preventívnu výchovnú a psychologickú starostlivosť deťom a žiakom od narodenia až do ukončenia prípravy na povolanie a ich zákonným zástupcom, najmä v prípadoch výskytu porúch psychického vývinu a porúch správania a výskytu sociálno patologických javov v populácii detí.⁸⁸

V stredných školách sa realizujú rôzne preventívne programy napr. „Program **rozvoja osobnosti žiaka so zameraním na drogovú prevenciu**,“⁸⁹ preventívny program **Cesta k emocionálnej zrelosti** a i.⁹⁰

V roku 2009 zrealizovali CPPPaP spolu 556 preventívnych programov, z toho pre žiakov ZŠ 264, pre žiakov SŠ 104. Pre oblasť prevencie sociálno-patologických javov uskutočnili 1174 prednášok, resp. besied, pre oblasť prevencie delikvencie, extrémizmu, ako aj ochrany pred zhubnými kultmi a sektami 176 prednášok, resp. besied.

MŠ SR podporovalo prácu s deťmi a mládežou v zmysle priorit štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži, projekty v oblasti športu, voľnočasových aktivít, ľudských a detských práv a podpory zdravia (informácie na webových stránkach MŠ SR).

⁸⁸ Zdroj: <http://www.uips.sk/pedagogicko-psychologicke-poradne/ppp-a-cvpp>

⁸⁹ Projekt sa realizuje v cieľovej skupine stredoškolskej mládeže (prostredníctvom CPPPaP) a formou vyškolenia učiteľov – koordinátorov prevencie SŠ a následným uskutočňovaním jednotlivých častí programu, najmä v predmete etická výchova žiakov SŠ (zdroj: UIPŠ)

⁹⁰ Program Cesta k emocionálnej zrelosti sa uskutočňuje na II. stupni základných škôl a I. stupni 8-ročných gymnázií. Žiaci, ktorí absolvujú program sú vo veku 12-15 rokov. Preventívny program ich učí chápať a orientovať sa v hodnotách, stojí pri formulácii ich vlastných názorov, vedie ich k otvorenému dialógu, tolerancii a porozumeniu. Preventívna zložka programu spúšťa u mladých tendenciu žiť zdravo, neakceptovať drogy, ale nebyť ani apatický voči dôsledkom ich konzumácie. Cestu je možno chápať aj ako program primárnej prevencie drogových závislostí, práve kvôli posilňovaniu vlastných osobnostných kapacít účastníkov. Ide o preventívno-výchovný, skupinový program, pôsobiaci v smere pozitívneho posilňovania emocionálnej zložky osobnosti. Je realizovaný v predmete etická výchova žiakov ZŠ, v alternatíve s náboženskou výchovou.

Ústav informácií a prognóz školstva (ÚIPŠ) a Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie (VÚDPaP) zrealizovali viaceré národné prieskumy a výskumy v danej oblasti.⁹¹

V roku 2009 sa začalo s pilotným overovaním dánskeho projektu pod názvom **"Každý to robí!**. Podstatou projektu je prispieť k prevencii rizikového správania žiakov formou inovatívnej matematiky.

Prevencia závislostí od alkoholu, tabaku a nelegálnych drog je **súčasťou štátneho kurikula** v základných a stredných školách. Realizuje sa vo vzdelávacích oblastiach „**Človek a hodnoty, Človek a spoločnosť**“ a **Človek a zdravie**. Je súčasťou novo zavedených povinných prierezových tématických - **osobný a sociálny rozvoj a ochrana života a zdravia**. Prevencii sa venujú aj na triednických hodinách a hodinách náboženskej výchovy/náboženstva, v SOŠ v rámci predmetov psychológia a ošetrovatelstvo.

K zvyšovaniu odbornej úrovne pedagogických pracovníkov a systematickému komplexnému prístupu k prevencii v školskom prostredí v kontexte aktuálne zavedenej reformy školstva bol v Štátnom pedagogickom ústave (ŠPÚ) pripravený dokument **Východiská k tvorbe stratégie školy v prevencii rizikového správania detí a žiakov**. Dokument sa sústreďuje na najčastejšie prejavy rizikového správania v školskom prostredí spojené s experimentovaním, resp. rizikovým užívaním návykových látok (legálnych a nelegálnych drog), neprijateľným spávaním (agresia, šikanovanie) a prejavmi intolerancie.

Školy najčastejšie realizovali školské projekty podpory zdravia a zdravého životného štýlu, rovesnícke programy a univerzálne preventívne programy a projekty. Mnohé školy a školské zariadenia realizovali miestne, komunitné a regionálne aktivity (súťaže medzi školami) v rámci **Európskeho týždňa boja proti drogám, Týždňa zdravia, Svetového dňa boja proti drogám, Svetového deň zdravia** apod. Do viacerých aktivít sa zapájali aj samosprávne orgány, MVO, rodičia, predstavitelia miest a sponzori. Veku primerane sa venuje pozornosť tiež deťom predškolského veku, najmä v zmysle vytvárania zdravých životných návykov. Prvky univerzálnej prevencie v mimo vyučovacom čase sa uplatňujú v krúžkovej činnosti, v aktivitách organizovaných centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej len CPPPaP) a v školských kluboch detí.

MŠ SR v roku 2009 vyhlásilo piaty krát výzvu v rámci rozvojového projektu pod názvom **„Zdravie v školách“**.⁹²

⁹¹ ÚIPŠ - Výskum vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí, Životný štýl mládeže v SR, Konzumácia legálnych a nelegálnych drog u žiakov základných a stredných škôl. VÚDPaP - Prevencia agresivity v školách).

⁹² Z celkovo podaných 330 projektov boli podľa § 4d ods. 4 zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov pridelené účelové finančné prostriedky na realizáciu školských projektov podpory zdravia, ktoré sa realizovali na miestnej, resp. regionálnej úrovni a celoslovenskej úrovni.

CPPPaP v školskom roku 2008/2009 **zrealizovali spolu 5 865 aktivít v oblasti prevencie zneužívania drog**, ktorých sa zúčastnilo spolu 105 898 účastníkov. Z celkového počtu aktivít prevažovali prednášky a besedy, ktoré aj absolvoval najvyšší počet účastníkov (59 643), čo tvorí z celkového počtu 56,32%. Vysoké zastúpenie mali aj výcvikové skupiny (1 368/23,32% z celkového počtu), ktoré absolvovalo 23 482 účastníkov (22,17%). Oproti predošlým rokom mierne stúpol počet pobytových aktivít (38), čo je 7,21% z celkového počtu, ktorých sa zúčastnilo spolu 794 účastníkov (4,01% z celkového počtu).

Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ) pokračoval v realizácii projektu pod názvom **Prevencia alkoholizmu u 11 – 15 ročných žiakov**, výstup projektu - **DVD Alkohol – skrytý nepriateľ a metodika k jeho používaniu** boli zaslané do rôznych typov škôl, školských zariadení a tiež do CPPPaP. Vypracovaná metodika pod názvom **Metodická pomôcka k (efektívnemu) využívaniu DVD „Alkohol – skrytý nepriateľ“ v školskom prostredí** je zároveň sprístupnená pre verejnosť pracujúcu s deťmi a mládežou na webovej stránke Štátneho pedagogického ústavu.

Vzdelávacie aktivity v rámci prevencie sociálno-patologických javov pripravovali aj Metodicko-pedagogické centrá: programy ako *Kým nie je príliš neskoro*, Realizácia preventívnych programov v školách, Trestno-právne aspekty drogovej problematiky, Zvyšovanie pedagogicko-psychologických zručností u koordinátora prevencie a i.

Problémy a prekážky – výzvy do budúcnosti

Aj napriek viacerým úspešným projektom ostáva najvýraznejším problémom v tejto oblasti nedostatočná odborná príprava pracovníkov z mládežou na formálnej ale aj neformálnej úrovni (pracovníci s mládežou mimo formálneho vzdelávacieho procesu) ako aj ich nedostatočné ohodnotenie tak finančné ako spoločenské. Taktiež absentuje nedostatočné pokrytie formálneho ale aj neformálneho procesu vzdelávania vzdelávacími modulmi v oblasti prevencie kriminality pre deti a mládež.

Informovanosť širokej verejnosti o nebezpečenstve a rizikách zneužívania omamných a psychotropných látok a závislosti na nich detí a mládeže a o dopadoch sociálneho vylúčenia takýchto jedincov ako aj o vplyve ostatných sociálno-patologických javov na mladých ľudí je stále nedostatočná. Zlepšiť potrebujú aj podmienky na aktívne zapojenie detí a mládeže do tvorby a realizácie preventívnych programov.

Je potrebné venovať viac pozornosti preventívnym projektom pripravených v spolupráci a so zapojením Policajného zboru, ako napr. program *Tvoja voľba*.